Vladislav Šak (1860–1941)

In: Martina Bečvářová (author): České kořeny bulharské matematiky. (Czech). Praha: Matfyzpress, 2009. pp. 113–188.

Persistent URL: http://dml.cz/dmlcz/400951

Terms of use:

© Bečvářová, Martina

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* http://dml.cz

VLADISLAV ŠAK

(1860 – 1941)

Vladislav Šak byl českým středoškolským učitelem matematiky a deskriptivní geometrie, který velkou část svého života působil na různých středních školách v Bulharsku, krátce též na univerzitě v Sofii. Proslavil se však jako překladatel, spisovatel, básník, novinář a diplomat.

Rodina

Vladislav Eduard Václav Šak[1] se narodil dne 19. června 1860[2] v Nalžovských Horách (dříve Nalžovy)[3] v domě č. 2 jako manželský syn Viléma Šaka (1819–1911) a Kateřiny Doubkové rozené Pflancerové.[4]

Vladislavův otec se po ukončení středoškolských studií na staroměstském gymnáziu v Praze a po krátké hospodářské praxi u svého strýce Engelberta Šaka, který byl vrchním justiciárem na velkostatku Eugena Karla hraběte Černína z Chudenic (1796–1868), stal hospodářským správcem dvora v Šárce (dnes součást Prahy), jenž patřil synovi hraběte Černína. Mladý hrabě však padl v souboji, a tak jeho otec šárecký dvůr prodal. Roku 1846 se Vilém Šak přistěhoval do Nalžov, kde získal místo hospodářského úředníka na panství Ludvíka hraběte Taaffeho (1793–1855). Zhruba v této době horažďovický sládek Jan Pflanzer provdal svou teprve patnáctiletou dceru Kateřinu za Františka Daubka, nájemce panského pivovaru v Nalžovech, a po jeho smrti se s ní dne 8. října 1850 oženil Vilém Šak.[5] V jejich manželství se kromě Vladislava narodily ještě další děti – Mathilda Maria Rosa (1851–?), Willibald Eduard Franz Günther (1852–?), Vlasta Maria Anna (1856–?), Vilém Eduard Vilibald (1858–?) a Božena Maria Kateřina (1862–?).[6]

[1] V českých i bulharských archivních materiálech a knihách je psaný jako Vladislav Šak (Schak, Shak, Sak, Ssak).

[2] Ve většině písemných pramenů je udáváno chybné datum narození 18. června 1860.

[3] Obec Nalžovské Hory se nachází v západních Čechách nedaleko Klatov.

[4] Viz matrika narozených římskokatolického farního úřadu Nalžovské Hory, svazek č. 17, str. 12, Státní oblastní archiv Plzeň. V matrice je uvedeno, že Vladislavův otec byl sládkem a pachtýřem v Nalžovských Horách č. 2, narodil se jako manželský syn zemřelého Václava Šaka, arendatora (pachtýře) z Lán, a Rosalie rozené Šebestian, dcery Havla Šebestiana, měšťana z Humpolce. Vladislavova matka byla Kateřina, vdova po Františku Doubkovi, dcera zemřelého Jána Pflancera, měšťana z Horažďovic, a Anny rozené Bozdiech. Vladislavovými kmotry byli Eduard Pollner, majitel sklárny, a Maria Ehegattin.

[5] Viz matrika oddaných římskokatolického farního úřadu Stříbrné Hory, svazek č. 5, str. 63, Státní oblastní archiv Plzeň. V matrice oddaných jsou uvedeny odlišné údaje od matriky narozených. Je zapsáno, že ženich Wilhelm Schak byl ouřadníkem a synem Václava Schaka, arendátora ve dvoře Lán č. 1, a měšťana v Pelhřimově, a Rozalie rozené Sebastian Bečvář, měšťanské dcery z Humpolce. V době sňatku bylo ženichovi 32 let. Nevěsta, Kateřina Daubek, vdova po nalžovském sládkovi Františku Daubkovi, byla dcerou zemřelého Jána Pflanzera, sládka z Křimic, a Anny rozené Bozděch, dcery zemřelého Jána Bozděcha, mlynáře z Miletic. Měla 29 let.

[6] Viz matrika narozených římskokatolického farního úřadu Nalžovské Hory, svazek č. 5, Státní oblastní archiv Plzeň. Poznamenejme, že zápis jmen a příjmení ve výše uvedených matrikách značně kolísal.

Šakova manželka Kateřina i po sňatku úspěšně vedla nalžovský pivovar, Vilém Šak zase spravoval selský statek Kočků, který zakoupil spolu s domkem Winschpachů. Krátce po svém příchodu do Nalžov byl zvolen starostou a v letech 1846 až 1874 se aktivně podílel na životě obce. V úřadu starosty jako „smírčí soudce" urovnával různé spory vzniklé mezi rodinami tamních bohatých sedláků. V roce 1866 se mu během pruské okupace Čech podařilo zachránit Nalžovy před vynuceným ubytováním pruského vojska, a tak i před drancováním obce. Vilém Šak byl také členem okresního výboru v Plánici a předsedou měšťanské besedy na Stříbrných Horách.

Roku 1874 se Šakovi odstěhovali z Nalžov. Rodina si pronajala dva velké dvory v Poli a Bezděkově na panství Lnáře. Hospodaření se však od počátku nevyvíjelo dobře, a tak rodina během čtrnácti let přišla téměř o celý majetek. Na konci osmdesátých let se Šakovi rodiče přestěhovali do Sedlice u Blatné. Po smrti manželky se Vilém Šak uchýlil k dceři Vlastě, která byla provdaná v Poli za rolníka Vojtěcha Řehoře.[7]

Pro své rodiče Vladislav Šak napsal dva sonety, které uveřejnil roku 1905 ve sbírce *Pod Vitoší. Bulharské sonety.*

Maminko zlatá.

Z domova když jsem odjíždíval
do kufru, nad nímž's plakávala
resedy květ jsi vkládávala –
dech resed ciziny chlad zhříval ...

Když červánek se uzardíval
ty vroucně jsi mne líbávala
a křížkem čelo žehnávala –
a pohled tvůj se za mnou díval!

Když odjížděl jsem v cizí světy,
naposled tvé jsem zlíbal rety,
a cestou v noci luny chvění
tvé nosilo mi pozdravení.

Maminko zlatá! K tobě zpátky –
já kráčel hřbitovními vrátky!

Přece jsi plakal!

Můj starý tatínku! Let chybí málo,
na bedra tvá tíž lehne století!

[7] Informace byly převzaty z dochovaných nepublikovaných rodinných pamětí nazvaných *Styky rodiny Šaků a Nalžovy*, jejichž nepodepsaný strojopis (10 stran) nese vročení „říjen 1938" a je uložen ve fondu Josef Páta, rukopisy cizí, Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze. Autorem pamětí je pravděpodobně Jan Šak (1891–1951), syn Vladislava Šaka.

Jak starý dub jsi, jemuž vztekle rvalo
zuření vichřic listí ze snětí!

Co bouří zlých se přes tvou hlavu hnalo,
a bůh ví ještě co jich přeletí!
Vrtkavé štěstí vše ti vzalo –
čest uhájil jsi statků obětí!

Ku hrobům doprovázel's věčné spáče!
A vždy stál's pevně! Zrak tvůj neznal pláče;
tvé srdce slzy pilo, hořkosť muk ...

Pouť svatá vedla mne ku hrobu matky;
ty, shrben, kráčel's hřbitovními vrátky –
mé srdce vzlýkot rval, tvých nářků zvuk![8]

První školní vzdělání

Vladislav Šak získal základní vzdělání v obecné škole ve Stříbrných Horách, kde mezi jeho učiteli byli dva výteční pedagogové, hudebník Václav Lindhart a Petr Šafránek, za kterým chodil proslulý prozaik Karel Klostermann (1848–1923). P. Šafránek podporoval talentované žáky; každý rok u sebe nechával bydlet jednoho dobrého přespolního žáka. Proslul také neobvyklým nadšením pro chování bource morušového – díky tomuto koníčku nechal osázet široké okolí Nalžovských Hor morušovníky.[9]

Roku 1871 se Vladislav Šak po ukončení obecné školy stal žákem páté třídy hlavní školy v Písku, jež byla řízena učitelem, spisovatelem a skladatelem Josefem Věnceslavem Soukupem (1819–1882), který roku 1872 na libreto pátera Josefa Baara zkomponoval v Písku oblíbenou a častokrát uváděnou dětskou zpěvohru *Mladí pastýři betlemští*.[10] Vladislav Šak první rok píseckých studií prožil u své tety Josefiny Ševčíkové, matky houslového pedagoga, skladatele a virtuosa Otakara Ševčíka (1852–1934).[11]

Středoškolské studium – špatný žák

Roku 1871 Vladislav Šak složil přijímací zkoušku na reálku v Písku, kde pak studoval v letech 1871 až 1878. Patřil však mezi velmi špatné žáky, neboť jeho prospěch nebyl valný, píle, pečlivost i úprava prací bývala slabá. V katalogu studentů z let 1871/1872 až 1877/1878 se u jeho jména objevují většinou trojky a čtyřky, šestkrát se objevuje i pětka (čeština, němčina, francouzština, zeměpis a dějepis). Jedinou jedničku nalezneme z českého jazyka až v maturitním

[8] *Pod Vitoší. Bulharské sonety* [Šan3], str. 130–131.

[9] Vladislav Šak i v cizině ještě po mnoha letech vzpomínal na rozlehlé morušovníkové sady. Viz například jeho báseň *Sen!*, in V. Šak: *Pod Vitoší. Bulharské sonety* [Šan3], str. 133.

[10] Je pravděpodobné, že v některém jejím provedení mohl vystupovat i Vladislav Šak, který si na svůj pravidelný zpěv v píseckém kostele vzpomíná po mnoha letech v básni **O***ra* **S***tude* **E***t* **L***abora. (Vzpomínka.)*, in V. Šak: *Pod Vitoší. Bulharské sonety* [Šan3], str. 89.

[11] Informace o Šakově rodině a studiu jsou převzaty z desetistránkových pamětí Jana Šaka. Podrobnosti o jejich vzniku a uložení viz poznámka č. 7.

ročníku. Svým prospěchem obvykle patřil do poslední třetiny třídy.[12] V nižších třídách byl několikrát napomínán pro rozpustilost a veselost.[13]

Za zmínku stojí i to, že budoucí profesor matematiky a deskriptivní geometrie míval z matematiky obvykle dvojku nebo trojku, z měřictví, rýsování, kreslení a deskriptivní geometrie většinou čtyřku. Pro nedbalost provedení byly velmi špatně hodnoceny jeho rysy, obrázky a kresby. Je také dosti překvapivé, že budoucí překladatel a diplomat měl značné problémy při studiu jazyků, proto byl na žádost rodičů v maturitním ročníku osvobozen od němčiny. Po celé studium však zápasil s francouzštinou i češtinou.[14] Platil řádné školné v plné výši, nepobíral žádné stipendium, nezískal žádné školní ocenění. Ze všech jeho hodnocení je patrné, že bylo velmi obtížné zaujmout a nadchnout ho pro nějaký předmět, pokud se to některému učiteli podařilo, dosahoval pak dobrých výsledků.[15]

Od počátku sedmdesátých let 19. století studovala v Písku na středních i odborných školách početná skupina bulharských studentů; Vladislav Šak se s nimi prý velmi přátelil a učil se od nich bulharštině.[16] Na příchodu bulharských žáků do Čech měl hlavní zásluhu plovdivský knihkupec a nakladatel Christo G. Danov a ředitel táborského reálného gymnázia Václav Křížek (1833–1881), kteří se při náhodném setkání ve Vídni v roce 1869 dohodli na společném postupu při organizování studia bulharských chlapců na českých školách. Poznamenejme, že na počátku sedmdesátých let 19. století v Táboře, Písku, Hradci Králové a Praze studovaly dvě stovky Bulharů.[17]

Dne 22. července 1878 Vladislav Šak obdržel maturitní vysvědčení, které ho opravňovalo ke studiu na technice.[18] O náročnosti písemné maturitní zkoušky,

---

[12] Více viz *Hlavní katalogy 1871/1872 až 1877/1878*, fond Reálné gymnázium dr. Adolfa Heyduka, Písek 1850–1953, sign. I/36, kniha č. 36 až sign. I/42, kniha č. 42, Státní okresní archiv Písek.

[13] Například v hlavním katalogu 1871/1872, sign. I/36, kniha č. 36 je u Šakova chování napsáno: *méně zákonné pro rozpustilost ve škole*, fond Reálné gymnázium dr. Adolfa Heyduka, Písek 1850–1953, Státní okresní archiv Písek.

[14] Více viz *Hlavní katalogy 1871/1872 až 1877/1878*, fond Reálné gymnázium dr. Adolfa Heyduka, Písek 1850–1953, sign. I/36, kniha č. 36 až sign. I/42, kniha č. 42, Státní okresní archiv Písek.

[15] V. Šaka učil matematiku v první a druhé třídě Josef Dědeček, ve třetí až sedmé Josef Bílý, fyziku ve všech třídách Josef Bílý, rýsování a geometrii v první a druhé třídě Václav Max, v ostatních třídách Karel Patočka, kreslení učil do čtvrté třídy Václav Max, v páté třídě František Moučka, v šesté a sedmé Adolf Heyduk. Podle hlavních katalogů byl profesor Václav Max Šakovým „odpovědným dozorcem a ubytovatelem“ od prvního do pátého ročníku.

[16] Viz např. [PP].

[17] Viz V. Šak: *Ve službách zlatého lva*, Venkov 34(1939), příloha Neděle Venkova, č. 95, ze dne 23. dubna 1939, str. 14; přetištěno také pod názvem *V. Šak vzpomíná*, Česko-bulharská vzájemnost 6(1939), č. 1, str. 2–3; viz též *Bulharští studenti-revolucionáři v Čechách*, in Č. Amort et al.: *Dějiny československo-bulharských vztahů*, Praha, 1980, str. 91–98.

[18] Maturitní komise se skládala z předsedy Františka Tilšera, profesora české techniky v Praze, a členů komise (F. Tonner, ředitel školy a učitel chemie; F. Křivanec, učitel češtiny a němčiny; K. Kotrč, učitel francouzštiny; J. Matzner, učitel zeměpisu a dějepisu; J. Bílý, třídní učitel a učitel matematiky a fyziky; A. Heyduk, učitel kreslení; A. Sochor, učitel přírodopisu; J. Patočka, učitel měřictví a rýsování). Vladislav Šak má na maturitním

která se konala ve dnech 31. 5. až 6. 6. 1878, si můžeme udělat dobrou představu z výroční zprávy písecké reálky, která obsahuje témata maturitních prací:

Z českého jazyku:

Kterých chyb bude se nám studujícím při navštěvování vysokých škol obzvláště uvarovati zapotřebí? (Řeč na rozloučenou).

Z německého jazyku:

a) Překlad článku: „Chvála moudrosti“, od Palkoviče.

b) Překlad článku z čítanky: „Wallensteins Tod“.

Z francouzského jazyku:

Překlad článku: „Les Turcs devant Vienne 1683“, par Gérard.

Z mathematiky:

a) Po uplynutí každého roku přirážejí se úroky 6% *ku kapitálu. Uloží-li se po uplynutí* $1., 2., 3., ..., 19.$ *roku po každé* 287 *zl., jak veliký bude kapitál po uplynutí těch let?*

b) Koule mající poloměr $r = 15^m$ *je sečena ve vzdálenosti* 3^m *od vrchole. Vypočítejte obsah a veškerý povrch kaloty,*[19] *pak obsah kužele, jehož základ jest sečná plocha a vrchol – druhý vrchol koule. Jaký úhel svírá strana tohoto kužele s poloměrem jeho základu?*

c)

$$xy = 48,$$

$$3x + 4y = 102.$$

1. Co představují v analytické geometrii tyto rovnice?

2. Najděte průsečíky.

3. Najděte distanci průsečíků.

4. Ustanovte rovnici přímek, které ze zřídla koordinat k oběma průsečíkům vedou.

5. Stanovte úhel, který obě poslední přímky svírají.

---

vysvědčení následující klasifikaci: náboženství – bez uvedení známky, český jazyk – chvalitebně, německý jazyk – bez uvedení známky, dějepis a zeměpis – dobře, matematika – chvalitebně, fyzika – dobře, chemie – dobře (podle ročního vysvědčení, zkoušku z tohoto předmětu neskládal), přírodopis – chvalitebně (podle ročního vysvědčení, zkoušku z tohoto předmětu neskládal), popisné měřictví – dobře, kreslení – dostatečně, francouzský jazyk – dostatečně (na vysvědčení je uvedeno: *znalost tvarů nejistá*), tělocvik (nepovinný předmět) – chvalitebně. Poznamenejme, že roku 1878 bylo v maturitní třídě 43 žáků, z nichž 12 složilo zkoušku s vyznamenáním. V tomto školním roce povinně všichni studenti poprvé maturovali z francouzštiny. Více viz *Výkaz o zkouškách maturitních*, fond Reálné gymnázium dr. Adolfa Heyduka, Písek 1850–1953, kartón č. 41, Státní okresní archiv Písek, a *Maturitní protokol Vladislava Šaka* in *Hlavní protokol o zkouškách dospělosti 1869–1890*, fond Reálné gymnázium dr. Adolfa Heyduka, Písek 1850–1953, sign. I/4, kniha č. 4, Státní okresní archiv Písek.

[19] Správně má být kalotta (z francouzského calotte = čepička, temeno). Jedná se tedy o výpočet objemu a povrchu vrchlíku.

Z deskriptivní geometrie:

a) Ku dvěma přímkám stejnosměrným v poloze obecné má se v určitých vzdálenostech d a δ vésti rovnoběžně přímka třetí.

b) K danému válci přímému, jehož kruhová podstava na rovině nárysně promítající se nachází, položiti roviny rovnoběžné s přímkou šikmou.

c) Na rovině vodorovné pod horizontem stojí krychle, jejíž hrana ab jest dána; budiž vyrýsován perspektivní obraz této krychle, a stín při osvětlení rovnoběžném.[20]

O vlastním průběhu maturitní zkoušky si můžeme udělat dokonalou představu z archivního materiálu *Protokol sepsaný při písemných zkouškách maturitních na obec. vyšších realních školách v Písku r. 1878 odbývaných – Oddělení III.*, který se dochoval v archivu v Písku,[21] který obsahuje podrobný průběh jednotlivých písemných zkoušek. Ze zápisů je patrné, že zkoušky začínaly každý den v sedm hodin ráno shromážděním studentů, sdělením maturitních otázek a odchodem do vyhrazených tříd. Pak následovala písemná zkouška. Každý odchod studenta ze třídy během písemné práce byl pečlivě zapsán, při odevzdávání práce byl zapsán čas a pořadí odevzdání.[22]

Obdobně pečlivě jsou zaznamenány otázky ústní maturitní zkoušky, kterou Vladislav Šak skládal 17. července 1878.

Z matematiky obdržel tyto otázky:

1) Mnoholi dlužno zaplatit na dlužných anuit po 5 půlletích.
2) V trojúhelníku dáno: strany dvě a jimi sevřený úhel.
3) Rovnici kruhu, který jde zřídlem koordinat. os.

První dvě otázky zodpověděl dobře, třetí chvalitebně, celkově byl hodnocen chvalitebně.

Z dějepisu a zeměpisu dostal tyto otázky:

1) Vzdělanost řecká hlavně v oboru věd a umění.
2) Karel Veliký jakožto státník.
3) Ferdinand I., král český.
4) Hranice Švýcarska.

První a poslední otázku zodpověděl dobře, druhou a třetí výborně, celkově byl hodnocen dobře.

---

[20] *Výroční zpráva obec. vyšších real. škol v Písku za školní rok 1878*, Písek, 1878, str. 30.

[21] Viz *Protokol sepsaný při písemných zkouškách maturitních na obec. vyšších realních školách v Písku r. 1878 odbývaných – Oddělení III.*, fond Reálné gymnázium dr. Adolfa Heyduka, Písek 1850–1953, kartón č. 41, Státní okresní archiv Písek.

[22] Vladislav Šak například práci z deskriptivní geometrie odevzdával v 11 hodin 55 minut, z matematiky v 10 hodin 47 minut jako druhý, z francouzštiny v 8 hodin 48 minut opět jako druhý. Z německého jazyka zkoušku neskládal, časy odevzdání prací z českého jazyka nejsou v protokolu uvedeny.

Z fyziky odpovídal na tyto otázky:

1) Vodivost tepla při kapalinách.
2) Stroje sloužící k měření galvan. proudu.
3) Zrcadlo vypuklé.

První dvě otázky zodpověděl chvalitebně, třetí dobře, celkově byl hodnocen dobře.

Z francouzského jazyka četl a překládal část článku z Appeltovy čítanky.[23] Zkouška měla nedobrý průběh, neboť je poznamenáno, že *odpovídal dostatečně, znalost tvarů je nejistá, výsledek zkoušky sotva dostačuje.*[24]

Na základě výsledků zkoušek a s přihlédnutím k závěrečnému vysvědčení byl dne 22. července 1878 uznán za dospělého s dodatkem, že vyhověl dostatečně.

Vysokoškolské studium?

V životopisných článcích věnovaných Vladislavu Šakovi [HT] a [P] se uvádí, že po maturitě studoval učitelský ústav, který úspěšně ukončil roku 1881 a získal oprávnění k výuce matematiky a deskriptivní geometrie na středních školách. Tato informace je nesprávná, neboť studium učitelského ústavu neopravňovalo absolventy k výuce na středních školách, ale jen na školách obecných a po složení zvláštních zkoušek i na měšťanských a hlavních školách. Navíc katalogy posluchačů českých a německých učitelských ústavů působících v 70. a 80. letech 19. století v Praze, Brně, Čáslavi, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Chomutově, Jičíně, Kutné Hoře, Olomouci, Opavě, Plzni, Příbrami a Soběslavi neobsahují Šakovo jméno, stejně jako dochované protokoly o zkouškách privatistů na těchto školách. Je nepravděpodobné, že by Vladislav Šak vzhledem k nedostatečné znalosti německého jazyka studoval na učitelském ústavu ve Vídni.

Jiné zdroje[25] uvádějí, že studoval na české technice v Praze. Tyto informace jsou také chybné. Vyvrací je seznam studentů uveřejněný ve [Vf], katalogy posluchačů české techniky a katalogy posluchačů německé techniky v Praze, které jsou uloženy v archivu Českého vysokého učení technického v Praze a které Šakovo jméno neobsahují. Je však možné, že Vladislav Šak navštěvoval

[23] Vilém Appelt (1842–1908) byl středoškolský profesor dějepisu a francouzštiny, proslavil se jako autor dlouho užívaných učebnic francouzštiny. Po studiích na pražské univerzitě působil na různých reálkách v Praze, Litomyšli a Jičíně. Sepsal dvě základní učebnice: *První čítanka francouzská pro reálky a reálná gymnasia československá* (Praha, 1877, druhé vydání 1884) a *Druhá čítanka francouzská, čili vybrané čtení z předních spisovatelů francouzských věku XVIII.–XIX.* (Praha, 1880). Spolu s A. Trnkou a J. Neudertem vydal rozsáhlého *Česko-německo-francouzského dopisovatele* a z francouzštiny přeložil řadu povídek, které vycházely v Olomouci.

[24] Viz *Protokol sepsaný při ústních zkouškách maturitních na obec. vyšších realních školách v Písku dne 17. června 1878*, fond Reálné gymnázium dr. Adolfa Heyduka, Písek 1850–1953, kartón č. 41, Státní okresní archiv Písek.

[25] Viz např. *По стъпките на чешките учители в България – Po stopách českých učitelů v Bulharsku*, Sliven, 2006, [Ju] a [PP].

některé přednášky na pražských vysokých školách, ale nebyl nikde řádně zapsán, neskládal žádné zkoušky, nezískal žádný diplom.[26]

V rodinných pamětech se píše: [veden] *svým nadáním k studiu matematických věd, Vladislav Šak oddal se studiu profesury matematiky, deskriptivní geometrie a fysiky na české technice a z části na české universitě v Praze v letech 1878 až 1881.*[27] Tyto informace však vyvrací katalogy posluchačů filozofické fakulty pražské univerzity, v nichž Šakovo jméno není uvedeno. Je nepravděpodobné, že by vzhledem k nedostatečné znalosti německého jazyka studoval na technice či univerzitě ve Vídni. Poznamenejme, že ve výročních zprávách bulharských středních škol však je uváděno, že Vladislav Šak je absolventem techniky v Praze.

Není tedy jasné, čím se Vladislav Šak zabýval v letech 1878 až 1881.

Bulharská sedjanka

Na konci 70. let 19. století se Vladislav Šak v Praze stýkal s bulharskými studenty. Stal se jedním ze zakládajících členů bulharského akademického spolku *Българска Седянка* (Bulharská sedjanka),[28] který spojoval bulharské studenty a jejich přátele bez ohledu na národnost, náboženské vyznání, původ a politické smýšlení. Jeho hlavním cílem bylo sdružování a vzdělávání bulharských studentů, seznamování s bulharskou a českou kulturou a historií, přednes bulharských básní a písní, referátů a ukázek z bulharské literatury, konání vzdělávacích přednášek, výuka bulharštiny a češtiny, organizace výletů za poznáním českých zemí, příprava večírků, divadelních her a plesů, vytvoření slovanské knihovny, výměna knih a časopisů a později i založení menzy. Spolek měl také připravovat Bulhary na osvětovou práci ve vlasti a měl koordinovat spolupráci bulharských studentů s českou veřejností a českými studenty. První česky psané stanovy spolku vypracovali na konci roku 1879 studenti a asistenti pražské techniky J. V. Mrkvička, K. Lukáš, J. Duras, H. Jonas a Libirk a zaslali je c. k. místodržitelství v Praze, které povolovalo zřizování spolků a společností.[29] Teprve v říjnu roku 1880 se v pražském hostinci „U Seidlerů“ konala první skutečná schůzka, na níž byl schválen název, jejž vymyslel Ilija Iliev, a na níž byly odhlasovány spolkové stanovy. Dne 4. prosince 1880 c. k. místodržitelství v Praze povolilo výnosem č. 71 135 vznik nepolitického akademického spolku *Bulharská sedjanka*, vymínilo si však, že spolek musí být založen do konce roku 1880, musí každoročně podávat zprávu o činnosti, předem písemně informovat o všech svých aktivitách, které podléhaly policejnímu schválení, a jako jednací

[26] Materiály [PP] a [Ju] uvádějí, že se během studií v Praze seznámil s bulharskými studenty a navázal s nimi přátelství, které ho přivedlo na počátku 80. let 19. století do Bulharska.

[27] Viz *Styky rodiny Šaků a Nalžovy*, str. 3, nepublikované rodinné paměti, fond Josef Páta, rukopisy cizí, Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze.

[28] *Седянка* (sedjanka) je možno česky přeložit jako *sedánka*, což znamená přátelské posezení lidí spojených podobnými zájmy.

[29] Originál prvních spolkových stanov je uložen pod názvem *Stanovy spolku Bulharská sedjanka* v Archivu hl. města Prahy, viz fond Spolkový katastr, sign. SK X/26, 1919–1954, složka *Studentský spolek Bulharská sedjanka*.

jazyk užívat češtinu nebo němčinu.[30] Dne 18. prosince 1880 se sešla první valná hromada spolku, která odsouhlasila spolkové stanovy a zvolila své vedení. Předsedou spolku se stal Vasil Atanasov Ivanov (1857–1942), podpředsedou Karel Lukáš, tajemníkem Alexandăr Teodorov-Balaban (1859–1959), zapisovatelem Vladislav Šak, knihovníkem Pavel Zlatov a pokladníkem A. Conev. Na počátku 80. let vůdčími osobnostmi spolku byli Bulhaři V. Atanasov Ivanov a A. Teodorov-Balaban a Češi J. V. Mrkvička, K. Lukáš a V. Šak, kteří později sehráli důležitou roli v rozvoji bulharského školství.[31] Spolkoví funkcionáři se zřejmě rychle měnili; například ve funkci pokladníka se objevil K. Lukáš, Šakovo jméno je spojováno s funkcí sekretáře či jednatele.[32] Vzdělávací přednášky, četba bulharské poezie a přátelské styky s V. Atanasovem mohly V. Šaka inspirovat k překladatelské práci. Je pravděpodobné, že prohloubily jeho zájem o Bulharsko a přispěly i k jeho odchodu do Východní Rumelie v roce 1882, a tak spolurozhodly o jeho dalších osudech.

Na oslavách 15. výročí založení spolku o jeho významu pro rozvoj bulharské vzdělanosti a jeho prvních aktivitách A. Seifert, student práv a člen spolku, řekl:

Není sice doba 15 let tak dlouhou, ale jiným měřítkem třeba tu uvážiti jak milým střediskem byla a jest „Bulharská Sedjanka“ vlasteneckým Bulharům a Bulharkám daleko od rodné domoviny – byť i mezi českými bratry. „Sedjanka“ znamená v Bulharsku tolik, co u nás „přástky“ nebo „beseda“. „Bulharská

[30] Důvodem jazykového nařízení bylo, že spolek byl podobně jako jiné spolky sledován rakouskou policií, na schůze pravidelně docházeli policejní agenti, kteří zaznamenávali do svých hlášení informace o průběhu schůze a pražská policie nedisponovala dostatkem agentů znalých bulharštiny. Policejní hlášení o činnosti spolku jsou uložena v Archivu hl. města Prahy a Národním archivu České republiky, v nich lze najít stížnosti na porušování jazykového nařízení stejně jako informace o průběhu spolkových schůzí.

[31] Spolek byl aktivní až do roku 1937, ač se od 20. let 20. století objevovaly různé majetkové a politické problémy a mezilidské spory, které mnohdy řešila i československá policie. Roku 1937 se spojil se spolkem *Vasil Levsky v Praze* a až do roku 1939 vykonával více méně formální činnost. Během druhé světové války byly spolkové aktivity značně utlumeny, spolek však nebyl zrušen. V roce 1942 byla jeho činnost pro trvalé neshody mezi členy zastavena. Po roce 1945 byla jeho činnost obnovena, ale spolek byl pod drobnohledem československé policie a bulharských státních orgánů, neboť někteří členové studovali na německých vysokých školách, několik dřívějších členů vedení inklinovalo k Němcům a někteří členové se stali příslušníky *SS Korpsu Cankov* a také spolupracovali s gestapem. Spolek proto raději výraznější činnost nevyvíjel. K zániku spolku v roce 1952 přispělo i to, že velká část bulharských studentů byla přinucena k návratu do vlasti. Dne 17. června 1954 byl spolek úředně vymazán ze spolkového katastru a zanikl. Jeho činnost převzal kulturně-osvětový spolek G. Dimitrova, který však sledoval úplně jiné cíle a vycházel ze zcela odlišné tradice. Podrobnější informace o činnosti *Bulharské sedjanky* lze najít v archivních materiálech uložených v Archivu hl. města Prahy, viz fond Spolkový katastr, sign. SK X/26, 1919–1954, složka *Studentský spolek Bulharská sedjanka*.

[32] Viz například Български глас 2(1881), č. 10 ze dne 22. 1. 1881; P. Kjurkčiev: *Bulharská sedjanka ve svém vývoji*, Česko-bulharská vzájemnost 2(1935), č. 1, 2, 3 a 4; A. Frinta: *60 let Bulharské Sedjanky*, Česko-bulharská vzájemnost 7(1940), č. 5, str. 1; А. Теодоров-Балабан: *Книга за мене си*, София, 1988; M. Manolová-Motejlová (ed.): *Uchováno v paměti. Bulharská sedjanka a její pokračovatelé v českých zemích*, Praha, 2006; D. Hronková (ed.): *Kapitoly z minulosti česko-bulharských vztahů*, druhá část, Praha, 2007.

Sedjanka“ v Praze měla za svého trvání v řadách členstva i mnohé dnes vynikající vlastence a hodnoty bulharského knížectví. Mnozí z nich právě, zatouživše po slovanské Praze, k níž poutalo je tolik vzpomínek, pravidelně z dob studentských, přičinili se o četnou i čestnou výpravu bulharského národa na loňskou naši Národopisnou výstavu československou. A tak možno považovati nejen tyto bulharské, ale vůbec všecky slovanské studenty a neméně ovšem spanilé studentky za přední fedrovatele poznávání a solidarity slovanské.

… Bulharsku prokázáno bylo v král. českém tolik přízně, že vzpomínky na projevy bratrské lásky v Čechách budou nám nejdražší a budou nás provázeti celým životem. Nikdy nezapomeneme, že Čechy a zvlášť Praha nejen nám osobně, nýbrž i celému našemu národu osvědčovaly své sympatie a to i ve chvílích nejtěžších. Kdo sledoval události za posledních 20 let, dobře ví, pod jakým jařmem úpěl Bulhar a jakých zápasů bylo podniknuto a co krve prolito, než jsme spatřili červánky svého osvobození … Nyní nastaly nám nové zápasy osvětové, zápasy za školy a knihy … Podstoupíme je u vědomí, že na dalekém od nás západě žije národ, který s námi cítí, který pláče našimi slzami, směje se smíchem naším. Toho nemůžeme zapomenouti. Nejen my, nýbrž i děti naše i děti dětí budou věděti, že mají v Čechách bratry, o to se postaráme … Roku 1879 bylo v Praze na studiích všech Bulharů jen sedm, ale již v příštím roce vzrostl jich počet a roste stále. Tak založena byla tehdy v říjnu 1880 „Bulharská Sedjanka“ za pomoci jiných Jihoslovanů a především také Čechů. Stanovy vypracoval pan Mrkvička, nyní professor v Srědci,[33] *prvním předsedou byl pan Vasil Atanasov, nyní odborný šéf v bulharském ministerstvu, prvním tajemníkem pan Vladislav Šak, nyní professor v Srědci. Činnost „Bulharské sedjanky“ záležela vždy pravidelně z večírků přednáškových i zábavních. Usneseno po různých pokusech vydávati almanach a založen r. 1892 v Bulharsku spolek Cyrill a Methoděj k podporování národního školství. Rok od roku rozmnožována spolková knihovna i čítárna. Nyní jest spolková místnost v kavárně „u Karla IV.“ Bulharek a Bulharů jest nyní v Praze přes 30.*[34]

Vladislav Šak se do spolkových aktivit *Bulharské sedjanky* znovu zapojil od počátku 20. let 20. století. Roku 1919 se účastnil spolkové valné hromady, na které byla obnovena spolková činnost, jež byla zastavena roku 1915 v důsledku válečných událostí. Během prvních voleb žádnou funkci nezískal, ale je pravděpodobné, že jako jeden ze zakládajících členů měl vliv na úpravu stanov a aktivit. V březnu roku 1920 přednesl na spolkovém večírku přednášku *Je možný smír mezi Bulhary a Srby?*, v níž shrnul své zkušenosti z bulharsko-srbské války, která byla předzvěstí první světové války.[35] Ve 20. a 30. letech

[33] Srědec je staré jméno bulharského hlavního města Sofie.

[34] *Referát JUC. Augustina Seiferta o Bulharské Sedjance v Praze při dovršení 15-leté činnosti spolku*, Národní Listy, 24. února 1896. Popis slavnosti je uložen v Národním archivu České republiky v Praze, fond NRČ Slovanské záležitosti, Bulharsko, 1920–1933, kartón č. 678, i. č. 351.

[35] *„Bulharská Sedjanka“. Bulharští akademičtí studenti pořádají … přednášku univ. prof. v. v. Vladislava Šaka: „Je možný smír mezi Bulhary a Srby?“*, Tribuna 2(1920), č. 108 ze dne 7. 5. 1920, str. 4.

se Vladislav Šak pravidelně účastnil oslav, plesů a večírků, které organizovala *Bulharská sedjanka*.[36] Do spolkových aktivit zapojil také svoji dceru Ivanku, která pro spolek pracovala jako písařka a překladatelka.[37]

Vojenská služba

V letech 1881 až 1882 konal Vladislav Šak jako jednoroční dobrovolník svoji vojenskou službu u praporu myslivců u druhého pluku *Dormusů*, který tvořili převážně Slováci z okolí Bratislavy a Nitry. Toto období jeho života popisuje jeho přítel A. Rudolf takto:

V Praze i vojenskou službu si odbyl a zdá se mi, že již tenkrát vojenští páni Dormusova pluku jeho básnické nadání postřehli, jinak bylo by mi to slovo „melancholisch", které mu do konduity vepsali, nesrozumitelným.[38]

Odchod do Bulharska

V roce 1882 obdržel Vladislav Šak od V. Atanasova Ivanova, svého přítele z *Bulharské sedjanky* a ředitele reálného gymnázia ve Slivenu, nabídku, aby se ucházel o místo středoškolského profesora ve Východní Rumelii. Její vláda mu nabídla místo na prosperujícím reálném gymnáziu ve Slivenu, kde již působila velká skupina českých středoškolských profesorů a inženýrů, kteří se podíleli na výstavbě města a budování nové infrastruktury celé oblasti a kteří byli na počátku 80. let 19. století oblíbeni mezi slivenskými občany.[39]

Pedagogická kariéra – středoškolský profesor ve Slivenu

Od školního roku 1882/1883 až do školního roku 1885/1886 Vladislav Šak působil na oblastním reálném gymnáziu ve Slivenu. Učil takřka ve všech třídách matematiku, fyziku, krasopis a kosmografii; týdně míval 20 až 28 hodin, pravidelně býval též třídním učitelem.[40] Jeho zásluhou byl v průběhu prvních let založen fyzikální kabinet a nakoupeny přístroje a pomůcky pro výuku

---

[36] Více viz fond Spolkový katastr, sign. SK X/26, 1919–1954, složka *Studentský spolek Bulharská sedjanka*, Archiv hl. města Prahy, a fond NRČ Slovanské záležitosti, Bulharsko, 1920–1933, kartón č. 678, i. č. 351, Národní archiv České republiky v Praze.

[37] Ivanka Šaková pracovala jako sekretářka a překladatelka na bulharském konzulátu v Praze.

[38] A. Rudolf: *Úvod*, in V. Šak: *Pod Vitoší. Bulharské sonety* [Šan3], str. 10.

[39] Podle vzpomínek I. M. Gjulmezova, prvního maturanta slivenského reálného gymnázia z roku 1884, je v maturitním ročníku učilo devět profesorů – pět Čechů, tři Bulhaři a jeden Francouz, z nichž většina byla jen o málo starší než žáci a byla velmi oblíbená. Více viz [Ju], str. 143. O historii školy viz kapitola této monografie pojednávající o životě a díle Teodora Monina.

[40] Viz *Вторий годишен отчет на областната реална гимназия в Сливен. За учебната година 1882–83* [Druhá výroční zpráva oblastního reálného gymnázia ve Slivenu. Za školní rok 1882–83, Sliven], Сливен, 1883, str. 17; *Третий годишен отчет на областната реална гимназия в Сливен. За учебната година 1883–84*, Сливен [Třetí výroční zpráva oblastního reálného gymnázia ve Slivenu. Za školní rok 1883–84, Sliven], 1884, str. 20, 30, 31, 34, 36, 38; *Четвъртий годишен отчет на областната реална гимназия в Сливен. За учебната година 1884–85*, Сливен [Čtvrtá výroční zpráva oblastního reálného gymnázia ve Slivenu. Za školní rok 1884–85, Sliven], 1885, tabulka; též [Ju], str. 62.

a žákovské pokusy. Pro každoroční přísné výroční postupové zkoušky sestavoval zvláštní zkouškové příklady, které bývaly zveřejňovány ve výročních zprávách.

Po svém příchodu do Slivenu, ač neměl žádné pedagogické zkušenosti, byl ustanoven třídním učitelem v šestém ročníku a začal své studenty připravovat na maturitní zkoušku.[41] Když roku 1934 slivenské reálné gymnázium slavilo 55. výročí svého založení, Vladislav Šak navštívil Sliven a vzpomínal na své první žáky takto:

Не мина много време и аз познах ревността на учениците, които жадни за наука, взаимно се надпреварваха в прилежание. Бех класен наставник в VI клас, от който идната година излезоха първите 13 абитуриенти. Виждам ги и днес пред себе си с каква бързина боравеха с молив, за да могат да отбележат всичките ми думи. Беха скромни и мили и служеха за пример на учениците от по-долните класове.[42]

Vladislav Šak své žáky velmi pečlivě připravil na písemnou i ústní maturitní zkoušku, neboť ze 13 žáků bylo k maturitní zkoušce připuštěno 12 a všichni ji složili.[43] Šakův žák I. M. Gjulmezov na ústní zkoušku vzpomínal po 55 letech takto:

На 14 юний сутринта, още в 7 часа, със свити от страх сърдца пред неизвестността, се събрахме първите четирима по азбучен ред, за да започнем устния зрелостен изпит.

Понеже предната вечер преподавателите ни били на банкет, който давали по случай заминаването на бившия Министър на просвещението в Княжеството, Константин Иречек, те дойдоха едва в 9 часа, заедно със пратеника на Дирекцията на народното просвещение, Д. Х. Иванов и веднага образуваха изпитната комисия от 10 души, пред която бехме ний – само четирима.[44]

---

[41] V archivu slivenské střední školy se dochovala maturitní fotografie V. Šaka a jeho dvanácti žáků. Viz *По стъпките на чешките учители в България – Po stopách českých učitelů v Bulharsku*, Sliven, 2006, 68 stran.

[42] Neuplynulo mnoho času a poznal jsem horlivost studentů, kteří prahli po vědě, vzájemně se předháněli v píli. Byl jsem třídním v 6. ročníku, z něhož ten rok vyšlo prvních 13 abiturientů. Ještě dnes je vidím před sebou, jak sedí v lavicích a píší tužkami tak rychle, aby stihli zapsat všechna má slova. Byli skromní a hodní, byli vzorem pro studenty v nižších třídách. (В. Шак: *Във подножието на Бармук* [V. Šak: V úpatí Barmuku], in [Ju], str. 96.)

[43] Studenti nejprve absolvovali písemné čtyřhodinové zkoušky z bulharštiny, francouzštiny, matematiky a deskriptivní geometrie. Po jejich úspěšném zvládnutí pak skládali náročné ústní zkoušky ze všech předmětů – náboženství, bulharštiny, ruštiny, francouzštiny, dějepisu, zeměpisu, přírodopisu, chemie, matematiky, deskriptivní geometrie, kreslení, fyziky, kosmografie, ekonomie.

[44] 14. června ráno, v sedm hodin, se strachem sevřenými srdci z neznámého, dostavila se podle abecedního pořadí první čtveřice k ústní části maturitní zkoušky. Protože předchozí noc naši učitelé byli na banketu, pořádaném u příležitosti odjezdu exministra osvěty v Knížectví Konstantina Jirečka, přišli až v devět hodin spolu s vyslancem Ředitelství národní osvěty D. Ch. Ivanovem a hned vytvořili desetičlennou zkušební komisi, před ní jsme byli jen my čtyři. (И. М. Гюлмезов: *Преди 50 години (Спомен)* [I. M. Gjulmezov: Před 50 lety (Vzpomínka)], in [Ju], str. 144.)

Roku 1939 Vladislav Šak o svých zkušenostech ze Slivenu a tehdejší neobyčejné vládní podpoře školství napsal:

Tato okolnost byla velice důležitá pro rozvoj autonomní Východní Rumelie ze dvou hlavních příčin: 1. pořečtění Bulhaři vraceli se do lůna svého národa. 2. „Stálý výbor" do poslední stotinky utrácel za stavby veřejných budov, silnic, na zvelebení školství a p. peníze sebrané z daní, protože podle Berlínského kongresu byly by se musely čisté zbytky odváděti do pokladny sultána.

První mé služné na počátku školního roku 1882 ve Slivně činilo měsíčně 15 tureckých lir; druhého roku 16 a čtvrt; třetího roku 18 a čtvrtého roku, před připojením ke Knížectví, 21 tureckých lir.[45]

V roce 1885 však nastaly Čechům ve Východní Rumelii v souvislosti se spojením Bulharského knížectví a Východní Rumelie těžké časy. Cizinci byli bez náhrady zbaveni místa, měly je nahradit domácí pracovní síly. Všichni čeští profesoři, kteří setrvali ve Slivenu, zůstali po jistou dobu bez práce a bez peněz. Jednoho dne byli pozváni slivenským starostou S. Kožucharovem a byli informováni, že každý učitel dostane zvláštní grant ve výši 500 stříbrných rublů, který vrátí, až si někde najde místo. Vladislav Šak na radnici prý pronesl: „Jaké to krásné slovanské gesto!" Během krátké doby se ukázalo, že čeští profesoři jsou na reálném gymnáziu nepostradatelní, a bylo jim povoleno zaujmout původní místa.[46]

V květnu roku 1886 přijel na prohlídku Slivenu bulharský kníže Alexandr I. Battenberg (1857–1893), který se zajímal o výsledky a učební metody používané na zdejším slavném reálném gymnáziu. Vladislav Šak byl pověřen výzdobou školní budovy, organizací slavnosti a přípravou studentského vystoupení. Její průběh vtipně popsal v dopise Antonínu Šourkovi, svému příteli a bývalému slivenskému učiteli:

... Musím Ti také některé věci o té parádě napsat! Když jsme byli u audience zmerčil kníže mojí čamaru a ptal se mne byl-li jsem kdy v Praze. Odpověděl jsem, že jsem Čech. Slavnosť dopadla skvěle!

Druhý den byl kníže v gymnasium. Pod schody jsem udělal vodotrysk a malou zahrádečku. Schodiště bylo visutými provazci zahraženo, které byly zelenou chvojí propleteny. Na té chvůji byl obraz knížete, pod obrazem z květin spletená písmena A a zrcadla. Od hora po stranách byly dvě závěsy z trikolor. Potom na podstavcích se ulepila Venuše a Apollo. Kníže tomu sdělil svoje uznání. Potom si povolal žáky ze 6. a považ, chtěl slyšet – fysiku. Zkoušel jsem barometrické měření výšek. Když potom prohlídnul poznámky žáků ze VII. mi řekl „vy mnogo chubovo prjepodavate fysikata". Jak vidíš, měl jsem štěstí.[47]

---

[45] *V. Šak vzpomíná*, Česko-bulharská vzájemnost 6(1939), č. 1, str. 2–3.

[46] Viz В. Шак: *Във подножието на Бармук* [V. Šak: V úpatí Barmuku], in [Ju], str. 96–97.

[47] Šakův dopis ze dne 7. května 1886 je uložen ve fondu Šourek Antonín Václav (1857–1926) – matematik v Ústředním státním archivu v Sofii [Шоурек Антонин Вацлав (1857–1926) – математик, Централен държавен архив София]. V této kapitole je výše uvedený fond dále citován jako fond [ŠCDA].

Roku 1886 navštívil maturitní zkoušky na slivenském reálném gymnáziu E. Ivanov, který konal ve službách ministerstva osvěty inspekční cestu po bulharských středních školách, a byl velmi překvapen úrovní znalostí slivenských studentů. Proto se zasadil o přeložení několika učitelů do Sofie, mezi nimiž byl i Vladislav Šak. Ten o svém působení ve Slivenu po více než padesáti letech napsal:

В Сливен преживех четири години и мога да кажа, че те са най-щастливите дни от моя живот. Често си спомням за Сливен, за своите бивши колеги, за своите ученици, за чудесните сливенски граждани и на всички тех желая всичко най-добро.[48]

Když v červnu 1925 oslavovalo slivenské *Читалище Зора* [Čitalište Zora][49] 60. výročí svého založení, byl Vladislav Šak jmenován jeho čestným členem za své zásluhy o rozvoj kultury ve Slivenu.[50] Dne 3. června 1934 byl slivenským starostou D. Zacharievem na slavnosti pořádané u příležitosti 55. výročí založení školy spolu s bývalým ředitelem školy Vasilem Atanasovem Ivanovem za zásluhy o rozvoj vzdělanosti v bývalé Východní Rumelii jmenován čestným občanem města. Poznamenejme, že byl jediným českým profesorem, který se slavnosti účastnil.

Vladislav Šak se ve Slivenu přátelil s kolegy-učiteli T. Moninem (1858–1893), Janem Kadlecem (?–1885), Hermenegildem Škorpilem (1858–1923), Josef Antonínem Voráčkem (1857–1900),[51] mimo školu s geometrem Milotou, prokurátorem Karlem Svobodou, vojenským kapelníkem Minaříkem a inženýry Karlem Vosykou (1847–1897) a Františkem Fridrichem.[52]

O škole, výuce a školní práci ve Slivenu Vladislav Šak napsal několik sonetů, které byly otištěny v jeho sbírce básní nazvané *Pod Vitoší. Bulharské sonety* [Šan3]. Je z nich patrná láska k žákům a učitelské profesi, ale také jeho stesk po domově a melancholie. Ocitujme několik z nich:

---

[48] Ve Slivenu jsem prožil čtyři roky a mohu říci, že to byly nejšťastnější dni mého života. Často vzpomínám na Sliven, své bývalé kolegy, své žáky, skvělé slivenské občany a jim všem přeji všechno nejlepší. (В. Шак: *Във подножието на Бармук* [V. Šak: V úpatí Barmuku], in [Ju], str. 97.)

[49] „Čitalište“ je bulharské označení kulturně-osvětového spolku či klubu. V minulosti bylo obvykle spojeno s knihovnou, čítárnou a sálem pro pořádání různých kulturních a vzdělávacích akcí a hrálo důležitou roli ve společenském životě města. Poznamenejme, že v každém větším bulharském městě čitalište funguje dodnes.

[50] Viz Хроника, Правда, Сливен 9(1925), č. 414 ze dne 18. června 1925.

[51] O Voráčkovi viz např. A. Robek: *Národopisné studie Josefa Antonína Voráčka z Bulharska*, Český lid 69(1982), str. 194–199.

[52] Viz *V. Šak vzpomíná*, Česko-bulharská vzájemnost 6(1939), č. 1, str. 2–3; V. Šak: *Ve službách zlatého lva*, Venkov 34(1939), č. 95 ze dne 23. dubna 1939. O české komunitě ve Slivenu též A. Šourek: *Vzpomínky na některé naše krajany*, Чехословашки обзор – Československý obzor, 2(1921/1922) až 5(1925), a J. Cvetler: *K české účasti na budování bulharského státu. Činnost prokurátorů A. Bernkopfa a dr. K. Svobody při organizaci justice*, Slovanské historické studie 6(1966), str. 159–185.

Spektrální analysa.

To bylo v Slivně! Hlavu opřev dlaní,
já v kabinetu seděl fysiky;
po chodbách stichlo kroků pobíhání
a v třídách žáků smích a povyky.

A nuda rvala duši mou a na ní
nervosy balván ležel veliký:
já v práci své zřel vědy přemýlání,
aktérsky výkon slov a mimiky.

V tom paprsk' slunce zapad' do skříně
a strojů zalesknuv mosaz, šroubky, spruhy,
sklem prizmy projel v pestrých barvách
duhy ...

A z paměti mé nikdy nevymizí
ten zjev, jenž v jedné zjevil vteřině
mi žití prostého vděk – analysi!

Na chodbě mezi hodinou.

(Pohádka našeho gymnasia.)

Zakletý zámek z pohádkové říše.
Ve dlouhých chodbách němé ticho vládne;
vše je tu smutné, ponuré a chladné –
nemluví, kdo tu dlí a sotva dýše.

Po schodech školník jak duch kráčí tiše.
Sem časem zaúpění i pláč vpadne –
snad zakletých to proutkem ruky zrádné
tu úpí nářek lidomorny skrýše? ...

Kývadlo hodin líným tempem straší,
čas loudavý plž, spásu nepřináší ...
Kdy zakletcům těm muky vzejde konec?

V hodinách hrklo ... V chodbách zvučí
zvonec
a jak v té pohádce, sem panstvo vchází
a hudba smíchu průvod doprovází.

Po smrti žákům svým se zjevím.

Až v soudě božím na mne přijde řada
po třídách rychlá zvěst se rozletí,
a škola spustne! (Starý mrav to žádá,
když mlynář umře – mlýn je bez mletí!)

A přítel filolog už řeč si skládá,
již odříkávat bude z paměti
nad truhlou dřevěnou, již – jaká vnada! –
svěcenou vodou pater posvětí!

A s přátel retů klípek o mně svane
soustrasti zabalený ve slupce …
A po mně do tříd vkročí nástupce.

A vlídně promluví-li, div se stane:
tu žákům svým se zjevím zase živý,
tak, jak mne znali v sále deskriptivy.

Tužky národního podniku.

Při rýsovacích prknech v sále sedí
adepti mladí tajů deskriptivy;
rýsují tužkou různých tvarů divy
a občas kradmo vlídně na mne hledí.

Své mají tradice, jež vždy se dědí,
mentora přízně každý z nich je chtivý,
a vrchol všeho, vlídnosti mé vlivy
jich snažení jsou pádnou nápovědí.

Šibalství šotka v očích jich se zračí …
Olůvka zkoumám, jimiž hoši kreslí;
kolekci českých tužek k práci snesli.

A nevím jak a je mi skorem k pláči:
z dřev tužek dýchám vůni českých lesů
a námět sonetu si píšu do notesu.[53]

Středoškolský profesor v Sofii

Dne 1. září 1886 byl Vladislav Šak jmenován řádným profesorem na prvním chlapeckém klasickém a reálném gymnáziu v Sofii. Postupně zde působilo několik českých profesorů (např. J. Brožek, H. Škorpil, A. V. Šourek) a ve městě žila velmi aktivní a početná česká menšina.[54] Na gymnáziu působil až do 10. července 1907, kdy byl jmenován profesorem deskriptivní geometrie na sofijské univerzitě. Učil takřka ve všech třídách pouze matematiku a deskriptivní geometrii, pravidelně býval třídním učitelem.[55] Od 1. října 1891

[53] *Pod Vitoší. Bulharské sonety* [San3], str. 90, 92, 93, 95.

[54] O historii školy viz kapitola věnovaná životu a dílu F. V. Splítka a [Jm].

[55] V archivu sofijské střední školy se dochovala fotografie pedagogického sboru sofijského chlapeckého gymnázia pořízená dne 9. ledna 1904; V. Šak je na ní v třetí sedící řadě první zprava. Viz [Jm]. Fotografie byla vydána jako pohlednice a V. Šak ji zaslal A. Černému (nese sofijské razítko a datum 3. prosince 1904). Uložena je v Archivu AV ČR v Praze ve fondu Adolf Černý.

až do 31. května 1894 byl osvobozen od výuky, neboť jako externí profesor vypomáhal s výukou na sofijské univerzitě.[56] Na svého kolegu roku 1904 vzpomínal Nikolaj Ened Načov (1859–1940):

Вл. Шак, чех, математик. Преподава дескриптивна геометрия. Въздебел, с голема глава, обло пълно лице и тънки руси едвам видими мустачки. Говори кратко и откровено, понекога и – шеговито и настоява своето. Занимава се и с литература.[57]

Je bezesporu zajímavé, že Vladislav Šak byl po svém příchodu do Sofie rozčarován a těžce zklamán ze vztahů, které panovaly v místní české komunitě. Jeho deziluze naznačují dopisy, které v letech 1886 a 1887 napsal Antonínu Šourkovi. Ocitujme několik úryvků:

... Mezi krajany nechodím. Jsouť povšechně moc „ruských" náhledů a každý, kdož s nimi nesouhlasí je u nich darebákem, který „zasluhuje facku". Abych Ti řekl, my Češi se neumíme dobře chovat, nemáme dosti taktu. Či je to moudré míchat' se do politiky zdejší?

... Nikam nechodím, do ničeho se nepletu a dělám si svou práci.[58]

... Prodělal jsem tu v Sofii tak mnohý duševní proces – uhodls', myslil-lis, že se vzdaluji světu. A abych vytknul příčinu toho, je těžko. Ve Slivně, kde také jsem byl osamocen, nesl jsem svojí samotu lépe. Tám vůbec každý byl osamělým. A mimo toho, tam měl jsem přítele, jemuž jsem mohl důvěřovat – ale tady, věř, každý druhý člověk, s kterým se setkáš, mluví-li náhodou s tebou, mluví proto, aby uhod Tvou barvu, a aby Tě potom pomlouval.

Bohužel, že na prvním místě toto vysvědčení nutno dáti Čechům. Já byl neopatrným![59]

Čechů je zde plno, ale věř mi, takovou holotu svět neviděl. Je to nevzdělaná chasa! My nechodíme nikam ... jen zřídka že se sejdeme s Dobruskými.[60]

V době svého působení na střední škole v Sofii sepsal V. Šak rozsáhlejší didakticko-metodický článek nazvaný *Няколко думи върху изучаването по дескриптивната геометрия* [Několik slov o výuce deskriptivní geometrie] [Šam1], který uveřejnil ve výroční zprávě školy.[61] Hlouběji se zamyslel nad problematikou výuky deskriptivní geometrie na bulharských středních školách a podrobně popsal své metody a názory na výuku.

---

[56] Více viz [HT], [Jm], [P] a [PP].

[57] Vl. Šak, Čech, matematik. Vyučoval deskriptivní geometrii. Poněkud obtloustlý, s velkou hlavou, oblým plným obličejem a tenkými rusými sotva viditelnými knírky. Hovořil krátce a upřímně, občas i – žertovně a trval na svém. Věnoval se také literatuře. (Н. Начов: *Едно заседание на учителския сѣвет* [N. Načov: Jedno zasedání učitelského sboru], str. 188, in [Jm], str. 187–191.)

[58] Šakův dopis ze dne 19. listopadu 1886 je uložen ve fondu [ŠCDA].

[59] Šakův dopis ze dne 13. února 1887, tamtéž.

[60] Šakův dopis ze dne 8. října 1887, tamtéž.

[61] *Отчет на Софийската държавна мъжка гимназия за учебната 1897–98 година. Втора година* [Druhá výroční zpráva Sofijského státního chlapeckého gymnázia za školní rok 1897–98], Sofie, 1898, str. 40–56.

Nejprve se snažil ukázat souvislosti geometrie a praktického života (aplikace geometrie ve stavitelství, strojírenství, malířství apod.), připomněl také několik elementárních úloh z deskriptivní geometrie, které jsou užívány v technické praxi. Následně se pokusil formulovat a zodpovědět stěžejní otázky: proč bulharští studenti dobře nerozumějí deskriptivní geometrii, proč ji nemají rádi, kdo a kde se ji má učit a v jakém rozsahu má být vyučována na střední škole. Na tyto otázky nalezl velmi jednoduché a správné odpovědi. Podle jeho názoru deskriptivní geometrie není jednoduchá, vyžaduje pěstování představivosti, analytický rozbor zadané situace a analytické promyšlení postupu řešení, přesné, pečlivé a časově náročné konstrukce. A to vše podle něho přispívá k tomu, že není u většiny žáků oblíbená.

Přesto se však domníval, že velkou vinu na neoblíbenosti deskriptivní geometrie i na tom, že jí žáci nerozumějí, mají především učitelé, kteří buď látku sami dostatečně dobře neovládají, nebo ji vysvětlují špatnou metodou. Jednu z hlavních příčin neúspěšnosti v deskriptivní geometrii viděl v tom, že se od prvopočátku dostatečně nezdůrazňuje rozdíl mezi prostým sestrojením obrazu předmětu a projekcí předmětu podle zadaných vstupních podmínek. Z dnešního hlediska je však velmi zajímavé a překvapivé, že největší příčinu neporozumění deskriptivní geometrii spatřoval v nadměrném a neuváženém používání názorných výukových modelů. V tomto článku sebevědomě vystoupil na obranu učitelů, kteří byli v různých didakticko-metodických časopisech pranýřováni, že při výuce nepoužívají modely. Zcela opačný názor měl V. Šak. Domníval se, že neustálé bezduché užívání modelů nenutí žáka k přemýšlení, často ubíjí jeho představivost, vede k četným chybám při zobecňování výsledků apod. Za lepší cestu považoval vytváření obrazů v mysli, rozbor zadání a detailní pochopení úlohy, rozmyšlení postupu a postupné nalézání vhodné metody umožňující konstrukci výsledného řešení, objevování výsledků a souvislostí, provedení konstrukce a následné prověření správnosti řešení případně doplněné o zobecnění. V. Šak se domníval, že znalosti získané jen s použitím modelů, tj. bez hlubšího rozboru a porozumění zadání, zbavují žáka bohatství poznatků, které přináší cesta „vlastní obrazové představivosti“, rozboru a postupného provádění konstrukcí. Na druhou stranu však nebyl odpůrcem promyšleného používání modelů. Domníval se, že žák má dostat model tehdy, když zobrazovaný předmět nikdy neviděl nebo se jedná o předmět velmi komplikovaný. V takovém případě doporučoval při první hodině použít názorný model doplněný vysvětlením vlastností a nových souvislostí. Ocitujme několik jeho myšlenek:

... че неправилното и неуместно употребяване на свщите модели е крайно вредно. ([Šam1], str. 51)[62]

А който се е облегнал само на модела, за да постигне някакъв целесъобразен резултат, а не и на разсъжденията, той, сигурно може да се каже, за малка една полза жертва всичко много по-важно и целесъобразно. ([Šam1], str. 51)[63]

[62] ... nesprávné a nevhodné použití modelů je nanejvýš škodlivé.

[63] A ten, kdo se spolehl jen na model, aby postihl nějaký účelu odpovídající výsledek,

Тези, които защитават употребяването на модели и които в манията си отиват даже дотам, че показват с модел цилиндричната повърхност, която образува права, ако се върти около успоредна ос, тях човек мъчно може да убеди, че с това правят престъпление ...

Какви ще бъдат бъдещите инженери и механици, като никак не са били водени и упътвани към тези именно неща, които се изискват от самия живот? Не от моделите се строят образите, а в самите образи се решават проблеми за форми, които после по техни планове и прости работници строят. ([Šam1], str. 51)[64]

Poznamenejme, že V. Šak svými názory značně vybočoval (a i v současné době vybočuje) z módních trendů didaktiky matematiky a deskriptivní geometrie. Za své názory byl v minulosti (a byl by i dnes) pranýřován. Pozoruhodné však je, že podle vzpomínek žáků a kolegů, hodnocení školních inspektorů apod. byly jeho hodiny deskriptivní geometrie oblíbené a jeho žáci dosahovali velmi dobrých výsledků. Proto nelze než souhlasit s jeho didaktickými názory a výukovými metodami.

Tématika bulharského školství byla V. Šakovi velmi blízká, napsal pro české prostředí několik přehledových statí o stavu a úrovni bulharského vzdělávacího systému.[65]

Vzhledem k nedostatku bulharských středoškolských učebnic matematiky a deskriptivní geometrie V. Šak a T. P. Šiškov[66] v osmdesátých a devadesátých letech 19. století přeložili dvě oblíbené kvalitní české učebnice *Аритметика за I, II и III клас на реалните гимназии и трикласни градски училища* [Aritmetika pro I., II. a III. třídu reálných gymnázií a trojtřídní měšťanské školy] [Šam2][67] a *Дескриптивна геометрия за горните класове на реалните гимназии* [Deskriptivní geometrie pro vyšší třídy reálných gymnázií]

a nikoli na úsudky, ten jistě to tak lze říci, kvůli malému užitku obětuje vše mnohem důležitějšího a účelnějšího.

[64] Ti, kteří hájí používání modelů a kteří ve své mánii zajdou až tam, že ukazují také model povrchu válce, který vytváří obdélník otáčející se kolem osy y, ty lidi lze obtížně přesvědčit o tom, že se tím vlastně dopouštějí zločinu ... Jací budou budoucí inženýři a mechanici, když nebyli nikterak vedeni ani nasměrováni právě k těm věcem, jež si vyžaduje samostatný život? Obrazy se nekonstruují z modelů, nýbrž v samotných obrazech jsou řešeny problémy tvarů, jež jsou poté zkonstruovány podle plánů obyčejných pracovníků.

[65] *Bulharské školství za doby tureckého jařma*, Pedagogické rozhledy 17(1904), str. 45–47, 115–118, 182–186; *Učitelské ústavy v Bulharsku*, Pedagogické rozhledy 18(1905), str. 565–569; *Obecná škola v Bulharsku*, Pedagogické rozhledy 20(1907), str. 228–229, 313–316, 394–395, 472–476, 565–567, 650–652.

[66] T. P. Šiškov (1833–1897) byl bulharský učitel a spisovatel. Po studiích ve Francii a v Čechách působil na různých středních školách v Bulharsku, psal zprávy a články do kulturních deníků, povídky a dramata.

[67] Plovdiv, 1886. Jedná se o překlad učebnice Václava Starého (1842–1920). V. Starý byl dlouholetým zkušeným učitelem matematiky a deskriptivní geometrie na různých středních školách v Praze, od roku 1904 byl ředitelem první české reálky v Praze. Vyučoval též těsnopis, byl zkušebním komisařem kandidátů učitelství na obchodních akademiích, zasedal v pražské městské radě a v pražské statistické komisi. Od roku 1863 byl aktivním členem *Jednoty českých mathematiků*, byl též spoluzakladatelem a od roku 1894 starostou *Ústředního spolku českých profesorů*. Je autorem oblíbených a po mnoho let užívaných učebnic: *Arithmetika*

[Šam3].[68] Poznamenejme, že tyto učebnice se na bulharských středních školách používaly téměř dvě desetiletí.

Vladislav Šak byl považován za výborného, přísného a spravedlivého učitele, dobrého metodika deskriptivní geometrie, ochránce a patriota bulharských studentů. Jeho žák Konstantin Boev o něm napsal:

По дескриптина геометрия имахме два часа едно след друго и тогава отивахме в кабинета за чертане. Преподавателят г. Шак в междучасието понякога приготовяше чертежите за втория час ... Той преподаваше така ясно, разбираемо, че само съвсем тъп ученик не би го разбрал, а чертаеше великолепно. Често той ни говореше по математически проблеми извън предмета, а ние го слушахме с напрегнато внимание. С голяма готовност и с присъщата си доброта той задоволяваше нашата любознателност. Не му е тука мястото га изреждам всичко, което съм научил от него вън от дескриптивната; това ще сторя на друго място. Познанията, придобити от него, ми бяха много полезни през време на службата ми в инженерните войски. ([Jk], str. 161)[69]

---

pro I., II., a III. třídy škol reálných (Praha, 4. vydání, 1882, 279 stran, ..., 9. vydání, 1904; učebnice v různých úpravách vycházela až do roku 1923), *Arithmetika pro nižší třídy gymnasií a reálných gymnasií* (Praha, 3. vydání 1877, 380 stran, ..., 6. vydání 1893, 284, stran, ..., čtyřdílné 9. vydání ve spoluautorství s J. Pithardtem, Praha, 1910–1912; učebnice v různých úpravách vycházela až do roku 1923) a spolu s Františkem Machovcem (1855–1892) sepsal učebnice *Arithmetika pro nižší třídy gymnasií* (4. vydání, Praha, 1886, 295 stran, 5. vydání, 1888, 224 stran, 6. vydání 1891, 276 stran), *Arithmetika pro školy měšťanské, I. a II. díl* (3. vydání, Praha, 1877), *Základové měřictví a rýsování pro nižší třídy škol středních a pro školy měšťanské* (Praha, 1875).

[68] Plovdiv, 1895. Jedná se o překlad učebnice Čeňka Jarolímka (1846–1921). Č. Jarolímek byl dlouhá léta středoškolským profesorem deskriptivní geometrie a ředitelem na různých středních školách v Písku, Hradci Králové a Praze. V roce 1904 se stal moravským zemským školním inspektorem a od roku 1905 působil také na České vysoké škole technické v Brně, kde se habilitoval pro syntetickou geometrii. V roce 1907 byl jmenován profesorem deskriptivní geometrie na České technice v Praze. Je autorem učebnice *Deskriptivní geometrie pro vyšší školy reálné* (Praha, 1874, 1876, 1877), která byla na českých reálkách používána více než třicet let. První vydání bylo v duchu starších českých učebnic doplněno česko-německo-francouzským slovníčkem odborných termínů, který přispěl k vytvoření a upevnění české geometrické terminologie. Od sedmdesátých let 19. století až do počátku 20. století vyšla řada jeho dalších učebnic geometrie a deskriptivní geometrie pro různé stupně a typy středních škol. Společně s Bedřichem Procházkou (1855–1934) vydal v roce 1909 vysokoškolskou učebnici *Deskriptivní geometrie pro vysoké školy technické* (Praha, 392 stran), která vyšla ještě ve dvou dalších vydáních, a *Doplňky ku spisu Deskriptivní geometrie pro vysoké školy technické* (Praha, 1923, 60 stran). Česká matice technická vydala jeho pětidílnou učebnici *Základové geometrie polohy v rovině a v prostoru I–V* (Praha, první díl, 1908, 105 stran; druhý díl, 1912, 87 stran; třetí díl, 1914, 110 stran; čtvrtý díl, 1915, 68 stran; pátý díl, 1918, 83, stran). O Jarolímkových učebnicích viz [Be1].

[69] Deskriptivní geometrii jsme měli dvě hodiny za sebou a odcházeli jsme do učebny rýsování. Učitel p. Šak o přestávce připravoval výkresy na další hodinu ... Vyučoval tak jasně, srozumitelně, že by ho nepochopil jen úplně hloupý žák, rýsoval velkolepě. Často nám vykládal o matematických problémech přesahujících výuku, poslouchali jsme ho se soustředěnou pozorností. Velmi ochotně a se sobě vlastní dobrotou uspokojoval naši zvídavost. Není zde dostatek místa na to, abych vyjmenoval vše, co jsem se od něho kromě deskriptivní geometrie naučil; tak učiním na jiném místě. Od něho získané znalosti mi byly

Ivan Hořejší svého učitele viděl takto:

Проф. Шак беше народен човек, отличен по характер, високоинтелигентен, винаги готов да помогне, патриот и защитник на българския народ. ([PP], str. 114)[70]

Slavný bulharský básník Kiril Christov (1875–1944) svůj komplikovaný vztah ke svému učiteli deskriptivy popsal ve vzpomínce uveřejněné v díle *Съчинения в пет тома*. Vykreslil zde své počáteční neshody a nedorozumění s V. Šakem, popsal konflikt, který mohl vyústit v básníkovo vyloučení z gymnázia za absence na hodinách deskriptivní geometrie, a ukázal Šakovo elegantní a hluboce lidské řešení. Když prý k V. Šakovi přišel, on mu s vlídně rozjasněnou tváří a svým roztomile českým přízvukem řekl:

Ама, Христов, Кирил! Вие сте били поет! Защо не сте ми казали досега това? Или си мислите, че математици ядат поети? Нима не знаете, че и вашият любим Достоевски, когото веднъж ви улових в мой час да четете, е инженер? Седнете си на мястото, ще се разберем добре.[71]

To však zdaleka nebylo vše. Brzy poté Vladislav Šak pozval Kirila Christova k sobě domů, což je v Bulharsku chápáno jako výraz mimořádného osobního zájmu. Návštěva na budoucího básníka velmi zapůsobila, jak sám napsal:

Дълги часове ние пушихме и говорихме за литература. Стана ми ясно, че моят учител по дескриптива е всъщност овече поет, околкото математик, или по-вярно, че е бил роден поет, а е станал математик. От тоя момент между преподавател и ученик, които до вечера не можеха един други да се търпят, се завърза едно чудесно приятелство, което трае и до днес.[72]

Dnes však víme, že Kiril Christov svůj poměr k učiteli značně literárně stylizoval a idealizoval.[73]

Fyzikálně-matematická společnost v Sofii

Dne 1. března 1897 se z iniciativy univerzitního profesora Emanuila Dimitrova Ivanova (1857–1925) konala schůzka profesorů Vyšší sofijské školy (pozdější

velmi užitečné v době mé služby u inženýrského vojska.

[70] Prof. Šak byl lidový člověk, skvělý charakter, vysoce inteligentní, vždy ochoten pomoci, vlastenec a zastánce bulharského lidu.

[71] Ale, Christove, Kirile! Vy jste básník! Proč jste mi to dosud nepředvedl? Nebo si myslíte, že matematici žerou básníky? Nebo nevíte, že Váš milovaný Dostojevski, kterého jste jednou ulovil a v mých hodinách četl, je inženýr. Sedněte si na místo, dobře si porozumíme. (К. Христов: *Съчинения в пет тома*, 5/2, София [K. Christov: Literární dílo v pěti svazcích, 5/2, Sofie], 1968, str. 177.) K. Christov napsal o Vladislavu Šakovi na stranách 175–179.

[72] Dlouhý čas jsme kouřili a rozprávěli o literatuře. Bylo mi jasné, že můj učitel deskriptivy je ve skutečnosti více básník, než matematik, nebo lépe, že se narodil jako básník, ale stal se matematikem. Od tohoto momentu mezi učitelem a žákem, kteří do včerejška nemohli jeden druhého strpět, se utvořilo podivuhodné přátelství, které trvá dodnes. (Tamtéž, str. 178.)

[73] Více jejich vzájemném vztahu viz [Če].

univerzita) a profesorů matematiky a fyziky z prvního a druhého sofijského chlapeckého gymnázia, jejímž cílem bylo založit spolek sdružující bulharské matematiky a fyziky, učitele a vysokoškolské studenty těchto předmětů. Dne 2. února 1898 byla vytvořena komise, která zahájila práci na projektu vlastního založení odborného spolku. V krátkém čase následovalo pět zasedání, na kterých byly sepsány stanovy a navrženy hlavní cíle spolku. Spolek chtěl spojovat všechny zájemce o matematiku a fyziku, podporovat rozvoj bulharsky psané matematické a fyzikální literatury, zlepšovat výuku obou předmětů na všech typech škol, vytvářet a upevňovat bulharskou odbornou terminologii, iniciovat sepisování nových učebnic a získávat morální i materiální podporu pro rozvoj aktivit v matematice a fyzice, zejména podporu pro rozvoj škol a tisku.

Činnost spolku byla zahájena dne 19. dubna 1898; spolek při svém vzniku sdružil 39 zakladatelů, mezi nimi byl i Vladislav Šak. Od dubna 1898 se datují více méně pravidelná setkávání sofijských členů, která se konala jednou za 14 dnů v České pivnici na Moskevské ulici v centru Sofie. Zaznívaly na nich krátké referáty informující o nejdůležitějších školských událostech a zákonech, odborné, vzdělávací i popularizační přednášky, byly na nich řešeny odborné, metodické, didaktické i pedagogické otázky a problémy.[74] Vladislav Šak se asi spolkových aktivit příliš neúčastnil, nepronesl žádnou přednášku, nebyl členem žádného výboru či komise, nepřispíval ani do spolkového časopisu, který začal vycházet od roku 1904 pod názvem *Списание на Физико-Математическото Дружество в София* [Časopis Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii].

Působení na sofijské univerzitě

Dne 1. října 1891 byl Vladislav Šak jmenován vyučujícím matematiky na fyzikálně-matematické fakultě sofijské Vyšší školy a byl pověřen výukou algebry a geometrie. Konal pravidelné přednášky z analytické a sférické geometrie, algebry a analýzy.[75] Dne 31. května 1894 výuku na Vyšší sofijské škole ukončil.

Na univerzitu se vrátil v roce 1907, který byl krizovým rokem této školy. Dne 3. ledna 1907 bylo slavnostně otevřeno Národní divadlo v Sofii. Tuto slavnostní příležitost využili vysokoškolští studenti a zorganizovali velké nepokoje, protimonarchistické demonstrace a neúspěšný atentát na cara Ferdinanda.[76] Mnoho studentů bylo po demonstraci zatčeno, většina významných profesorů byla penzionována, zbavena úřadů, poslána do domácího vězení nebo jim byl

[74] Podrobněji o činnosti spolku viz [Js] a kapitola věnovaná životu a dílu Antonína Václava Šourka.

[75] Více viz [A], [Am], [Ga], [HT], [P] a [PP].

[76] Ferdinand Maxmilián Karel Leopold Maria (1861–1948), princ sasko-koburský a zakladatel nové bulharské carské dynastie, se narodil jako syn saského prince Augusta († 1881), rakouského generálmajora, a princezny Klementiny, dcery francouzského krále Ludvíka Filipa. Dne 7. července 1887 byl na „Velikém národním shromáždění“ ve Velikém Tărnovu zvolen bulharským knížetem. Roku 1908 přijal titul cara. Po řadě prohraných válek byl dne 3. října 1918 přinucen k abdikaci ve prospěch svého syna Borise (1894–1943), poté žil na Slovensku a v Německu.

zakázán styk se studenty a nařízena vědecká dovolená.[77] Výuka byla okamžitě ukončena a univerzita byla v letním semestru 1906/1907 uzavřena. Jednota a renomé bývalého pedagogického sboru však zabránila popravám studentů a úplné likvidaci univerzity. Dne 10. července 1907 nový ministr osvěty G. Apostolov povolal nové učitele, ale výuka byla oficiálně zahájena až od zimního semestru 1907/1908. Mezi nově jmenovanými profesory byl i Vladislav Šak, nový profesor deskriptivní geometrie.[78] O den později se konalo první zasedání nového pedagogického sboru, kterému předsedal právě Vladislav Šak. Na tomto zasedání byla vybrána trojice profesorů – I. Gjulmezov, N. Markov a V. Šak, která byla následující den představena ministru osvěty a z níž měl být zvolen nový děkan. Dne 18. července byl na druhém zasedání profesorského sboru děkanem fyzikálně-matematické fakulty zvolen mineralog N. Markov a mezi členy sboru bylo rozděleno vedení jednotlivých kateder. V. Šak získal katedru geometrie,[79] kterou vedl po sedm měsíců. Třetí zasedání konané dne 25. července organizovalo závěrečné a postupové zkoušky studentů. Na sezení dne 10. září byla rozdělena výuka; V. Šak obdržel veškeré přednášky a cvičení z deskriptivní geometrie.

O událostech na sofijské univerzitě české čtenáře velmi kriticky informoval *Slovanský přehled*.[80] Ocitujme několik úryvků charakterizujících napjatou situaci podzimu 1907:

Vláda neví kudy kam. Nový ministr vyučování G. Apostolov několikrát jednal s bývalými univ. professory, ale nikdy nedodržel slova. Povolal na universitu řadu professorů středoškolských, chtěje potrestati bývalé univ. professory za trvání při požadavku universitní autonomie – ale bylo mu to málo platno. Řada středoškolských professorů sama se neodvážila přijmouti jmenování – a proti ostatním studentstvo ohlásilo boykot: nikdo se nedá na universitu zapsat, dokud nebude řádně obsazena a dokud nebude jí vrácena řádná autonomie. To vláda sklízí za svůj nerozložený, husarský kousek![81]

---

[77] Více viz *Спомени за Софийския университет*, Университетско издателство „Климент Охридски“, София, Том първи [Vzpomínky na sofijskou univerzitu, Univerzitní nakladatelství „Kliment Ochridski“, Sofie, 1. díl], 1988.

[78] V tomto školním roce na fyzikálně-matematické fakultě vyučovali: N. Markov (mineralogie), T. Morov (srovnávací anatomie), N. Karev (hygiena a fyziologie), Ch. Piperov (obecná geologie), F. Mavrov (anorganická chemie), D. Popov (vyšší analýza a analytická mechanika), D. Tabakov (projektivní geometrie), I. Gjulmezov (chemická technologie), T. Dedov (diferenciální počet), B. Davidov (vyšší morfologie), D. Gerilovski (organická chemie) a V. Šak (deskriptivní geometrie). Více viz [A] a [Am].

[79] Katedru převzal po odvolaném profesoru A. V. Šourkovi, svém dávném příteli ze studií, Slivenu, sofijské střední školy a univerzity.

[80] Viz *Otázka universitní stále jest nerozřešena*, Slovanský přehled 10(1907/1908), č. 1, říjen 1907, str. 46; *S otázkou universitní dostala se bulharská vláda do slepé uličky*, tamtéž, č. 2, listopad 1907, str. 93; *Bulharská universita je tedy otevřena*, tamtéž, č. 3, prosinec 1907, str. 142; *V bulharské sněmovně ...*, tamtéž, č. 4, leden 1908, str. 190; *Universitní otázka je stále otevřena*, tamtéž, č. 5, únor 1908, str. 237; *Bulharsko dostalo novou vládu*, tamtéž, č. 6, březen 1908, str. 278; *Bulharská universitní otázka byla rozřešena*, tamtéž, č. 7, duben 1908, str. 335. Veškeré uveřejněné články byly podepsány zkratkou A. Č. nebo Č., pravděpodobně je napsal Adolf Černý, redaktor *Slovanského přehledu*.

[81] Viz *Otázka universitní stále jest nerozřešena*, Slovanský přehled 10(1907/1908), č. 1,

Aby [vláda] *potrestala professory za hájení universitní autonomie, přerušila s nimi vyjednávání o novém jmenování a vyzvala cizí slovanské professory a vědecké pracovníky (zejména srbské a chorvatské, ale i jiné), aby přijali professuru na sofijské universitě. Ale nenašel se ovšem nikdo, kdo by nabídku přijal. Vláda jmenovala sice několik domácích lidí, nehledíc na vědeckou jejich kvalifikaci, ale nebylo jí to nic platno: studentstvo prohlásilo boykot university, pokud nebude obnovena universitní autonomie a pokud nebudou dosazeni bývalí professoři – i zůstala universita bez posluchačů. Zapsali se všeho všudy 3. Jinak všichni studenti sofijské university přešli hlavně na universitu bělehradskou.*[82]

Na konci roku 1907 stále přetrvávala univerzitní krize. Podle zprávy ze dne 4. listopadu 1907 se ke studiu zapsalo pouze 107 řádných posluchačů, více než tisíc jich odešlo do zahraničí (Záhřeb, Bělehrad, Ženeva, Mnichov) a přes pět set maturantů se ke studiu nezapsalo, neboť na sofijskou univerzitu za dané politické situace nechtělo a do zahraniční z finančních důvodů nemohlo. Za této konstelace byl stav již neudržitelný. V bulharském i zahraničním tisku se navíc objevovala ostrá kritika těch profesorů, kteří přijali nabídnutá místa a postavili se tak proti kolegům, kteří hájili univerzitní autonomii a svobody.[83] Na počátku roku 1908 se k protestům přidali také bulharští středoškolští studenti a jejich učitelé a zorganizovali několik protestních táborů. Také v našem tisku bylo uveřejněno několik kritických reakcí. Například pro *Slovanský přehled* se K. Jireček, velký znalec bulharských poměrů, vyjádřil takto:

V Bulharsku jest obyčej, že se na oslavu dovršení nové budovy zapíchne jehně nebo aspoň kohout. Při otvírání divadla byla zapíchnuta universita.[84]

Na jaře roku 1908 se konaly parlamentní volby, byla sestavena nová vláda premiéra A. Malinova, v níž zasedla řada vysokoškolsky vzdělaných lidí. Politická krize byla vyřešena. Novým ministrem osvěty byl jmenován N. Mišanov, který se zasadil o nápravu předchozích křivd. Většina původních profesorů se vrátila na svá místa, někteří nově jmenovaní profesoři byli ponecháni, jiní byli odvoláni, neboť se pro ně nepodařilo zřídit další katedry. Jedním z odvolaných byl Vladislav Šak; své původní místo zaujal A. V. Šourek, který byl profesorem deskriptivní geometrie od roku 1890.[85] Univerzitní výuka se obnovovala po celý školní rok 1908/1909, kdy se postupně vraceli studenti ze zahraničí. Univerzitní autonomie a svobody byly částečně navráceny v roce 1909.

Vladislav Šak byl zklamán vývojem svého univerzitního působení i nepřátelským postojem kolegů na sofijském chlapeckém klasickém a reálném gymnáziu.

říjen 1907, str. 46.

[82] *S otázkou universitní dostala se bulharská vláda do slepé uličky*, Slovanský přehled 10(1907/1908), č. 2, listopad 1907, str. 93.

[83] Viz například zprávy v časopisech a novinách Мисъл, Българска Сбирка, Allgemeine Zeitung.

[84] *Universitní otázka je stále otevřena*, Slovanský přehled 10(1907/1908), č. 5, únor 1908, str. 237.

[85] Druhé místo řádného profesora deskriptivní geometrie se nepodařilo prosadit.

Roku 1908, po 26 letech působení v Bulharsku, požádal o vyměření penze a po jejím obdržení se s rodinou odstěhoval do Čech.

Nepedagogická práce v Sofii

Vladislav Šak byl aktivním členem krajanského spolku *Čech* sdružujícího Čechy usídlené v Sofii. Tento čtenářsko-zábavní spolek byl založen dne 19. listopadu 1892 na základě výsledků důvěrné schůzky deseti Čechů, která se konala dne 14. listopadu 1892. Jeho cílem bylo poskytovat zábavu českým krajanům bez ohledu na politické smýšlení, sociální postavení a víru, konat vzdělávací přednášky, vycházky a výlety po okolí, divadelní představení a večírky. Jeho členem mohl být každý „Čechoslovan" starší 18 let, který byl doporučen dvěma členy spolku a přijat výborem. Při vstupu musel zaplatit 2 zlaté jako zápisné, každý měsíc pak finanční příspěvek na činnost ve výši 1 zlatý. Kdo složil jednorázově 100 zlatých, stal se členem zakládajícím. Vladislav Šak do spolku vstoupil dne 23. prosince 1892.[86]

Od počátku roku 1893 začala být objednávána česká literatura a budována spolková knihovna. Spolek měl zpočátku více dluhů než zisků a veškeré financování aktivit stálo na jmění a dobročinnosti zakladatelů. Dne 13. ledna 1893 byly schváleny první spolkové stanovy a bylo získáno oficiální policejní povolení činnosti. Dne 24. ledna 1893 se konaly první řádné volby, na nichž V. Šak přednesl skvělý projev a byl zvolen předsedou, což mu umožnilo rozvinout plán na sblížení Čechů a Bulharů. Důležitým výsledkem Šakových snah bylo „provolání ke zřízení české školy v Sofii", která byla jeho velkým snem. Přál si, aby děti českých osídlenců v Bulharsku nezapomněli jazyk, vyznání, tradice a kulturu svých otců. Provolání dne 1. února 1893 podepsali V. Šak (předseda) a F. Došek (jednatel). O zřízení a především financování školy nebyl skoro žádný zájem, neboť chyběly vhodné prostory a nutné finanční prostředky. Proto bylo dne 6. června 1893 na schůzi spolku *Čech* rozhodnuto odstoupit od úmyslu založit českou národní školu. V létě roku 1893 se začaly objevovat první větší neshody a spory, neboť do spolku byla vnášena politika. Nastalo první vystupování a vylučování členů pro rozpory a hádky a především pro neplacení příspěvků.[87] Pod Šakovým vedením se nepatrně zlepšila finanční stránka spolku, došlo k rozvoji knihovny, byly konány pravidelné přednáškové schůze a kulturní akce.

Dne 2. ledna 1894 byl V. Šak opětovně zvolen předsedou spolku; díky měsíčním členským příspěvkům spolek začal podporovat chudé české děti v Sofii. V roce 1894 byly změněny stanovy tak, aby se členem spolku mohl stát každý dospělý český krajan žijící v Bulharsku. Spolek začal odebírat další české časopisy (např. Budějovické listy, Z říše vědy a práce), konal pravidelné schůze, vzdělávací přednášky, divadelní představení a večírky. Na jaře roku 1894 se situace ve spolku zhoršovala; dne 12. dubna 1894 podalo vedení spolku demisi

[86] Na konci roku 1892 spolek sdružoval již 67 aktivních členů.

[87] Například ve statistické zprávě ze dne 25. července 1893 bylo uvedeno, že ze spolku odešlo 23 členů a přihlásilo se 32 nových; spolek měl tehdy 88 aktivních členů.

(V. Šak jako předseda, J. Prošek jako místopředseda). Protože však hrozilo uzavření spolku, V. Šak demisi odvolal a uvolil se, že spolek povede až do nových předčasných voleb. Dne 11. června 1894 spory vyvrcholily rozdvojením spolku a V. Šak opět podal demisi. Dne 26. června 1894 se konala valná hromada, která uklidnila kritickou situaci zvolením nového všeobecně přijatelného vedení. V. Šak se stal „strážcem pokladny" a revizorem účtů. Nový rozkol však mezi krajany nastal už v září 1894, kdy část rozhádaného vedení odstoupila. V. Šak byl hádkami a intrikami natolik znechucen, že po jedné ostré hádce ze spolku vystoupil.

Na podzim roku 1895 se situace ve spolku uklidnila, opět ožila myšlenka založení české školy, která však v budoucnu přinesla spoustu hádek. Za této příznivé situace V. Šak znovu vstoupil do spolku, ale jen jako řadový člen. V tomto čase nastala éra slibného rozvoje české kolonie v Sofii. Na jaře následujícího roku V. Šak z pověření spolku pracoval na žádosti, aby rakousko-uherské vyslanectví v Sofii zaměstnalo jednoho úředníka znalého českého jazyka. Záměr se však nezdařil. Za to se opět objevily nešťastné spory, které paralyzovaly spolkovou činnost. Dne 14. července 1896 odstoupil řídící výbor a na Šakův návrh byla zvolena komise, která měla vypracovat nové stanovy a nový program spolkové činnosti.[88] Dne 4. srpna komise valné hromadě předložila tři základní změny, které měly upravit činnost spolku, zabránit jeho zániku a omezit členské hádky. V. Šak jménem komise navrhl:

a) proměnit kulturně vzdělávací spolek Čech v politický spolek,
b) rozpadne-li se Čech, jeho jmění a aktivity převezme druhý podobný spolek v Sofii, pokud takový nebude existovat, pak nějaký spolek v Čechách, který bude spojovat Čechy a Bulhary,
c) rozeslat oběžník všem Čechům žijícím v Bulharsku s výzvou, aby vstoupili do spolku nebo jej alespoň finančně podporovali.

První návrh byl okamžitě zamítnut, neboť se členové oprávněně obávali politických sporů, hádek a konfliktů mezi členy i mezi spolkem a policií. Zbývající dva návrhy byly přijaty. Novým předsedou spolku byl zvolen V. Šak, místopředsedou Kozák. Vedení však zahájilo etapu vedoucí k likvidaci spolku. Již 25. srpna 1896 se konala nová valná mimořádná hromada, která měla zvláště bouřlivý průběh. Došlo k ostrým výpadům, hádkám a urážkám. Vedení se vzdalo funkcí pro nemožnost provést dříve odhlasované přeměny. Navíc se ukázalo, že se na valnou hromadu dostavilo jen velmi málo členů, a proto nebyla usnášeníschopná, což vyvolalo další ostré polemiky. Na záchranu rozpadajícího se spolku bylo sestaveno tříčlenné direktorium (Prošek, Kubát, Bureš), které dne 6. října 1896 svolalo valnou hromadu. Na ní bylo zvoleno nové vedení (J. Prošek, V. Štrupl a Kubát), jemuž se podařilo spolek stabilizovat a přimět k rozumným aktivitám (obnovení pravidelných týdenních vzdělávacích přednášek, úprava knihovny, organizování divadelních vystoupení, sportovně turistických vycházek, povolení přístupu na spolkové akce i nečlenům).

[88] Členy komise byli: V. Šak, E. Hodina, J. Bohdalecký, Bayer a Sobotka.

Období 1897 až 1898 bylo zlatou dobou činnosti *Čecha*. V roce 1898 však V. Šak pro nesouhlas s vedením a malou politickou angažovaností spolek opustil. Založil nový vzdorspolek *Slavia*, jehož činnost v průběhu roku ochabovala a roku 1899 zcela uhasla. Informace o činnosti *Čecha* v letech 1899 až 1902 jsou velmi kusé, neboť se nedochovaly zápisy ze zasedání. V roce 1902 se V. Šak stal opět aktivním členem spolku *Čech*; dokonce byl dne 7. dubna 1902 zvolen jeho místopředsedou. Ale již dne 25. května se musela sejít mimořádná valná hromada, neboť ve vedení spolku panovaly nepřekonatelné rozpory, které mařily veškeré jeho aktivity. Ani volba nového vedení napjatou situaci nevyřešila. Dne 1. února 1903 byl na další valné hromadě předsedou spolku zvolen V. Šak. Navrhl, aby se české děti ve středu a v sobotu odpoledne scházely a učily se češtinu, české dějiny a základy katolické věrouky.[89] Plánovaná výuka se však neuskutečnila, neboť se přihlásilo jen deset zájemců. Pod Šakovým vedením se rozproudila přednášková činnost.[90] Dne 12. července 1903 byla na valné hromadě přijata zásadní změna stanov – přispívajícím členem spolku se mohl stát každý Slovan – a ve prospěch V. Šaka bylo odvoláno jedno z předchozích nařízení:

Kromě toho došlo i k změně jiných paragrafů, zejména zrušeno ustanovení kdysi proti p. Šakovi namířené, že „valná hromada nepřijímá ony členy, kteří dvakráte vystoupili a jejichž bydliště v tom čase nepřetržitě bylo v Sofii“.[91]

V. Šak ve funkci předsedy setrval až do roku 1908, tj. do svého odchodu do Prahy. V letech 1903 až 1908 se pod jeho vedením stal spolek *Čech* členem spolku *Славянско дружество* [Slovanské družstvo], konaly se pravidelné přednášky, schůze, večírky a oslavy v centru Sofie ve slavné *Slovanské besedě* (*Славянска беседа*), rozšířila se knihovna,[92] spolek si nechal vyrobit velký spolkový prapor a založil podpůrnou nadaci pro chudé české děti. V. Šak po dobu vedení spolku usiloval o dvě, podle jeho názoru důležité věci, z nichž se ani jedna nezdařila. V roce 1903 chtěl, aby spolek vydával vlastní časopis *Slovan*, který měl informovat Čechy žijící v Sofii o spolkových aktivitách.[93] A po svém zvolení předsedou znovu oživil myšlenku založení české školy.[94]

Když V. Šak roku 1908 odešel do Prahy, byly prověřeny veškeré aktivity jeho vedení. Postupně bylo shledáno, že jsou v pokladně značně velká ničím

---

[89] Češtinu měl učit J. Brožka, dějiny V. Šak.

[90] V. Šak ve spolku přednášel o bulharském povstání v roce 1876, o bulharském školství a kultuře, turecké porobě, Janu Husovi, F. L. Riegrovi.

[91] Dr. J. Ch.: *Historie založení spolku Čech*, Československý obzor 4(1923/1924), č. 5 ze dne 15. 1. 1924, str. 35.

[92] V roce 1899 knihovna měla 733 českých knih a časopisů, v roce 1907 měla 1041 tisků.

[93] Spolkový časopis začal vycházet jako čtrnáctideník až od roku 1920 pod názvem *Československý obzor*.

[94] Poznamenejme, že dne 26. ledna 1893 bylo koncipováno první provolání o založení školy, které sestavili činní představitelé české kolonie v Sofii, V. Šak, F. Došek, B. Prošek, J. Doubrava, J. Wiesner, B. Šimáček, J. Charvát, J. Brožka, H. Škorpil. O zřízení školy však dlouhou dobu nebyl žádný zájem. Nová jednání o ní vedl od roku 1921 J. V. Mrkvička, český malíř žijící a působící v Sofii. Škola byla otevřena až v roce 1922 a byla podporována československou republikou.

nekrytá pasiva, že chybí řada knih, že jsou v nepořádku zápisy o schůzích spolku. Během roku 1909 byla situace zvládnuta a po nových volbách došlo k dalšímu rozvoji spolkových kulturně vzdělávacích aktivit.[95]

Vladislav Šak byl také členem spolku *Славянска беседа* [Slovanská beseda], který sídlil v Sofii a sdružoval Slovany, slovanské kulturní spolky a slovanské vzdělávací společnosti.[96] Kromě toho byl také členem spolku *Славянско благотворително дружество* [Slovanský dobročinný spolek], jenž v Sofii podporoval chudé rodiny.

Ačkoli Vladislav Šak prožil velkou část svého aktivního života v Bulharsku, bulharsky se naučil tak dobře, že mohl učit, psát a překládat, mezi Bulhary měl hodně kolegů a přátel, přeci se toužil vrátit domů do Čech. Jeho básnická sbírka *Pod Vitoší. Bulharské sonety* [Šan3] obsahuje mnoho básní vyjadřujících stesk po domově, zklamání z ciziny, nevděku a poměrů v Bulharsku. Ocitujme jen několik zajímavých úryvků:

V cizině.

Je hořkým chléb, jímž sytí tě kraj cizí,
v nějž zabloudil jsi pouze s holou dlaní.
Jak doma sic tu rodí zem a z plání
zmrtvených potem, úroda se sklízí.

Síť zrno můžeš, v brázdy sázeť hlízy,
i kopat smíš, být prvním při oráni –
k obžinkám nikdo nepozve tě ani
a jdeš-li přec, za stůl tě nepobízí.

Však radši stojíš sám a někde stranou.
Proud stesku táhne hlavou utýranou
a srdce sytíš trpkou resignaci.

A přec zas seješ, nová kypříš lada
a když se soužíš, stek když na tě padá,
domova píseň zazpíváš si v práci.

Když vyprovázím na nádraží jedoucí do Čech.

Vlak spěšně vyjel ze nádraží;
vagonů let se kol mne mih' ...
Komínu kouř, jejž pohyb sráží,
jak had se plazí po polích.

[95] O činnosti spolku viz Dr. J. Ch.: *Historie založení spolku Čech*, Československý obzor 3(1922/1923), č. 2 ze dne 1. 12. 1922, str. 11, č. 3 ze dne 15. 12. 1922, str. 17–18, č. 5 ze dne 15. 1. 1923, str. 33–34, č. 6 ze dne 15. 2. 1923, str. 43–44, č. 12 ze dne 1. 2. 1923, str. 93, 4(1923/1924), č. 4 ze dne 1. 1. 1924, str. 25–26, č. 5 ze dne 15. 1. 1924, str. 35, č. 6 ze dne 1. 2. 1924, str. 42, č. 11 a 12 ze dne 1. 5. 1924, str. 80–81.

[96] Členem besedy byl i Šakův vzdorspolek Slavia.

A oči moje slza vlaží
a srdce stesk se zračí v nich …
A Balkán v dáli s hor svých stráží
je svědkem muk mých nervosních.

Zpět s tramwayi se vracím zase …
Vitoša stará v slunce jase
sníh skal svých zvedá do výše.

Mé srdce hrozným steskem strádá,
a zdá se mi, že na ně padá
tíž skal a srázů Vitoše.

Aspoň!

Přes hory, doly, lesy, řeky,
mne osud veď po cestách mých;
já slyšel moře řvoucí vzteky
za nočních bouří úžasných.

Já Orientu uzřel vděky,
nádheru krajů báječných,
vyhaslé sopky, na nichž věky
už leží led a šedý sníh.

Ty divy krás mne neunesly!
Mně touha obraz jiný kreslí! –
o něm má duše sladce sní!

Vesnička malá v Pošumaví!
Z ní vyrval mne vír žití dravý –
ach, kdybych aspoň stlíť moh' v ní!

Sen!

Jsem v naší vesničce! „Na haldách" lípy
voní!
Na lukách dole sekáčů řad seče trávu.
Alejí morušovou k Zmrzlíkovce splávu
k rákosí hoši vedou k plavbě stádo koní.

Už k „Prašivici" požár západu se kloní;
tam kamený drak v jedlí stínu skrývá hlavu
(on děti přináší – čáp jinde má tu slávu) …
Na haldách klekání teď v tichu šera zvoní!

A Pošumaví tmí se! Prácheň v mlze bledne!
Od školy cestou parku, po níž jasmín ve dne
svých bílých květů rozsel sníh, teď kráčet
budu
(po dlouhých letech zas pod nohou rodnou
půdu!),

tam, s maminkou kde sedával jsem v lípy
stínu ...
A teď – přijď, smrti! Slunce zapadalo – rád
zhynu![97]

Vladislav Šak byl zklamán nejen chováním Čechů v Sofii, ale i hospodářským, kulturním a politickým vývojem v Bulharsku, jak to dokládají jeho ostré sofijské fejetony napsané pro *Slovanský přehled* pod pseudonymem Martin Prentov. Například v roce 1905 napsal:

... někteří Češi zde, v slovanské zemi a v zemi velké osobní svobody, svým nenárodním a neslovanským vystupováním postavili všechen český lid v očích bulharské veřejnosti do nepříznivého světla. ...

A vzpomněl jsem oné chvíle svého života, v níž jsem se odhodlal jíti za prací do osvobozeného Bulharska. Jak se mi tehdy zdálo vše lákavým a svůdným! Vedle každodenní práce – práce apoštolská! Co tu bude pomocníků: všichni Češi, jež osud zanese do „nové země". Budou průkopníky všeslovanské myšlenky, ukáží, že jsou syny těch, o nichž Mickiewicz kdysi napsal, že budou rozhodčími ve sporech Slovanstva. – A zatím, jací to byli průkopníci! Div by člověk nezaplakal. To byly ty modly nadšení mladých let: přišly do Bulharska, aby tu zakládaly německé spolky a naplňovaly německé školy.[98]

Kritické zprávy o situaci v Bulharsku psal pod stejným pseudonymem i do bulharského časopisu *Славянски глас* [Slovanský hlas], který vycházel v Sofii a informoval o dění ve slovanských zemích.[99]

Obdobné deziluze obsahují i Šakovy dopisy adresované blízkému příteli Adolfu Černému (1864–1952), které jsou uložené v Archivu AV ČR a představují rozsáhlý soubor Šakovy korespondence, jež poskytuje nový materiál pootevírající pohled na Šakův odborný i lidský profil.[100]

Další aktivity v Sofii

Od roku 1900 Vladislav Šak uveřejňoval v česky psaném časopisu *Slovanský přehled* překlady z bulharského krásného písemnictví, politické a kulturní přehledy, fejetony, odborné zprávy a recenze.[101] Pro spolupráci s tímto

[97] *Pod Vitoší. Bulharské sonety* [Šan3], str. 78, 79, 132, 133.

[98] M. Prentov [V. Šak]: *Z Bulharska*, Slovanský přehled 8(1905/1906), str. 135–139. Citáty jsou ze stran 135 a 138.

[99] Viz například tři krátké zprávy a delší nekrolog připomínající úmrtí J. J. Toužimského uveřejněné roku 1903 ve výše uvedeném časopise na stranách 212 až 215.

[100] Korespondence je uložena ve fondu Adolf Černý, sign. II. b) 1., složka V. Šak, Archiv AV ČR v Praze. Soubor obsahuje 7 Šakových pohlednic, 7 dopisnic a 25 dopisů z let 1899–1908 adresovaných A. Černému. Poprvé byla zpracována M. Černým v roce 2008. Viz [Če].

[101] Více viz informace A. Černého, dlouholetého redaktora časopisu Slovanský přehled, *Slavica v české řeči III/1. Překlady ze západo- a jihoslovanských jazyků v letech 1891–1918*, Praha, 2008. Podle rejstříku se jedná o položky: 1, 5, 19, 32, 34, 45, 63, 102–104, 106, 113, 133a, 148, 149, 156, 157, 160, 164, 166, 169, 175a, 178, 184, 186, 188, 189, 205, 210, 216, 248, 250, 252-255, 274, 278, 296, 304, 305, 311, 319, 336, 344–350.

periodikem získal i svého přítele, básníka Konstantina Veličkova (1855–1907), a svého kolegu Nikolaje Eneda Načova, středoškolského profesora.[102] Obdobné zprávy zasílal pod pseudonymem *Стоянов* [Stojanov] i do slovanské rubriky časopisu *Летописи* [Letopisy].[103]

Syn Vladislav otcovy sofijské snahy a aktivity popsal takto:

Občas přicházeli k nám sofijští Češi.

Před příchodem mého otce do Sofie žili osaměle, šilhajíce na dvouhlavého orlíčka rakouského konsulátu, a kloníce se nebezpečně k německé kolonii. Zdálo se, že češství u nich zcela vymřelo.

Energickou vůlí, obětavostí a sebezapřením zlomil můj otec jejich národní lhostejnost a sdružil je ve spolku rakouských Slovanů „Slavie“. Když se „Slavie“ rozbila netečností Charvatů … a vinou několika Čechů, silně již ovládnutých rakouským konsulátem, založil nový spolek „Čech“. Rakouští příslušníci rozpadli se na dva silně nepřátelské tábory – český a německý. K Němcům přidala se část sofijské „české elity“, několik továrníků, obchodníků a průmyslníků, dále všichni Chorvaté, Slováci a Poláci. Společně řvávali svoje „Heil!“ na dvoře rakouského konsulátu při každé rakušácké oslavě, horlivě lámali doma i na ulici samospasitelnou němčinu, k jejíž nehynoucí slávě založili „Schulverein“ a zřídili německou školu, kde prvými žáky byli – budiž zde žalováno – děti českých rodičů!

Češi v Sofii ničím se nelišili od zahraničních Čechů jiných měst. Tvořili, právě tak jako v jiných městech ciziny, podivuhodnou sebranku nejrůznějších charakterů, složenou z individuí, náležejících všem společenským třídám. …

Bylo v Sofii mnoho mstivých, klepavých, škorpivých, pohodlných, bezpáteřních a neenergických. Jak těžce bojoval můj otec pro ně proti silnější německé straně! Každou chvíli se dva Češi u karet poprali a zůstal-li jeden členem české kolonie, mohl jsi býti jistým, že druhý „z trucu“ přesedlal ihned k Němcům!

Marná byla všechna úmorná práce a námaha mého otce. Co za léta těžce vybudoval, za chvíli zhroutila hádka pro špatnou kartu, hloupý klep, nebo nevinný žert. A musel začít znova. Zase pořádal nové schůze a přednášky, recitoval, hrál divadlo, psal verše, články, divadelní hry …

Pracoval horečně ve dne v noci. Byl neúmorný a neznal oddechu. Pozdě v noci opouštěl svoji pracovnu, aby brzo ráno, ještě před svým odchodem do školy, přidal k neuschlým stránkám několik nových.[104]

---

[102] O spolupráci V. Šaka s časopisem *Slovanský přehled* viz jeho korespondence s Adolfem Černým, která je uložena ve fondu Adolf Černý, sign. II. b) 1., složka V. Šak, Archiv AV ČR v Praze, a [Če].

[103] Více viz Летописи 1(1899–1900), str. 16–17, 77–78, 239–240.

[104] V. Šak: *Z mých pamětí*, str. 17–19. Torzo pamětí (48 stran) vycházelo na pokračování v *Národním obzoru* 1(1921), od č. 37 (12. 11. 1921) do zániku týdeníku na počátku druhého ročníku v roce 1922.

Rodinný život

Dne 15. srpna 1887 se Vladislav Šak v kostele svatého Štěpána v Praze II. oženil se svou sestřenicí Kamilou Pflanzerovou (1860–1938);[105] veškeré důležité právní úkony související s tímto nezvyklým sňatkem jsou podrobně zachyceny v matrice oddaných.[106] Další zajímavou informaci o sňatku V. Šaka nalezneme ještě v roce 1907. V matrice narozených římskokatolického farního úřadu Nalžovské Hory (svazek 17, str. 12, Státní oblastní archiv Plzeň) je poznamenáno, že mu byl dne 15. července 1907 vydán opis křestního listu za účelem jeho sňatku v Sofii. Podle všech dochovaných materiálů se jednalo o „druhý" sňatek se stejnou ženou, který však byl uzavřen podle bulharských

[105] Kamila se narodila dne 4. listopadu 1860 v Horažďovicích č. 3. Její otec Jan Pflanzer (1819–1900) se narodil 19. ledna 1819 v Horažďovicích a byl zde od čtyřicátých let 19. století starostou, od poloviny šedesátých let žil s rodinou v Praze. Roku 1881 se stal pražským měšťanem a právovárečníkem, byl sládkem a majitelem slavného Černého pivovaru na Karlově náměstí v Praze. Zemřel dne 8. ledna 1900 v Praze II., č. 292. Na počátku padesátých let se v Horažďovicích oženil s Johannou Corvin (1826–1898); v manželství se narodilo šest dětí: synové Johann (1851–1896), který byl soudním adjunktem u vrchního zemského soudu v Praze, Wilhelm (1855–1906), který pracoval jako pražský sládek, Otto (1862–1938), který se stal advokátem, Arthur (1867–1915), který převzal otcovu živnost, a dcery Marie (1853–1917) a Kamila (1860–1938). Pflanzerovi patřili k dosti bohatým pražským měšťanským rodinám. Výše uvedené informace byly získány studiem tzv. pražské konskripce uložené v Archivu hlavního města Prahy, list Pflanzer. Rodokmen této rodiny se nachází v pozůstalosti Vladislava V. Šaka (syn V. Šaka) uložené v Archivu Národního muzea v Praze.

[106] V matrice oddaných římskokatolického úřadu u sv. Štěpána v Praze II. označené ST O 14 1882–1888 je na straně 214 u jména ženicha uvedeno: Vladislav Šak, Středec/Sophia [správně má být Srědec] v Bulharsku, gymnasialní profesor v Středci v Bulharsku, rodilý z Nalžova č. 2, okresu planického, kraje plzeňského, syn Viléma Šaka, sládka, a Kateřiny rodem Pflanzerovy z Horažďovic, katolické vyznání, věk 27, narozen 19/6 1860; u jména nevěsty je zapsáno: Kamila Pflanzerová, rodilá z Horažďovic č. 3, téhož okresu, kraje píseckého, dcera Jana Pflanzera, starosty v Horažďovicích, nyní usedlého měšťana pražského a sládka, a Johany rodem Korvínovy z Horažďovic, katolické vyznání, věk 26, narozena 4/11 1860. Oddávajícím byl farář Václav Nykla, svědky tohoto sňatku byli Gustav Pflanzer, sládek v Kolíně, a Dr. Hugo Karlík, advokát v Rokycanech. V rozsáhlé poznámce je uvedeno, že ženich předložil křestní list vydaný dne 25. července 1887 farním úřadem na Horách Stříbrných pod číslem 108, nevěsta předložila křestní list vydaný dne 18. září 1862 farním úřadem v Horažďovicích pod číslem 120. Dále byly předloženy dva křestní listy Jana a Kateřiny Pflanzerových, které vydal dne 21. července 1887 farní úřad ve Vejprnicích pod čísly 95 a 96 (matka Vladislava Šaka – Kateřina Šaková (rozená Pflanzerová, poprvé provdaná Doubková, podruhé provdaná Šaková) – a otec Kamily Pflanzerové – Jan Pflanzer – byli řádnými vlastními sourozenci). Vladislav Šak dále předložil vysvědčení o časových překážkách, které vystavil katolický farář v Sofii dne 30. června 1887, z něhož vyplývalo, že se Vladislav Šak nemůže delší dobu zdržovat v Čechách a že sňatek musí proběhnout ve zkrácené lhůtě. Před sňatkem bylo předloženo zvláštní církevní povolení sňatku *dispens ab impedinto consanquinitatis in II. gradu aequali* [správně mělo být v matrice zapsáno ab impedimento], které vystavila kancelář arcibiskupské konsistoře dne 12. srpna 1887 pod číslem NE 6591, a státní povolení sňatku vydané c. k. místodržitelstvím v Praze dne 27. července 1887 pod číslem 64797. Současně bylo předloženo církevní prominutí dvou řádných ohlášek sňatku, které udělila kancelář arcibiskupské konsistoře dne 12. srpna 1887 pod číslem 6591, a obdobné státní prominutí udělené magistrátem hlavního města Prahy dne 28. července 1887 pod číslem 122523. Dne 14. srpna 1887 složil Vladislav Šak na faře sv. Štěpána přísahu o překážkách, které mu znemožňovaly řádný průběh sňatku, a následující den proběhla první a jediná řádná ohláška sňatku. Matrika je uložena v Archivu hlavního města Prahy.

pravoslavných zvyků, poté co se Vladislav Šak stal řádným profesorem na sofijské univerzitě a předpokládal, že na této pozici delší dobu setrvá.

V netradičním, ale podle rodinných vzpomínek, velmi šťastném manželství se narodilo šest dětí, všechny měly českou i bulharskou národnost a byly římskokatolického vyznání. Syn Vladislav jako dospělý rodinné poměry vtipně a břitce charakterizoval takto:

Co to ti moji předkové dělali? Jeden měl dvanáct dětí, druhý osmnáct a třetí dokonce plné dva tucty – čtyřiadvacet dětí! Rostlo to, ženilo se a vdávalo, rodilo děti, jejichž děti měly také děti a tak bylo příbuzných více než bylo třeba.

Počátek všeho zůstal mi neznámý. Z rodokmenu, který chovali v Černém pivovaře, seznal jsem, že Pflanzerové pocházeli ze staré šlechtické rodiny z Augsburku. Z otce na prvorozeného syna přecházel majetek a erb, v jehož hořejší polovici v modrém poli roztahoval svá křídla „gryphus“ čili „noh“, prapodivný lev s otevřeným ptačím zobákem, špičatýma ušima a vyplazeným jazykem. Tři hvězdy v dolejším červeném poli svítily bezpochyby té ostražitosti a moudrosti lvího ptáka, preparovaného středověkým umělcem „na modro“.

Roku 1328 omrzelo bezpochyby novému prvorozenci Konrádovi plesnivěti v Augsburku. Vydal se do světa a usadil se v Čechách na Šumavě v Pflanzerhofu u Železné Rudy, kde zase syn dědil od otce neškodného grypha, až konečně kterýsi rozumný prvorozenec po husitských válkách, ve kterých se trochu proslavil, řekl: „Co je mi do ptáka, když nenese ani vajíčka“ a milého grypha i s třemi hvězdami zahodil a zůstal jenom Pflanzerem. Jeho vnuk věnoval se pivovarství, kterážto vášeň zase přecházela z otce na syna a proháněla je po Čechách, až konečně roku 1800 usadil se úplně již počeštělý Jan Pflanzer v Horažďovicích jako pivovarník. Byl dvakrát ženat a měl celkem devatenáct dětí. Z osmi dětí jeho druhé ženy Anny, rozené Bozděchové, dcery klatovského mlynáře, a českého vlastence, zajímaly mě čtyři:

Josefina, která s Josefem Ševčíkem zrodila největšího českého učitele houslové hry Otakara Ševčíka; Vilém, pozdější nejvyšší rakouský vojenský soudce, jehož renegát-syn, rakouský vojevůdce „k. u. k. Feldmarschallieutenant Carl von Pflanzer-Baltin“, slavně to prohrál ve světové válce v Bukovině; Jan, který si vzal Janu Corvinovou, měl šest synů a tři dcery, z nichž jedna, Kamila, je mojí matkou, a Kateřina, která se roku 1850 provdala za sládka a statkáře Viléma Šaka, jehož předkové pocházeli z Francie a ve středověku přišli do Čech přes Elsasko-Lotrinsko a Bavorsko, kde zanechali několik o století později už úplně poněmčených „Schacků“ (Mnichov, později severní Německo). Česká větev Šaků se ještě ve středověku zdemokratisovala a brzy po překročení Šumavy počeštila. Vilém Šak se svojí chotí Kateřinou dali život mému otci, a tím se stalo, že já jsem se narodil své tetičce, ježto můj otec a matka byli bratranec a sestřenice, čili můj otec je mým vlastním strýcem, má matka vlastní tetou, můj bratr bratrancem, sestry sestřenicemi a já sám sobě bratrancem. Co to ti moji předkové dělali?[107]

[107] V. Šak: *Z mých pamětí*, str. 11–13.

Blízký příbuzenský vztah rodičů však neměl žádné negativní vlivy na děti. O harmonii rodiny pečovala především matka Kamila, o níž syn Vladislav, pozdější hudební skladatel a dirigent, ve svých pamětech napsal:

Byl jsem bez učitele, ale hudba lákala …

To když matka hrávala večer v sešeřelém saloně Chopina a Beethovena, když ke mně skrčenému ve tmavém koutě, plížily se její nevýslovně krásnou hrou vyvolané pohádkové postavy, víly, skřítkové, rytíři a princezny, procházející se zlatem zalitou plání nebo nádhernými lesy, či koupající se v modrých vlnách začarovaných jezer nedaleko křišťálových zámků.

Ach, jak krásně hrávala moje matka! Tolik citu a ušlechtilého přednesu neslyšel jsem už nikdy, nikdy ve svém životě. A přece nebylo po příjezdu do Prahy dlouhá léta klavírního koncertu, při němž bych nebyl býval přítomen.

Bohužel, ještě v době mého dětství zákeřná choroba nemilosrdně odloučila moji nešťastnou matku od její jediné útěchy v daleké cizině, a mně dávno a dávno uloupila krásné pohádkové večery tmavě-červeného barokního salonu, abych již nikdy nepoznal silně dojímající krásu nezkaženého, pravého umění, rodícího se jen v čistých, trpících srdcích …

Její kouzelná hra měla zvláštní moc.

Krásně přednášené melodie pronásledovaly mne neustále, a když nebylo nikoho v saloně, zkoušel jsem neumělými prsty vyloudit z tajemného nástroje v hlavě mi znějící motivy Chopinových skladeb.[108]

Byla to matka Kamila, která vedla všechny děti k hudbě. Na její přání docházely v Sofii k soukromým českým učitelům hudby, učily se hře na klavír a housle, navštěvovaly divadelní představení, koncerty a výstavy. Ona prosadila, že v početné rodině našli místo i dva psi. Na otcovo přání všechny děti studovaly na bulharských a později českých středních a vysokých školách a učily se slovanské i neslovanské jazyky. Ačkoli Vladislav Šak měl umění velmi rád, sám hrával divadlo, zpíval a pořádal koncerty, nechtěl, aby se z jeho dětí stali umělci. Přál si pro ně „serióznější“ povolání, tj. dobře placenou státní službu.[109]

První dvě děti se narodily v Praze, kam Kamila Šaková přesídlila ke své rodině na dobu porodu a zotavení. Ostatní se již zkušené matce narodily v Sofii.[110] Z rodinných a českých archivních materiálů víme, že se v manželství narodily tyto děti: Kamila (1888–?), Jan (1891–1951), Jana (1893–1977), Vladislav (1894–1977), Marie (1896–1978) a Jarmila (?–1901).[111]

---

[108] V. Šak: *Z mých pamětí*, str. 24–25.

[109] Více viz V. Šak: *Z mých pamětí.*

[110] Základní údaje o dětech i manželce jsou převzaty z konskripční karty Vladislava Šaka, fond Policejní ředitelství Praha I – konskripce, kartón č. 581, sig. Šak Vlad., Národní archiv České republiky v Praze. Doplněny byly o další informace získané studiem matrik, primárních archivních pramenů i sekundární literatury.

[111] **Kamila Johanna Kateřina Marie** se narodila dne 16. listopadu 1888 v Praze č. 292–II v domě svého dědečka Jana Pflanzera, který byl majitelem Černého pivovaru,

pokřtěna byla až 8. prosince 1888. Její narození a křest jsou zaznamenány v matrice narozených u sv. Štěpána (matrika N34 za roky 1886–1889, Archiv hlavního města Prahy). Absolvovala obecnou školu a dívčí gymnázium v Sofii, dva roky studovala jazyky na filozofické fakultě pražské univerzity, kde dne 5. července 1916 s výborným prospěchem složila státní zkoušku z ruského jazyka. Krátce na to se stala učitelkou bulharštiny na Československé obchodní akademii v Praze. Zůstala svobodná a rozhodla se pro povolání učitelky. Dne 1. února 1948 byla zemskou školní radou ustanovena učitelkou ruského jazyka na měšťanské a obecné škole v Kaznějově. V následujícím školním roce byla jmenována smluvní učitelkou ruského jazyka na národní a střední škole v Kaznějově. Vyučovala zde až do roku 1955, kdy její výuku na střední škole převzala aprobovaná učitelka českého a ruského jazyka Jana Kalivodová a výuku na základní škole převzala neaprobovaná učitelka Božena Patejdlová. Podle školní kroniky uložené na základní škole v Kaznějově se Kamila Šaková zapojila do kulturní i osvětové činnosti. Dne 1. září 1948 byla stanovena vedoucí školního dorostu Československého červeného kříže a v této funkci působila až do roku 1955. V roce 1949 se zúčastnila celostátního sjezdu učitelů ruštiny v Praze a absolvovala speciální kurz pro učitele ruštiny. V roce 1952 vedla celoroční dvouhodinový lidový kurz ruštiny. Od padesátých let se angažovala také v politice. Ve školním roce 1950/1951 absolvovala politické školení, dne 1. 10. 1953 se na škole stala předsedkyní základní organizace KSČ. V roce 1953 se angažovala v předvolební kampani a účastnila se květnového okresního srazu pionýrů v Plasích. Více o působení Kamily Šakové viz školní kronika Základní školy Kaznějov. Školní archiv uchovává také materiály obsahující hodnocení výuky, kterou vedla Kamila Šaková. *V zápisu o poradě zkušební komise pro závěrečné zkoušky konané dne 12. května 1952* je zapsáno: *Ruský jazyk – učitelka Kamila Šaková. Vyučující velmi dobře ovládá sama ruský jazyk, což jí umožňuje vésti pěkně a vhodně rozhovor se žáky; má vřelý poměr k dětem, otázky byly aktualizovány politicky, celková úroveň vědomostí žáků je velmi dobrá.* (Zápisy z porad učitelského sboru, Základní škola Kaznějov.)

Jan Vladislav Vilém (bulharsky Ivan, německy Johann) se narodil dne 9. června 1891 v Praze č. 292–II v domě svého dědečka Jana Pflanzera a pokřtěn byl 30. června 1891. Jeho narození a křest jsou zaznamenány v matrice narozených u sv. Štěpána (matrika N35 za roky 1889–1892, Archiv hlavního města Prahy). Střední školu navštěvoval v Sofii, pak studoval chemii na technice v Praze. Stal se však důstojníkem bulharské armády a bojoval ve třech válkách (válka proti Turecku, válka proti Srbsku a první světové válka). Jeho odvaha byla oceněna několika vyznamenáními za chrabrost. O jeho účasti v bojích proti Turkům podal svědectví jeho otec a také jeho strýc Arthur Pflancer. V. Šak napsal: *... Po cestě Pflancer pěkně nás Čechy představoval a žádných intrád o sobě vytrubovati nenechal. Nyní se nás obou zmocnil,* [Šaka a Hejreta, dopisovatelů Českého slova] *do hotelu, v němž bydlel, nás zavedl. Po cestě vyprávěl, jak do Plovdivu s českým lazaretem přijel a mně radostnou zprávou potěšil, že můj syn Ivan bulharským červeným křížem k této sekci byl komandován. Potěšilo mne shledání s milým hochem, o němž téměř celý měsíc ničeho jsem neslyšel. Čeští lékaři mi vyprávěli, že Ivan neocenitelné služby jim poskytuje, a to nejen jako tlumočník bulharštiny, ale také jako dobrý pomocník při ambulanci doktora Zimmera.* (V. Šak: *V hlavním městě jižního Bulharska. V Plovdivě, na večer 24.* [října] *(6.) listopadu*, České slovo 6(1912), č. 277 ze dne 19. 11. 1912, str. 1.) A. Pflancer o Ivanově službě uvedl: *... Vyžádal jsem si též 3 bulharské jednoroční dobrovolníky ze sofijské nemocnice, chemiky pražské techniky Ivana Šaka, Dranevského a Matejeva. Naši lékaři by se bez nich neobešli. Jsou jim tlumočníky a výbornými, nepostradatelnými pomocníky. Konají také služby u nočních vlaků, kde se mezi jízdou převazuje.* (A. Pflancer: *Čeští lékaři v Bulharsku. Plovdiv, 21. (13.) listopadu*, České slovo 6(1912), č. 279 ze dne 21. 11. 1912, str. 1. Poznamenejme, že psaní jména Pflanzer, resp. Pflancer v českém tisku kolísalo.) Dne 19. září 1921 se Ivan Šak v Plzni oženil se Alžbětou Knotkovou. Od roku 1932 do roku 1939 působil nejprve jako zástupce a později jako ředitel dopravní společnosti Expres, která byla bulharskou filiálkou v Praze. Po roce 1939 pracoval jako soudní tlumočník bulharského jazyka. Byl otcem dvou dětí; starší Ivo (1931–1993) byl důstojníkem československé armády, mladší Jiří (nar. 1934) byl strojařem, ekonomem a plánovačem.

Jana (bulharsky Ivanka, německy Johanna) se narodila v Sofii, vzdělání získala v Bulharsku i v Čechách. V letech 1929 až 1939 pracovala jako sekretářka a tlumočnice bulharského vyslanectví v Praze (tzv. kancelářská úřednice). V Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky ve fondu Diplomatický protokol 1918–1939 je její jméno zapsáno v seznamech diplomatických pracovníků a na kartotéčním lístečku. Tam je uvedeno, že byla bulharskou státní příslušnicí, že jí byla první legitimace diplomatického pracovníka vydána v roce 1929 pod číslem C22/29 a poslední v roce 1939 pod číslem 21 262/39.

Vladislav se narodil v Sofii, na přání svého otce studoval nejprve na reálce v Sofii, pak na Československé obchodní akademii v Praze. Soukromě se věnoval studiu hudby, neboť toužil se stát klavíristou a dirigentem. Klavírní hru studoval v letech 1908 až 1918 u Karla ze Slavkovských (1847–1919), Antonína Mikeše (1864–1929) a Jana Heřmana (1886–1946), kompozici studoval v letech 1911 až 1921 u předních pražských mistrů Františka Spilky (1877–1960), Karla Boleslava (1891–1972), Otakara Ostrčila (1879–1935) a Josefa Bohuslava Foerstera (1859–1951). Při studiích pracoval ve správě rodinného Černého pivovaru na Karlově náměstí v Praze, příležitostně se uplatňoval jako klavírista a dirigent. V letech 1915 a 1916 byl dirigentem dočasného Symfonického orchestru v Praze, roku 1917 byl dirigentem divadla v Plzni a v následujícím roce pracoval u divadelní společnosti L. Janovského. Od roku 1918 žil s krátkými přestávkami v Praze. V září roku 1919 založil spolu se slavným dirigentem Ludvíkem Vítězslavem Čelanským (1870–1931) *Orchestr uměleckého klubu*, který zahájil dne 24. listopadu koncertní produkci provedením Smetanovy symfonické skladby *Má vlast* a Dvořákovy skladby *Slovanské tance*, které patřily mezi oblíbené, ověřené a také dobře nastudované. Bohatá koncertní produkce obsahovala především Smetanova, Dvořákova, Fibichova, Foersterova, Mahlerova a Brucknerova díla. Činnost klubu a orchestru V. Šak financoval především z vlastních zdrojů získaných výhodným sňatkem s Eleonorou (zemř. 1996). V dirigování abonentních koncertů se střídal s L. V. Čelanským, činnost orchestru stupňoval až do nezdravé nadproduktivity. Dva symfonické koncerty týdně pro 80 členné těleso byly víc než dost; tempo se neblaze odrazilo ve výkonech a malé návštěvnosti (v první sezóně orchestr přednesl 84 symfonických koncertů). V. Šak se snažil přilákat nové publikum a podchytit odborný zájem kritiků uváděním díla J. B. Foerstera, nového profesora Akademie muzických umění. Roku 1920 V. Šak odhalil své původní podnikatelské zájmy, když *Orchestr uměleckého klubu* přeměnil na *Šakovu filharmonii*, která se stala vážnou konkurencí České filharmonie v době, kdy po krátké poválečné koncertní konjunktuře došlo k odlivu zájmu obecenstva. Koncerty nové filharmonie střídavě řídili Oskar Nedbal (1874–1930) a Vladislav Šak, z mladších dirigentů s filharmonií spolupracovali například Antonín Bednář (1896–1949), Václav Kálik (1891–1951), Jaroslav Kvapil (1892–1958), Karel Nedbal (1888–1964), Josef Odcházel (1891–1951), Bohumil Špidra (1895–1964). Ani tyto změny nepřinesly očekávaný finanční úspěch. Proto se V. Šak rozhodl získat německou veřejnost a pozval do Prahy slavného hamburgského dirigenta José Eibenschütze (1872–1952), který skutečně vzbudil zájem milovníků hudby, a to dokonce obou národností. Ani tento ojedinělý finanční úspěch nepřinesl zásadní obrat ve financích nového hudebního tělesa. Poznamenejme, že se Šakovou filharmonií spolupracovali také zahraniční dirigenti Hans Erich Pfitzner (1869–1949) a W. Wolf. O prázdninách roku 1920 filharmonie podnikla velké a nákladné koncertní turné do Berlína a Drážďan. V sezóně 1920/1921 filharmonie zápasila s rostoucími nesnázemi při pronajímání koncertních síní, s bojkotem tisku a financemi. Neúspěšný hudební podnikatel V. Šak se bez dobrých společenských kontaktů začal uchylovat k nevhodným a nesympatickým prostředkům, neboť žádal obecenstvo, aby se jednoznačně rozhodlo pro Šakovu nebo Českou filharmonii, čímž postupně zdiskreditoval své původní chvályhodné snahy. Poslední nadějí pro Šakovu filharmonii bylo otevření velkého koncertního sálu v paláci Lucerna, pro který byla právě ona angažována na několik koncertů v týdnu. Ani tato nabídka však výrazněji nezlepšila finanční situaci filharmonie, která roku 1921 zanikla bez formálního rozpuštění. Neúspěšný podnikatelský záměr končil ve znamení žalob o nedoplatky platů u pracovních úřadů a soudů. Původní umělecký klub však i nadále pořádal různé menší hudební produkce. Šakovou zásluhou bezesporu zůstává, že dal Praze jedinečnou příležitost spatřit dva vynikající dirigenty, L. V. Čelanského a O. Nedbala, na vrcholu jejich dirigentské

dráhy. Po zhroucení podnikatelské dráhy V. Šak pohostinsky dirigoval v Drážďanech, Hamburku a Berlíně. Od roku 1925 byl dirigentem orchestru Ústecké filharmonie a s ní podnikl velké turné po Německu a po oblastech Československa s převahou německého obyvatelstva (tzv. Sudety). V roce 1926 se stal šéfdirigentem filharmonie v Sofii a řídil ji do roku 1929 (viz F.: *Festival bulharské hudby*, Slovanský přehled 20(1928), str. 305–307, o V. Šakovi na str. 306), roku 1931 byl dirigentem lázeňského orchestru v Karlových Varech, s nímž několikrát vystupoval také v Praze. Roku 1933 stanul v čele Pražské filharmonie (řídil její první koncert), ani toto jeho působení nemělo dlouhého trvání (pokusil se ji pod jménem Pražský filharmonický orchestr neúspěšně vzkřísit v letech 1941 až 1943 a opětovně v letech 1945 až 1948). V následujícím roce založil a vedl *Svaz českých umělců v Praze*. Ve třicátých letech pohostinsky působil v Německu a Lotyšsku (roku 1939 byl dirigentem lázeňského orchestru v Liepaji), neboť v Čechách pro něho nebylo místo a jeho práce byla kritizována (údajně pro prosazování kvantity nad kvalitou). V letech 1953 až 1954 řídil Symfonický orchestr ministerstva zdravotnictví v Praze. V. Šak byl též hudebním skladatelem a nakladatelem. Složil dvě opery, tři symfonie, několik klavírních, houslových, komorních i orchestrálních skladeb a melodramy; řadu prací prý úmyslně zničil. Poznamenejme, že jeho díla jsou u nás dnes hrána zcela ojediněle. Mezi známější patří cyklus pro housle a klavír nazvaný *Mládí* (1915), písňové cykly *Noc* (1913) a *Láska* (1915), melodrama *Hoch, který si hraje* (složený roku 1919 na motivy spisovatele V. Dyka), *skladba pro orchestr* se sopránovým sólem Ave Maria (1919) a orchestrální skladba *Valse triste* (1953). Ve dvacátých letech V. Šak vlastnil tiskárnu *Presto* a s ní spojené hudební nakladatelství a koncertní agenturu. Nakladatelství vydávalo kulturní deník *Den*, týdeník *Národní obzor*, hudební čtrnáctideník *Hudba* (který nejprve redigoval J. B. Foerster, později V. Šak), měsíčník *Světem umělců* a různé polemické letáky a propagační tisky. Vzhledem k velmi specifické náplni vyšel v letech 1919 až 1920 pouze první ročník *Hudby*, ze druhého ročníku vyšlo jen dvojčíslí, a to až v roce 1925; pak byl ztrátový tisk zastaven. Tiskem vyšly tyto zajímavé Šakovy práce: *Dirigent Vladislav V. Šak: Konzertreise Europe – Amerika 1924–1925* (H. Mercy Sohn, Prag, 1933, 66 stran), *Dopis dirigenta Vladislava V. Šaka panu ing. V. H. v Praze, V Praze dne 16. ledna 1945* (Pražský orchestr, Praha, 1945, 4 strany), *Vladislav V. Šak řídí ... Pražský filharmonický orchestr v sobotu dne 6. října 1945 ... a v sobotu 13. října 1945 ... ve Smetanově síni Obecního domu v Praze* (Program koncertu a informační brožurka, Pražský filharmonický orchestr, Praha, 1945, 8 stran). Po druhé světové válce se pokusil obnovit svůj hudební podnik, ale vše opět končilo nezdarem již po prvních koncertech. Vladislav Šak zemřel v Praze roku 1977 a pochován byl na Vyšehradském hřbitově (oddělení 14, hrob č. 4). O Šakově filharmonii viz J. Burghauser: *Slavní čeští dirigenti*, Státní hudební vydavatelství, Praha, 1963; K. Nedbal: *Půl století s českou operou*, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha, 1959; *Československý hudební slovník osob a institucí*, Státní hudební vydavatelství, Praha, 1965. Ve druhé knize je i portrét dirigenta V. Šaka. O Šakově dirigentské činnosti viz Dr. J. B.: *Koncerty*, Národní politika, odpolední vydání 38(1920), č. 185 ze dne 7. 7. 1920, str. 3; *Večer ruské hudby*, Právo lidu 29(1920), č. 6 ze dne 8. 7. 1920; *Čajkovského večer*, Právo lidu 30(1921), č. 23 ze dne 28. 1. 1921, str. 7; la: *Koncerty*, Národní politika, odpolední vydání 39(1921), č. 40 ze dne 10. 2. 1921, str. 3; Dr. J. B.: *Bělousov a Borovskij*, Národní politika 39(1921), č. 288 ze dne 20. 10. 1921, str. 9; -l: *Alexander Zemlinský dirigoval v úterý dne 18. října opětně Šakovu filharmonii*, Národní politika 39(1921), č. 291 ze dne 23. 10. 1921, str. 10; *Vladislav V. Šak chefem Filharmonie v Sofii*, Národní politika 46(1928), č. 80 ze dne 20. 3. 1928, str. 12.

Marie se narodila v Sofii, navštěvovala bulharské i české školy, dlouhou dobu žila v domácnosti a pečovala o svého otce, později se provdala za Františka Daniela (1888–1965), českého houslového virtuosa a hudebního pedagoga, profesora a děkana Akademie muzických umění v Praze, zasloužilého umělce, který byl žákem slavného houslového pedagoga O. Ševčíka (1852–1934) a mnoho let působil jako koncertní mistr České filharmonie a Rozhlasového orchestru v Praze.

Jarmila zemřela roku 1901 v dětském věku, pochována byla v Sofii. Více informací se nepodařilo zjistit. Vladislav Šak smutek ze ztráty dcery vyjádřil v několika básních ve sbírce *Pod*

Šakova manželka Kamila byla od dětství těžce nemocná. Trpěla „kloubním revmatismem“, který postupně omezoval její pohyblivost. Proto pravidelně jezdila na léčení do Teplic a Karlových Varů, jak vyplývá ze Šakových dopisů adresovaných Antonínu Šourkovi a jeho manželce Františce. Kamiliny rodiče jen neradi dali souhlas k jejímu odjezdu do Sofie. Proto se Vladislav Šak snažil již krátce po sňatku získat místo středoškolského profesora v Čechách. Jeho úsilí však narazilo na jeho nedostatečnou kvalifikaci, neboť neměl požadované zkoušky učitelské způsobilosti a nemohl se k nim ani přihlásit, protože nebyl schopen doložit vysokoškolské vzdělání.[112]

Počátek 20. století nebyl pro V. Šaka a jeho rodinu v Sofii příliš dobrou dobou, jak vyplývá z jeho korespondence s A. Černým.[113] V lednu roku 1901 situaci v Bulharsku popsal takto:

Nemáte ani potuchy o tom, jak bídné jsou zdejší literární poměry – tu ani nejlepšího spisovatele péro neuživí. A řeknu-li Vám, že si tu téměř každý ministr „prsty pošpinil“ a že Veličkov, který byl dvakrát ministrem, dnes téměř s nouzí zápasí (ministři jsou bez penze), poznáte hned, že je to člověk poctivý a rozšafný! I Vazov nesedí v ruchu – ale má bohaté bratry a ti ho vlastně živí! Viďte, jsou to smutné poměry![114]

V červenci roku 1901 Šakovi zemřela dcera Jarmila, s jejíž smrtí se jen těžko vyrovnával. Začal sbírat příspěvky na stavbu kaple a příbytku hlídačů velkého katolického hřbitova v Sofii a od kněžny Klementiny získal finanční příspěvek tisíc franků ve zlatě. O svém záměru dne 28. listopadu (podle „bulharského“ kalendáře 15. listopadu) 1901 napsal A. Černému: *Kaple už je postavena. Hlavně mne ale těší, že hlídači mají přístřeší. Přečkali pět zim v dřevěné boudě! A tak smrt mé drahé Jarmilky jim přinesla vykoupení. Až přijedete do Sofie, zavedu Vás na hřbitov, kde bývám hostem téměř každodenním!*[115]

Vitoší. Bulharské sonety [Šan3]. O její smrti se zmiňuje také v dopise ze dne 9. září 1901 (tj. podle „bulharského“ kalendáře 27. srpna) adresovaném Adolfu Černému. Více viz fond Adolf Černý, sign. II. b) 1., složka V. Šak, Archiv AV ČR v Praze.

[112] Více viz Šakovy dopisy z let 1887 až 1889 adresované Antonínu Šourkovi, které jsou uložené ve fondu [ŠCDA]. Například v dopise ze dne 7. dubna 1889 V. Šak napsal: *Co jsem psal o tom, abys v Sofii deškryptívu ekšplicíroval, bylo upřímně míněno. Mluvil jsem totiž s Todorovem o Tobě a oba jsme byli stejného mínění – že pro deskryptívu mimo Tebe jiného není pro vysokou školu. Co se týče toho „tlačení se na mne“, abys mne pochopil, musím Ti sděliť, že přání rodičů mojí ženy je, abychom se co nejdříve do Prahy vrátili a právě nyní si tam hledám službu … Věříš-li mi ještě, řeknu-li Ti, že před Dobruským jsem se vyjádřil: „půjdu-li odtud, oznámím v čas Šourkovi, kdyby chtěl, aby šel na mé místo“?*

[113] Viz fond Adolf Černý, sign. II. b) 1., složka V. Šak, Archiv AV ČR v Praze.

[114] Šakův dopis A. Černému ze dne 25. ledna (podle „bulharského“ kalendáře 12. ledna) 1901.

[115] O stavbě kaple napsal i A. Rudolf v úvodu k vydání Šakovy sbírky *Pod Vitoší. Bulharské sonety* [Šan3]: *… sofijští Čechové vzpomínati naň budou dlouho a nezapomenou, nemohou zapomenouti již proto ne, že sehnav peníze sám postavil jim na hřbitově pěkný kostelíček po blízku hrobu předčasně zemřelé dcerušky své. Tam často sám útěchu hledal a naleznou i oni v upomínce na přítele krajana, jenž znaje chyby svého okolí měl i bratry Bulhary z té duše rád.* ([Šan3], str. 12–13)

Ve stejném roce se přidaly i nejistoty hmotného charakteru, neboť bulharská vláda rozhodla, že do důchodového zabezpečení státních zaměstanců započítá pouze ty roky, které daná osoba odpracovala pro bulharský stát v pozici bulharského státního příslušníka (tj. poddaného). Neblahá úprava se dotkla také mnoha českých odborníků; jedním z nich byl i Vladislav Šak.[116] Po dvaceti letech nepřetržité učitelské práce byl situací v Bulharsku natolik znechucen, že opět hledal učitelské místo v Čechách a začal plánovat návrat domů. Prostřednictvím rakouského ministerstva kultu a vyučování požádal o místo na libovolné průmyslové škole v Čechách. Z rakouského konzulátu mu nejprve přišla příznivá odpověď, kterou později vystřídalo strohé zamítnutí s dovětkem, že již léta nepracuje pro svoji zem a že by proto jeho důchodové zabezpečení bylo minimální. V. Šak byl z odpovědi rozčarován a rozhodl se setrvat v Bulharsku.[117] Sotva se situace s penzijním zabezpečením vyjasnila, onemocněla Šakova manželka Kamila a rodina téměř očekávala její brzké úmrtí.[118] Její stav se zlepšil až ke konci roku 1902, ale již nikdy nenabyla původních sil. Syn Vladislav si na její nemoc vzpomínal takto:

Smutné i veselé, málomluvné i mnohomluvné [návštěvy] *střídaly se u lůžka mé matky, jejíž dlouhá a těžká choroba znovu se ozvala po příjezdu do Prahy.*[119]

Jen se manželčin stav zlepšil, onemocněl syn Vladislav, jehož rekonvalescence se protáhla na několik měsíců.[120] Svá zklamání, smutky, osobní prohry a starosti V. Šak ztvárnil ve sbírce sonetů *Pod Vitoší. Bulharské sonety* [San3].

Šakova rodina patřila v Sofii mezi přední a známé české rodiny. Udržovala četné kontakty s umělci, politiky, cestovateli a novináři z Čech a Bulharska. V jejím domě se scházela větší společnost, konaly se různé oslavy, večírky apod. Šakův syn Vladislav na sofijský život a rodinné hosty vzpomínal takto:

Stal se [můj otec] *vůdcem sofijských Čechů … A dnes Šak je nejen duší českého živlu v Sofii, ale i vždy ochotným rádcem našich krajanů zavítavších do Sofie, mezi Bulhary pak oblíbeným a váženým prostředkovatelem shody česko-bulharské. Z umělců a literátů našich, kteří poslední dobou cestovali po té sopečné půdě balkánské, sotva bude kdo, aby nebyl aspoň na krátko pookřál návštěvou „u Šaků“. …*

Bylo hodně těch umělců a literátů. Vzpomínám si na Emanuela Ondříčka, který svou krásnou hlavou a bujnou kšticí pobláznil sofijskou dívčí omladinu, pak

---

[116] O napětí a střety mezi Čechy v Bulharsku a domácím obyvatelstvem viz V. Todorov – M. Rusňáková: *Bulhaři a bulharští Češi – typologie nedorozumění*, in M. Moravcová (ed.): *Antropologie dialogu. Souznění a nedorozumění mezi Čechy a Bulhary*, Praha, 2000, str. 19–29.

[117] Více viz Šakův dopis A. Černému ze dne 9. září (podle „bulharského“ kalendáře 27. srpna) 1901, fond Adolf Černý, sign. II. b) 1., složka V. Šak, Archiv AV ČR v Praze.

[118] Více viz Šakův dopis A. Černému ze dne 6. září (podle „bulharského“ kalendáře 24. srpna) 1902, tamtéž.

[119] V. Šak: *Z mých pamětí*, str. 9.

[120] Více viz Šakův dopis A. Černému ze dne 22. února (9. února podle „bulharského“ kalendáře) 1903, tamtéž.

přijelo „Ševčíkovo kvarteto“ a co Ondříček načal, to usměvavá hezká tvářička violisty Moravce dorazila.

Byl u nás také slavný virtuos český, profesor vídeňské konservatoře Simandl, jehož neuvěřitelné výkony na nemotorné base byly velkou sensací pro sofijské občany. Pak přijela česká hvězda Anetta Nováková z vídeňské opery. Také k nám zavítali klavíristé Lvovský a Laitner, kladenský rodák, dnes v Americe slavený. ...

Poznal jsem ještě v Sofii V. Klofáče, mladého bouřliváka, šéfredaktora Českého Slova a vůdce tehdá nedávno založené strany národních socialistů. Byl u nás dlouho hostem a nerad se loučil s městem, kde „bylo vše jiné než v Praze a Vídni“. Poznal jsem redaktora „Venkova“, p. Mečíře, později smutně proslulého vyslance Československé republiky v Bruselu. Byl u nás návštěvou i spisovatel K. Drož, který své nálady u Šaků později uveřejnil tuším „ve Zlaté Praze“, dále profesor pražské university Velenovský, konservátor Dr. Luboš Jeřábek, český malíř Špilar, a jiní a jiní významní i bezvýznamní. Jedlo, pilo, hodovalo a mělo se u nás dobře také hodně „dobrých přátel“ z Čech, vřele „doporučených“ tím a oním v Praze. Později se z nich vyklubala bezcharakterní individua, dobrodruzi, podvodníci, atd., atd., hřešící na bezpříkladnou dobrotu a pohostinství mých rodičů. Raději na ně nevzpomínat! Jsou pro mne dávno mrtvi, ačkoliv od převratu r. 1918 mnohý z nich hrál a některý ještě hraje vynikající roli v Československé republice ať již jako vysoce postavený a davem vážený politik nebo úředník toho kterého zbytečného úřadu, zřízeného často jenom proto, aby bezcharakterní individua, dobrodruzi a podvodníci vysávali republiku.

Netřeste se u svých koryt, pánové. Neprozradím Vašich jmen, ačkoliv mnohý z Vás později za mého uměleckého působení v Čechách hodil po mně kamenem.

Jen jediný příklad chci uvésti jako doklad svého tvrzení o prodejné a bezcharakterní naší žurnalistice.

Přijel k nám jednoho dne v Čechách velice populární a vážený pán, redaktor velkého pražského deníku (na jméně nezaleží). Poslala ho jeho hluboce slovansky cítící redakce a hlouběji slovansky cítící politická organizace, aby přes Sofii jel do Macedonie a posílal zprávy, články a telegramy o utrpení Macedonců za tureckého jha. Tehdá právě byly revoluční nepokoje v Macedonii na denním pořádku. Macedonci krutě pronásledováni a mučeni tureckými surovci, obrátili se s prosbou o záchranu k celému světu. Čecháčkové v Praze dali hlavy dohromady a řekli si: „To bude něco! Pošleme zvláštního zpravodaje, bude chodit po Macedonii, posílat nám původní zprávy a náš plátek půjde na dračku!“ Redaktor místo do Macedonie zajel k nám do Sofie. Macedonii vůbec nepoznal, ale denně posílal „původní zprávy“, jednou ze Sěru, podruhé z Ochridu, potřetí ze Štípu atd. Psal hrůzostrašné věci: viděl spálené vesnice, rozpárané ženy, ukřižované děti, zuřivé hordy turecké, před nimiž dokonce jednou musel utéci v noci v podvlékačkách atd. atd. ... V Praze otiskovali jeho zprávy palcovým písmem, plátek šel na dračku a jeho stranníci šeptali s hrůzou: „Ubohý redaktor! Ještě nám ho tam sežerou!“ A „ubohý“ redaktor seděl u nás v teple a jeho skřípající péro chrlilo zlobu proti „největšímu nepříteli Slovanů“, proti turec-

kému sultánu! Věřili byste, že za měsíc se rozjel do Cařihradu? Myslel si: „Sultán česky neumí, náš plátek asi nečte, neví tudíž, že proti němu píší!“ A milý český redaktor velkého pražského deníku klekl před sultána a dokazoval mu, jak si ho náš český národ váží, jak česká politická strana X. Y. sultána zbožňuje, atd. atd. … Přivezl si za týden od sultána nádherné dary a hned poslal do Prahy „původní“ zprávu: „Dnes spatřil jsem ve městě X. tureckého sultána, děsného vraha Slovanů. Z jeho krvavých očí šlehala nenávist k ubohým Macedoncům …!“ [121]

Přestěhování do Prahy

Roku 1908 se Šakova rodina přestěhovala do Prahy, kde žila „velká rodina“ bohatých příbuzných. Celá rodina se do Čech těšila, syn Vladislav však byl po příjezdu notně zklamán, jak vyplývá z jeho vzpomínek:

„Vstávej, blížíme se ku Praze!“

Vlak drkotal.

Kolem přeletěla špinavá zeď, hnusné pavlače, řada nažloutlých plakátů. Pak tunel, ve kterém bylo dosti času přemýšlet: „Ta špinavá zeď, hnusné pavlače, staré plakáty, – to že je Praha?“ Město, o kterém každý, kdo přijel z Čech do Bulharska, vyprávěl tolik krásných věcí, na které matka často vzpomínala se zaroseným okem, když nám, pěti malým dětem, za tichých večerů kouzlila fantastické stověžaté město, krásnou kamennou pohádku, se zakletým hradem hlídaným Turkem na kamen[n]*ém mostě?*

Pohádka zůstala vzadu. Tam kdesi na kolejích, či dál, snad až v Sofii. Skutečnost zabolela toho srpnového jitra roku 1908, kdy skřehlý zimou vystupoval jsem z vídeňského rychlíku.[122]

Rodina nejprve bydlela v prvním poschodí rodinného Černého pivovaru, kde pro ni byl připraven pětipokojový byt, ale pro nemocnou Kamilu bylo místo na Karlově náměstí příliš hlučné, ačkoliv šlo o její rodiště. Proto se rodina odstěhovala do menšího vlastního bytu. Od 31. srpna 1908 bydleli Šakovi v Salmově ulici č. 1524,[123] od 30. března 1914 na Riegrově třídě 237.[124] Syn Vladislav na „salmovské“ bydliště po letech vzpomínal takto:

Naše malá Salmovská ulička, ústící do rušné Ječné, byla rozhodně jiná než ostatní ulice: ve dne příjemná, večer nepříjemná.

---

[121] V. Šak: *Z mých pamětí*, str. 14–17.

[122] V. Šak: *Z mých pamětí*, str. 5.

[123] Jedná se o nynější Salmovskou ulici, která se nachází v Praze 2 v blízkosti Ječné ulice a Karlova náměstí. Na počátku 19. století se v této oblasti nacházela Salmovská zahrada, jež byla majetkem Františka hraběte Salm-Reiffenscheidra, který ji v roce 1838 nechal rozšířit a nově osázet tak, že se stala chloubou Prahy (byly zde obrovské skleníky s 24 000 druhy vzácných rostlin). Roku 1861 byla zrušena a do konce 19. století místo ní vyrostla řada velkých domů.

[124] Viz konskripční karta Vladislava Šaka, fond Policejní ředitelství Praha I – konskripce, kartón č. 581, sig. Šak Vlad., Národní archiv České republiky v Praze. Poznamenejme, že v konskripci je uvedeno, že Vladislav Šak je bulharským státním příslušníkem s domovskou obcí Sofie.

Po celý den, až do soumraku, byla klidná. Málokdo přešel ve dne ulici. Jen zřídka kdy zabloudil do uličky povoz, což bylo tak velkou sensací, že hokynářka i uhlíř vystrčili zvědavé hlavy ze svých špinavých krámků. Ticho ulice narušeno bylo pouze příjemnými, stříbrnými zvuky kamenického dláta, které pravidelnými údery otesávalo balvany v kamenických dílnách Cianio. Někdy za teplých dnů, vyrušil ulici náš soused krejčí, který u otevřeného okna prvého poschodí žehlil a zpříjemňoval si práci pražskými písničkami … a dráždí v přízemí bydlícího ševce, který rychle otevírá okno, přistrkuje k němu svůj verpánek a snaží se hlubokým basem překřičeti nenáviděného souseda …[125]

V době pobytu v Salmově ulici pracovala v Šakově domácnosti služka Josefa Sedláková, děti měly malého černého psa, který býval miláčkem rodiny. Na první adrese řešili dva menší problémy; v prosinci roku 1908 policie vyšetřovala odcizení rodinných věcí z uzamčené půdy[126] a v květnu 1910 útok jejich psa na malé dítě.[127]

Středoškolský učitel v Praze

Od školního roku 1909/1910 do školního roku 1916/1917 Vladislav Šak působil jako vedlejší (výpomocný) učitel na Československé obchodní akademii v Praze; vyučoval bulharštinu,[128] algebru a kupecké počty.[129] Týdně míval 5 až 17 hodin, jeho úvazek byl značně nevyvážený a nejistý, neboť nebyl řádným profesorem školy, ale jen výpomocnou silou, jejíž působení každoročně schvalovalo kuratorium akademie, a která získávala výuku podle okamžitých potřeb školy.[130] Od školního roku 1910/1911 se stal zakládajícím členem *Ottova*

---

[125] V. Šak: *Z mých pamětí*, str. 45–46.

[126] Viz Šakův telegram ze dne 28. 12. 1908 policejnímu okrsku, fond Policejní ředitelství Praha I – všeobecná registratura 1901–1913, kartón č. 6845, sig. Z68/16 Šak Vlad., Národní archiv České republiky v Praze.

[127] Viz policejní a lékařská dokumentace pokousání pětileté Anny Svobodové z května, června a července 1910, fond Policejní ředitelství Praha I – všeobecná registratura 1914–1920, kartón č. 8640, sig. Z60/7 Šak Vlad., Národní archiv České republiky v Praze.

[128] Poznamenejme, že již před první světovou válkou byl na některých českých školách vyučován bulharský jazyk. Jeho prvním lektorem na české technice v Praze byl archeolog a numismatik Václav Dobruský (1858–1916). Poměrně značný zájem o tento jazyk projevovaly zejména obchodní školy, které například v Praze zřizovaly místa lektorů bulharštiny podle potřeb česko-bulharských hospodářských styků. Od školního roku 1909/1910 byla otevřena nepovinná výuka bulharštiny na Československé obchodní akademii v Praze. Vyučování zajišťovali v letech 1909 až 1910 Stanislav Forman a letech 1909 až 1916 Vladislav Šak.

[129] Více viz *Třicátá osmá roční zpráva o Československé akademii obchodní v Praze za rok školní 1909–1910*, …, *Čtyřicátá pátá roční zpráva o Československé akademii obchodní v Praze za rok školní 1916–1917*, *Padesát let Československé akademie obchodní v Praze 1872–1922*, redakcí ředitele Dra Vlad. Pecha a Jos. Urbana, Nákladem Sboru pro vydržování Československé akademie obchodní v Praze, Vytiskla „Politika“, Praha, 1923. Ve výročních zprávách je Vladislav Šak uváděn jako *výpomocný učitel, profesor univerzity v Sofii ve výslužbě, majitel bulharského řádu pro občanské zásluhy IV. stupně s korunou.*

[130] Více viz *Zápisy o poradách kuratoria a správního výboru Československé akademie obchodní 1906–1931*, inv. č. 4, fond Československá obchodní akademie v Praze, Archiv hl. města Prahy.

podpůrného fondu pro chudé posluchače Československé akademie obchodní, jeho činností se však příliš neúčastnil.[131]

Kritickým rokem se pro Vladislava Šak stal rok 1916, kdy byl zatčen. Jeho jeho výuka byla rozhodnutím správní rady školy nejprve dočasně přerušena, posléze byla dne 15. prosince 1916 ukončena; od tohoto data až do 15. dubna 1917 převzala jeho hodiny bulharštiny dcera Kamila Šaková.[132] O situaci na Československé akademii obchodní v době první světové války V. Pech[133] napsal:

K tomu přidružily se za války i okolnosti rázu čistě politického. Útěk Dra Eduarda Beneše[134] *do Švýcar, kde jal se s prof. Masarykem pracovati proti Rakousku, dále útěk Dra Vítězslava Štěpánka, působení prof. Maxy na Rusi vzbudilo přirozeně pozornost vídeňské vlády, která nespustila Československou akademii obchodní s očí a svou náklonnost k ústavu projevila jednak zákazem mnohých učebnic, hlavně českých čítanek, pak knih dějepisných, zeměpisných ba i filologických a konečně i zatčením profesorů Jindř. Hanticha, Karla Štěpánka a Vlad. Šaka. Avšak všecky rány mířené na akademii minuly se cíle díky národnostní nepředpojatosti sekčního šéfa Fesche a hlavně ostražitosti tehdejšího inspektora obchodních škol v ministerstvě Aloise Pižla, který jako věrný absolvent a bývalý profesor našeho ústavu, stále nad ním držel ruku ochrannou.*[135]

V Národním archivu České republiky se dochovala zpráva o Šakově zadržení a uvěznění. Vladislav Šak byl z úředního rozkazu zadržen pražskou policií dne 17. listopadu 1916 o čtvrté hodině odpolední ve svém bytě a po krátkém výslechu obžalován ze spolupráce se zahraničním odbojem a odeslán do vězení.[136] O vzniklé situaci dne 25. listopadu 1916 jednalo kuratorium Československé akademie obchodní, projednalo suplování předmětů, nepřijalo však

[131] Podle stanov složil pouze základní vstupní kapitál – viz *Třicátá devátá roční zpráva o Československé akademii obchodní v Praze za rok školní 1910–1911*, str. 208.

[132] Viz *Čtyřicátá pátá roční zpráva o Československé akademii obchodní v Praze za rok školní 1910–1911*, str. 132, 147, 150. Od školního roku 1917/1918 bulharštinu vyučoval PhDr. Josef Páta (1886–1942), který působil jako výpomocný učitel reálného gymnázia v Křemencové ulici v Praze, lektor bulharského jazyka na České technice a tlumočník slovanských jazyků u zemského soudu v Praze. Od školního roku 1919/1920 se bulharština na Československé akademii obchodní nevyučovala.

[133] Dr. Vladimír Pech od roku 1892 vyučoval na Československé akademii obchodní český a německý jazyk, zeměpis a dějepis, od roku 1920 byl ředitelem školy.

[134] Edvard Beneš (1884–1948), v letech 1935 až 1938 a 1945 až 1948 československý prezident, od roku 1909 do roku 1912 vyučoval na Československé akademii obchodní v Praze francouzštinu a národní hospodářství a jako soukromý docent přednášel na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Po začátku první světové války organizoval český výbor odboje proti Rakousko-Uherské monarchii a zajišťoval spojení odboje s Tomášem Garriguem Masarykem (1850–1937) žijícím ve Švýcarsku. Dne 1. září 1915 odešel do zahraničí, kde spolupracoval s T. G. Masarykem a M. R. Štefánikem (1880–1919).

[135] V. Pech: *Padesát let Československé akademie obchodní*, str. 123–140, in *Padesát let Československé akademie obchodní v Praze 1872–1922*, redakcí ředitele Dra Vlad. Pecha a Jos. Urbana, Nákladem Sboru pro vydržování Československé akademie obchodní v Praze, Vytiskla „Politika“, Praha, 1923; citát je ze stran 137–138.

[136] Více viz *Zpráva o zadržení a zatknutí*, fond Policejní ředitelství Praha I – všeobecná

žádné zásadní stanovisko k uvěznění svých členů. Ale již na dalším jednání dne 6. prosince 1916 bylo správnímu výboru uloženo:

1) aby suspendoval z úřadu i platu prof. Karla Štěpánka a vedlej. učitele Vladislava Šaka.

2) aby byla vyslána k J. E. místodržiteli deputace, která by vyslovila hluboké politování a odsouzení trestných činů, které by se snad členům profesorského sboru prokázaly.[137]

Poznamenejme, že vyšetřování Vladislava Šaka a jeho kolegy Karla Štěpánka nebylo tehdy ještě ukončeno, neproběhl ani řádný soud. Již o dva dny později na poradě správního výboru bylo přijato definitivní řešení situace a úředně bylo do zpráv ze zasedání zapsáno:

Předseda oznamuje, že profesor Karel Štěpánek a vedlejší učitel Vladislav Šak byli vzati nedávno do policejní vazby pro trestné styky s bývalým supplujícím učitelem Dr. Vítězslavem Štěpánkem, který se prý v době, kdy již nebyl členem učitelského sboru zdejšího ústavu, dopustil za hranicemi trestných činů a přednáší návrhy 1–3.

Po poradě přijaty byly návrhy:

1) aby prof. Karel Štěpánek a vedlej. učitel Vlad. Šak byli suspendováni prozatím z úřadu i platu.

2) aby se vyslala k J. E. místodržiteli deputace (předseda, místopředseda a zástupce ředitelův), která by vyslovila politování a odsouzení činů, které by se snad členům profesorského sboru prokázaly.

3) aby projev správního výboru byl odevzdán J. E. panu místodržiteli a aby současně byl odevzdán písemný stručný přehled činnosti ústavu ve prospěch válečné péče a poslední výroční zpráva.[138]

Podle rodinných vzpomínek byl V. Šak odvezen do krutého vězení garnizónního žaláře ve Vídni, kde ve „věži smrti“ očekával vynesení absolutního trestu. Vězněn byl s politiky Karlem Kramářem, Aloisem Rašínem a Václavem Jaroslavem Klofáčem, bankéřem Jaroslavem Preissem, novinářem Vincencem Červenkou aj. V rodinných pamětech se traduje, že byl propuštěn na „energický zásah bulharské vlády“ s výhradou dalšího stíhání, ke kterému však již nedošlo. Ve skutečnosti byla dne 2. července 1917 vyhlášena generální vojenská amnestie

registratura 1914–1920, kartón č. 8640, sig. Z60/7 Šak Vlad., Národní archiv České republiky v Praze. V protokolu je uvedeno: *Postava prostřední silná, obličej kulatý, vlasy kaštanové částečně šedivé, oči modré, nos, zuby zdravé, vousy krátce přistřiženy, mluví česky, německy, bulharsky a částečně všechny slovanské řeči, zvláštní znamení 0, budiž oddělen.* Na zadní straně formuláře je napsán stručný důvod zatčení: *Der k. k. Militäranwalte in Wien nach §58 c. St. G. eingeliefert. 16/12. 1916. Reponatur Am 16/12. 1916.*

[137] Více viz *Zápisy o poradách kuratoria a správního výboru Československé akademie obchodní 1906–1931*, inv. č. 4, fond Československá obchodní akademie v Praze, Archiv hl. města Prahy.

[138] Více viz *Zápisy o poradách kuratoria a správního výboru Československé akademie obchodní 1906–1931*, inv. č. 4, fond Československá obchodní akademie v Praze, Archiv hl. města Prahy.

a v jejím rámci bylo propuštěno 719 zadržených či odsouzených Čechů.[139] Mezi amnestovanými byli i Vladislav Šak a Karel Štěpánek. Oba profesoři požádali po propuštění o zrušení suspendování a vyplacení ušlého platu. Jejich žádost projednalo kuratorium akademie dne 6. září 1917. Žádosti Karla Štěpánka bylo okamžitě vyhověno, plat mu byl vyplacen a na své původní místo nastoupil dne 4. října 1917. Vladislavu Šakovi však byly kladeny neodůvodněné překážky:

Prof. Šak uchází se opět o vyučování bulharštiny. Po informaci ředitelově schvaluje se, aby se u něho žádalo vysvědčení zachovalosti, jako u všech nových učitelských sil ve smyslu vl. nař. ze dne 8. března 1917 č. 7528.[140]

Vladislav Šak okamžitě požádal policejní ředitelství o vydání vysvědčení zachovalosti. Dne 12. září 1917 policejní ředitelství požadovaný materiál vystavilo a v jeho závěru uvedlo: *nic úhonného na jevo nevyšlo.*[141] Dne 4. října 1917 kuratorium jednalo o předloženém vysvědčení, V. Šakovi však místo vedlejšího učitele bez uvedení důvodu nevrátilo. Proto na konci roku 1917 požádal policejní ředitelství o podrobné prověření své osoby s nadějí na zisk místa. Doporučující materiály mu byly vystaveny dne 7. ledna 1918, ale ani ony mu cestu k místu profesora bulharštiny na Československé akademii obchodní neotevřely.[142] Z dochovaných archivních materiálů dnes již není možno zjistit důvody odlišného postupu u obou profesorů, kteří byli společně uvězněni, obžalováni i amnestováni, a rozhodnutí o neudělení ztraceného místa v Šakově případu rekonstruovat.

Je velmi pravděpodobné, že bulharský „zásah shora" V. Šakovi spíše u rakouských úřadů ublížil. Z rodinných vzpomínek vyplývá, že V. Šak aktivně pomáhal Maffii a podezření, že obstarával tzv. bulharské pasy, mělo své reálné opodstatnění.

Autor bulharské konverzace a slovníků

Vladislav Šak od svého návratu do Čech pociťoval potřebu moderní bulharistické učebnice koncipované speciálně pro českého uživatele, proto pro své studenty z Československé akademie obchodní a pro české zájemce o studium bulharštiny sepsal rozsáhlé kvalitní slovníky *Българско-чехски речник – Bulharsko-český slovník* [Šan6][143] a *Чехско-български речник – Česko-bulharský slovník* [Šan7],[144] které obsahují jen velmi málo tiskových chyb a jedinou

[139] Propuštěni byli významní představitelé domácího protirakouského odboje, například JUDr. Karel Kramář (1860–1937), politik a pozdější první československý ministerský předseda, předseda Československé národní demokracie a předseda Národního sjednocení, JUDr. Alois Rašín (1867–1923), politik, ekonom a pozdější první československý ministr financí a funkcionář Československé národní demokracie, a Václav Jaroslav Klofáč (1868–1942), český politik, novinář a vůdce českých národních socialistů.

[140] Více viz *Zápisy o poradách kuratoria a správního výboru Československé akademie obchodní 1906–1931*, inv. č. 4, fond Československá obchodní akademie v Praze, Archiv hl. města Prahy.

[141] Fond Policejní ředitelství Praha I – všeobecná registratura 1914–1920, kartón č. 8640, sig. Z60/7 Šak Vlad., Národní archiv České republiky v Praze.

[142] Tamtéž.

[143] J. Otto, Praha, 1911–1914, 647 stran.

[144] J. Otto, Praha, 1911–1914, 1071 stran.

výraznější chybu – bulharská slova nemají označeny přízvuky. Poznamenejme, že se jednalo o jedny z prvních rozsáhlých česko-bulharských slovníků[145] a že sehrály důležitou roli při rozvoji českého zájmu o bulharštinu, Bulhary a Bulharsko obecně.[146]

Vladislav Šak spolu s dcerou Kamilou také sestavil výbornou *Knihu bulharsko-české konverzace – Българско-чехска конверзация* [Šan8],[147] která obsahovala vzorovou tabulku bulharského písma, stručný přehled mluvnice (60 stran), základní konverzační fráze a obraty takřka o všech běžných tématech a oblastech každodenního života (256 stran), ukázky obchodní a úřední korespondence (více než 50 stran). V. Šak sepsal stručnou mluvnici a gramatiku odpovídající rozsahu výuky bulharštiny na Československé akademii obchodní na základě oblíbené bulharské mluvnice svého zesnulého sofijského přítele M. Ivanova. Obchodní a úřední korespondenci vycházející z bulharské Dabevovy a Conkovovy učebnice *Ръководство по търговска кореспонденция* [Rukověť obchodní korespondence] doplnil českými překlady a nově uspořádal. Konverzační část do strany 105 připravila Kamila Šaková, od této strany Miluše Dobruská.[148] Poznamenejme, že V. Šak byl velkým zastáncem a propagátorem výuky bulharštiny. O jejím významu pro české obchodníky, výrobce a finančníky v úvodu konverzace napsal:

Dnešní doba, která utvořila nové poměry na Balkáně, jimiž se změní i fysiognomie celé Evropy, dokáže u nás potřebu znalosti i jihoslovanských jazyků a najmě jazyka bulharského. Jeho znalost pro české obchodní, bankovní a průmyslové kruhy se jeví nepostradatelnou. … Těm, kteří za účelem přiučení se bulharskému jazyku po této knížce sáhnou, na paměť uvádím to, co jsem vždy tvrdíval: že bulharština pro Čecha ze všech slovanských řečí je jazykem nejužitečnějším. Jeť ona češtině jazykem doplňujícím. Čech, ovládající dobře bulharštinu, passivně ovládá všechny slovanské jazyky![149]

---

[145] Doplňme pro zajímavost, že Češi neměli mnoho zdrojů, z nichž se mohli učit bulharštině. První učebnicí se stala *Krátká mluvnice jazyka bulharského* (1879, přepracované a rozšířené vydání 1883) Jana Wagnera (1856–1905), který roku 1895 sepsal novou brožurku nazvanou *Bulharsky snadno a rychle.* Roku 1913 výše zmíněné učební texty doplnila učebnice polyglota Františka Vymazala (1841–1917) nazvaná *Bulharsky v patnácti úlohách.*

[146] Více viz Я. Петър: *Чуждестранна българистика. Езиковедската българистика в Чехословакия*, Наука и изкусто, София [J. Petr: Cizojazyčná bulharistika. Jazykovědná bulharistika v Československu, Věda a umění, Sofie], 1987, str. 41–51.

[147] J. R. Vilímek, Praha, 1914, 325 stran, druhé vydání, J. R. Vilímek, Praha, 1919, 325 stran. Každý text uvedený v konverzaci byl napsán v českém a bulharském jazyce a doplněn bulharskou výslovností.

[148] Miluše Dobruská, byla dcera Šakova sofijského přítele Václava Dobruského, byla posluchačkou bulharské univerzity v Sofii a české univerzity v Praze. V. Dobruský byl český profesor latiny, historie, zeměpisu a zpěvu na chlapecké i dívčí střední škole v Plovdivu, od roku 1889 pracoval jako honorovaný docent prehistorie na Vyšší škole v Sofii. Roku 1893 založil první bulharské muzeum (od roku 1908 tzv. „Národní archeologické muzeum v Sofii"); do roku 1910 byl jeho ředitelem. Věnoval se zejména antické historii, archeologii, etnografii, numismatice a epigrafice. Roku 1912 se vrátil do Prahy a stal se soukromým docentem antické numismatiky a epigrafiky na pražské univerzitě. Spravoval též numismatickou sbírku Národního muzea v Praze.

[149] *Kniha bulharsko-české konverzace – Българско-чехска конверзация* [Šan8], Praha,

Jediné, co lze Šakově konverzaci a slovníkům výrazněji vytknout, je to, že u lexémních jednotek neoznačil přízvuk. Poznamenejme, že správný přízvuk je pro Čechy velmi obtížný, neboť je v bulharštině na rozdíl od češtiny pohyblivý. Slabinu Šakových slovníků částečně kompenzovaly konverzace Josefa Vetešníka (sepsané ve spolupráci s A. Pavlovem) *Bulharsky – Български. Rozmluvy, čítanka, mluvnice* (1913) a *Nový kapesní slovník jazyka českého a bulharského* (1. díl česko-bulharský; 2. díl bulharsko-český; 1922) Vladimíra Síse a Borise Ivanova.[150]

Spisovatel, básník a překladatel

Vladislav Šak se od konce 90. let 19. století a především v prvních dvou desetiletích dvacátého století věnoval překladatelství, žurnalistice, psaní básní, polemik, novinových zpráv apod. Byl v kontaktu s českými novinami vycházejícími v Bulharsku i v Čechách, s bulharskými vzdělávacími i popularizačními časopisy. D. Hronková tyto jeho aktivity zhodnotila takto:

Jeho profesí nebyla ani filologie, ani literatura, ani žurnalistika, v těchto oblastech byl v podstatě nadšeným amatérem; přesto však všestrannému poznávání Bulharska a popularizaci bulharské kultury v Čechách a české kultury v Bulharsku zasvětil téměř celý aktivní život – jako horlivý překladatel a dopisovatel periodik …

Šak Bulharsko miloval, ne však nekriticky. V českých článcích, komentářích i ve své poezii dovedl nejen tamní život pochválit, ale jako jeden z mála Čechů také břitce zkritizovat, co se mu v jeho době nelíbilo na společenské situaci v Bulharsku, na Bulharech samých i na sofijské české kolonii, která v prvním desetiletí 20. století čítala kolem 700 osob. Své časové příspěvky psával nejčastěji do časopisu Adolfa Černého Slovanský Přehled – kladně o Bulharsku referoval pod vlastním jménem, záporně pod pseudonymem Martin Prentov. ([Hr], str. 79)

Roku 1905 vydal sbírku zajímavých sonetů *Pod Vitoší. Bulharské sonety* [Šan3],[151] která byla inspirována jeho dojmy z mnoholetého pobytu v Sofii a výrazně ovlivněna Veličkovovými *Cařihradskými sonety.* Vykreslil v ní přírodní krásy Sofie a jejího okolí, památky i nové stavby, život a vztahy v české kolonii poznamenané řadou osobních sporů a neporozumění. Šakovy

1914, 325 stran, Předmluva, str. 5–6.

[150] Více o Šakově bulharské konverzaci a slovnících viz [Če]; Й. Пата: *Интерес у чехите към българския език*, Родна реч [J. Páta: Zájem Čechů o bulharský jazyk, Rodná řeč] 2(1928), str. 51; Pátova recenze Šakova slovníku (Slávie 6(1927/1928), str. 598–599) a Frintova recenze Šakova slovníku (Přehled 12(1913/1914), str. 670–672, 691–692); Я. Петър: *Чуждестранна българистика. Езиковедската българистика в Чехословакия*, Наука и изкусто, София [J. Petr: Cizojazyčná bulharistika. Jazykovědná bulharistika v Československu, Věda a umění, Sofie], 1987, str. 41–51.

[151] Vydal, úvodem a poznámkami opatřil A. Rudolf, Tábor, 1905, V + 152 stran. Je zajímavé, že V. Šak uveřejnil některé básně obsažené v této sbírce ještě před jejím vydáním (např. *Doktor filosofie*, Čas. Beletristická příloha k politickému týdeníku 3(1898), č. 8, str. 57 (v sonetech v jiné verzi a pod názvem „Philosophiae Doktor“ na straně 69), *Baj Aleksij*, tamtéž (v sonetech v jiné verzi na straně 63)).

bulharské sonety, práce tématicky ojedinělá v české literatuře, jsou napsány se značným autorovým zaujetím pro Bulharsko a zároveň se smyslem břitkého kritika a satirika, neboť V. Šak nebyl nekritickým obdivovatelem Balkánu. Ocitujme na ukázku několik z jeho sonetů:

Vitoši

Vitošo stará! Idole mých zraků!
Tvé skály, prorvy, srázy, krabatiny,
mech lesů tvých, vřes, peřej kapradiny,
řev bouří tvých a blesky černých mraků,

tvých orlů polet, popěvky tvých ptáků,
spěch ručejí, sníh, černé rozsedliny,
tma houštin tvých i skalních strání stíny,
mně projevem jsou božství tajných znaků.

Vitošo stará! Marně vichřic vzteky
rvou ňadro tvé a půvabů tvých vděky:
vždy stojíš tu zas klidná, čistá, jasná.

A v temnu nocí, za hvězd mihotání,
ponurá hrůza lehá do tvých strání:
I s ní jsi majestátní, velká, krásná!

Sofie

Má boulevardy, parky, promenady,
a tramvaye síť kříží ulice.
Na plánech kmetstvo staví vzdušné hrady
pro lázně, školy, palác justice.

Divadlo, kathedrálu, městské sklady,
a bůh sám ví, co všechno stavěť chce.
I elektrické světlo září tady
po provisorním svitu měsíce.

Má nátěr moderní, chic velké dámy,
jíž jehelné v klín padá z velkých daní!
Vkus roby apartní tě vábí k ní!

– do dneška švadleně je dlužna za ni
ta velká dáma, jež dle hlasů fámy
špinavé prádlo nosí pod sukní.

Sofijští Češi

En miniature dnešní český svět
s příkalem rmutu světoběžných hochů.
Tu vedle bodrosti i chlubný ret,
klep, mstivost i truc najdeš – všeho trochu.

Pokroku zákmit, k lepším cílům vznět
lhostejně rdousí pohodlnost kmochů,
jimž nejlépe je jenom u karet …
A bída zdvíhá nakloněnou plochu.

I měkkou páteř s cvikem akrobatů
se shýbať zříš tu, div zrak nestrne
nad křivkou evoluce mistrné.

Svou prací každý živ je poctivě.
Rozvinouť sílu k tomu má tu –
však energickým je jen při pivě.

Poznamenejme, že roku 1976 u příležitosti stého výročí dubnového povstání vyšla v Sofii zajímavá antologie básní nazvaná *Епопея Славна* [Slavná epopej],[152] která obsahuje bulharské překlady básní 70 světových básníků, spisovatelů, historiků a novinářů,[153] kteří nejprve reagovali na informace přicházející v roce 1876 z Bulharska bojujícího proti Turkům, obhajovali právo boje za nezávislost, vyslovovali soucit s bulharským národem a obdiv k jeho boji, vyzývali své národy k účinné pomoci bojujícím Bulharům a později oslavovali bulharské vítězství. Antologie přináší básně známých a slavných světových spisovatelů (např. Fjodor Dostojevski (1821–1881), Victor Hugo (1802–1885), Ivan Turgeněv (1818–1883), Oscar Wilde (1856–1900)), jedenácti českých[154] a dvou slovenských básníků[155] a řady dnes již zapomenutých nebo u nás méně známých tvůrců.

V antologii se objevilo osm Šakových básní, jež přeložil Вътьо Ракольски. Sedm básní bylo převzato ze Šakovy sbírky *Pod Vitoší. Bulharské sonety* [Šan3],[156] původ jedné básně nazvané *Българско* (Bulharsko, str. 265) se nepodařilo identifikovat.[157]

---

[152] Б. Божилов, Г. Германов, Е. Георгиев, И. Сестримски, Й. Митев, С. Радев: *Епопея славна* [B. Božilov, G. Germanov, E. Georgiev, I. Sestrimski, J. Mitev, S. Radev: Slavná epopej], Народна Култура, София, [Národní kultura, Sofie], 1976.

[153] Mezi autory nalezneme Rumuny, Rusy, Francouze, Ukrajince, Italy, Angličany, Poláky, Řeky, Američany, Rakušany, Maďary, Slovince, Čechy, Slováky a Bulhary, kteří nepsali ve svém mateřském jazyce.

[154] František Josef Andrlík (1852–1939), Adolf Černý (1864–1919), Jan Červený (1872–1923), Adolf Hejduk (1835–1923), Eliška Krásnohorská (1847–1926), F. V. Mrkvička, Jan Neruda (1834–1891), Alfréd Rudolf (1858–1914), Svatopluk Čech (1846–1908), Vladislav Šak a Josef Toužimský (1848–1903).

[155] Pavol Orság Hviezdoslav (1849–1921) a Jozef Škultéty (1853–1948).

[156] Jedná se o tyto básně: *Нощ в Оборище*, str. 55 (původně Noc v Obořišti (12. dubna 1876), str. 49), *Тодор Каблешков*, str. 126 (původně Todor Kableškov, str. 53), *Бенковски*, str. 266 (původně Nikola Benkovski, str. 51), *Черешовото топче*, str. 267 (původně Čerešov Top, str. 48), *Поп Груйо Бански*, str. 283 (původně Pop Grujo Baňský (Ve dne 25letého jubilea povstání), str. 60), *Панайот Волов*, str. 339 (původně Panajot Volov (Konec nenapsané tragedie. – Volný překlad básně J. Vazova ve formě sonetu), str. 57), *Христо Ботев*, str. 424 (původně Christo Botev (Skizzy), str. 55).

[157] Báseň není napsána ve formě sonetu.

Vladislav Šak byl obdivovatelem a propagátorem bulharské poezie. Svými překlady se snažil přiblížit českému čtenáři moderní bulharskou poezii. Současně však byl velmi prozíravý při výběru překládaných titulů i autorů, neboť si uvědomoval odlišnost bulharského a českého čtenáře a proto obezřetně volil díla, která mohla být v Čechách přijata, čtena, pochopena a oceněna.[158] O jeho překladatelské práci D. Hronková napsala:

Jeho překlady bulharských básníků ... utvářely v Čechách na počátku 20. století i mezi dvěma světovými válkami navzdory jisté těžkopádnosti alespoň částečně představy o bulharské poezii. Osobitými úvody k těmto překladům dovedl zejména básníky, které osobně poznal, výrazně přiblížit a vrýt je českým čtenářům do paměti. ([Hr], str. 79)

Uveďme pro zajímavost úryvek Šakovy předmluvy ke sbírce Kirila Christova (1875–1944) *Symphonie Prahy*, která ukazuje neobvyklé porozumění učitele žákům, veliké lidství, pedagogickou zkušenost a moudrost.

Před 40 roky Kyril Christov, hošík asi 15letý, zapsal se do V. třídy reálného oddělení sofijského gymnasia. Stal se mi nápadný svým výrazným nosem a horlivostí, s jakou si vybojoval místo v nejposlednější škamně školní síně. Záhy jsem poznal, že ten neposedný klučík nikdy nestane se zbožňovatelem nauky Gasparda Mongea. Při probírání nové látky vždy po lavicích jsem zkoumal vědomosti žáků a rušíval jsem poklid i Kyrila Christova. Vždy mne překvapoval vyhýbavou odpovědí a nesmiřitelným pohledem. Jeho pohyblivé ruce jednou při tom cosi chvatně zastrkovaly do vnitřku škamny – byly to tužkou usmolené verše, jichž námětem nebyla deskriptivní geometrie. Při zkoušce z dospělosti na Kyrila Christova sneslo se milosrdenství Boží, jehož jsem byl poslušným nástrojem. Hlas svědomí ukonejšil jsem pomyšlením, že Kyril Christov aspoň nikdy nezaviní sesutí se tunelu, anebo mostu, vybudovaného podle jeho plánu. I druzí kolegové, stejně jako já, byli přesvědčeni, že Kyril Christov, co živ bude, inženýrem se nestane. Filologové zato rozplývali se chválou o básnickém nadání a bohaté znalosti mateřské řeči toho přeubohého matematika.[159]

Šakovým oblíbeným autorem byl Konstantin Veličkov, básník a znalec české literatury.[160] V. Šak se ze svého obdivu k tomuto spisovateli vyznal v článku *Z bulharské poezie. Konstantin Veličkov*:[161]

Veličkov po mém soudě je nejzajímavějším zjevem literáta v Bulharsku. Nejen pro své umělecké práce, ale i pro pohnutlivé osudy svého života. ... Chud

---

[158] Šakovo překladatelské úsilí nejnověji ocenil M. Černý. Viz [Če].

[159] Kyril Christov: *Symphonie Prahy*, Předmluva V. Šaka, Praha, 1932. Více o osobním vztahu K. Christova a V. Šaka viz [Če].

[160] V. Šak byl osobním přítelem K. Veličkova, snažil se prosadit jeho tvorbu v českém prostředí, bezplatně a nezištně mu pomáhal s jeho vlastními překlady do češtiny. Veřejně i neveřejně se zasazoval o zlepšení Veličkovovy těžké sociální situace. Více viz Šakův dopis A. Černému ze dne 1. února 1900, fond Adolf Černý, sign. II. b) 1., složka V. Šak, Archiv AV ČR v Praze. O Šakově a Veličkovově spolupráci viz [Če].

[161] V. Šak: *Z bulharské poesie. Konstantin Veličkov*, Slovanský přehled 4(1901/1902), str. 157–158.

jako Job královsky rozdává poklady svého ducha, ale jsou to poklady nehmotné ceny a nikdo po nich ruky nevztahuje! Kromě politických deníků, směrů někdy až příliš odporných, téměř nic jiného se dnes v Bulharsku nečte. Nejlepší knihy nelze ani 500 výtisků prodati. Přirozeno, že spisovatelům v zemi Kazanliku „růže nekvetou". Nejméně Veličkovu, nepraktickému a poctivému „umíněnci". Je až dojemno pohlížeti na tohoto člověka, který hrdě a zmužile snáší svízele své chudoby – a přece byl dvakrát ministrem! Jiní si zabezpečí budoucnost, žijí v palácích, plných nádhery – Veličkov žije v bídě.

V. Šak přeložil Veličkovovy básnické sbírky *Цариградски сонети* [Špr1][162] a memoáry z vězení nazvané *В тъмницата* [Špr3],[163] v časopisech a denním tisku vycházely Šakovy překlady jednotlivých Veličkovových básní.[164]

Dále přeložil slavnou báseň Ivana Vazova (1850–1921) *Опълченците на Шипка* [Dobrovolníci Šipky] a jeho neméně slavné básnické drama *Казаларската царица* [Špr2].[165] V našich časopisech a denním tisku vycházely Šakovy překlady jednotlivých Vazovových básní a povídek.[166]

Pro Alfréda Rudolfa[167] V. Šak přeložil většinu básní z výboru bulharské poezie *Z bulharského Parnasu* [Špr4].[168] Zaujali ho básníci Kiril Christov,[169]

---

[162] K. Veličkov: *Sonety*, přeložil V. Šak, A. Reinwart, Praha, 1900, 79 stran.

[163] K. Veličkov: *V žaláři. Vzpomínky na r. 1876*, přeložil Vladislav Šak, Rudolfova knihovna bulharská, svazek č. 1, Šak, Hejda & Tuček, Praha, 1907, 219 stran. Druhé vydání, Románová příloha Českého slova, Praha, 1913, 134 stran.

[164] Viz první poznámka na konci tohoto článku.

[165] I. Vazov: *Carevna z Kazaláru 1–2*, přeložil V. Šak, Šaškova laciná bibliotéka, svazek č. 103 a 106, Alois Šašek, Velké Meziříčí, 1950, 1906, 228 stran, 244 stran. V. Šak tento Vazovovův román přeložil již roku 1903 (tj. dva roky po jeho bulharském vydání), bylo to však v době, kdy český zájem o Vazovovo dílo pomalu opadl a snad i proto nebyl Šakův překlad patřičně doceněn.

[166] Viz první poznámka na konci tohoto článku. Podrobné hodnocení Šakových překladů viz [Če] a D. Hronková: *Počátky pronikání díla Ivana Vazova do Čech* in *Българо-чешката дружба в литературата на XIX век – Česko-bulharské přátelství v literatuře XIX. století*, str. 145–168.

[167] Alfréd Rudolf (1858–1914) byl český novinář, publicista, překladatel a básník, vydavatel bulharské literatury a znalec bulharské kultury.

[168] *Z bulharského Parnasu. Ukázky novodobé poesie bulharské I*, Uspořádal, úvody opatřil a vydal Alfréd Rudolf, Nákladem spisovatelovým, Praha, 1909, 132 stran. Část básní vybral a přeložil V. Šak.

[169] V. Šak přeložil sbírku *Каменият блят на Прага*, která vyšla pod názvem *Symphonie Prahy. Sonety*, Bulharská knihovna, svazek č. 2, Praha, 1932, II + 54 stran. Vydal ji vlastním nákladem sedm let před jejím bulharským otištěním. Roku 2000 vyšlo zrcadlové bulharsko-české vydání (София, Издателство ателие, 2000, 99 stran). V. Šak znal K. Christova od jeho gymnaziálních studií a jejich umělecká spolupráce se upevnila v době devítiletého Christovova pobytu v Praze, který se uskutečnil mezi dvěma světovými válkami. Připomeňme, že tvorba K. Christova se u nás ve třicátých letech 20. století těšila značné oblibě. V. Šak si však příliš nevážil básníkova lidského charakteru, mluvil a psal o něm velmi chladně a zdrženlivě, kritizoval jeho sobectví a vypočítavost. Na druhé straně si byl vědom umělecké kvality jeho básnické tvorby, proto ji překládal, propagoval a usnadňoval její vstup do českých intelektuálních kruhů. Český ohlas na *Symphonii Prahy* byl mimořádný, neboť se jednalo o zcela ojedinělou literární událost – bulharský básník napsal sbírku o krásách našeho hlavního města. Navíc vyšel nejprve český překlad, což bylo opět v rámci česko-

Elisaveta Bagrjana (1893–1983),[170] Penčo Slavejkov (1866–1912), Petko Račev Slavejkov (1827–1895), Christo Botev (1848–1876),[171] Stojan Michajlovski (1856–1927), Pejo Javorov (1878–1914) a Christo Borina (1882–1967), jejichž tvorbu překládal od konce 19. století až do třicátých let 20. století.[172]

Vladislav Šak překládal také jednotlivé básně, povídky, novely, časopisecké práce a zprávy, psal krátké i delší články o významných představitelích bulharské kultury a politiky, o zajímavých událostech a důležitých výročích.[173] Roku 1911 vyšel jeho překlad sbírky statí *Bulharská žena. Sbírka statí napsaných u příležitosti výstavy „Bulharská žena" v Praze* [Špr5],[174] který obsahoval články I. Vazovova, S. L. Kostovova, S. Vatevova, K. Popovova, T. Nikolčovova, A. Teodorov-Balabanova, D. Christovova, E. Konsulov-Vazovova, A. Karimy,[175] roku 1915 byl v edici Tisíc nejkrásnějších novel otištěn Šakův překlad novely Todora Panovova *Štěstí*.[176] Roku 1910 pod vlivem zájezdu českých sokolů do Sofie pro bulharské čtenáře napsal brožurku *K bulharským junákům* (1910), která byla doplněna stručnou bulharsko-českou konverzací.

Šakovy slovanské ideje

Dalším tématem, které V. Šak rozpracovával, byla myšlenka slovanské vzájemnosti, spolupráce a pomoci. Roku 1906 napsal třicetistránkovou studii

bulharských vztahů nebývalé. Šakův překlad, metody a techniky jeho překladatelské práce, jeho úpravy a změny textu, srovnání s bulharským originálem a pozdějšími českými překlady Christovovy tvorby byly zhodnoceny v četných recenzích (Prager Presse 11(1931), č. 330, str. 11; J. Heidenreich, Lidové noviny 40(1932), č. 339, str. 9; Fr. Sekanina, Národní politika 1932; J. Karasová, Modrá revue 1932; V. Sís: *Kulturní ohlasy bulharské*, Národní listy 72(1932), č. 221 ze dne 11. 8. 1932, str. 1; J. Páta, Slovanský přehled 25(1933), č. 3–4, str. 105; J. Heidenreich (ed.): *Co číst z literatur slovanských posledních let*, Praha, 1935, str. 95–98; A. Veselý: *Překládání z bulharské poesie*, Národní listy 76(1936), č. 234 ze dne 28. 7. 1936, str. 5). Nejnověji o Šakovu překladu pojednal M. Černý. Viz [Če].

[170] V. Šak přeložil sbírku *Ta věčná a ta svatá. Bulharské verše*, Bulharská knihovna, svazek č. 1, Hejda & Tuček, Praha, 1931, IV + 92 stran. Dobová česká kritika přijala tuto sbírku básní s nadšením, ač byl Šakův překlad hodnocen jako velmi volný a zásahy do Bagrjaniných veršů jako výrazné. Více o Šakově překladu viz [Če] a J. Páta: *Elisaveta Bagrjana, Ta věčná a ta svatá. Bulharské verše* [recenze], Slovanský přehled 23(1931), str. 228–229.

[171] Vladislav Šak přeložil například slavnou Botevovu báseň *Хаджи Димитър* [Chadži Dimităr]. Podrobnější hodnocení Šakova překladu Botevovy poezie viz Z. Urban: *Vztah k osobnosti a literárnímu dílu Christa Boteva v Čechách (1871–1918)*, in *Българо-чешката дружба в литературата на* XIX *век* – Česko-bulharské přátelství v literatuře XIX. století, София [Sofie], 1975, str. 125–143, a [Če].

[172] O Šakově poezii viz např. [Če], [Hr] a M. Husová: *Vladislav Šak*, in *Lexikon české literatury 4/I. S–T*, Praha, 2008, str. 539–540.

[173] Více viz první poznámka na konci této kapitoly.

[174] Vydal Dámský komitét Bălgarka v Sofii, Praha, 1911, I + 66 stran. Sbírka byla vytištěna u při příležitosti pražské výstavy nazvané „Bulharská žena", která se konala v Praze v roce 1911.

[175] Pro kulturní historii a etnografii byly cenné především stati S. L. Kostovova *Bulharka v rodině*, A. Teodorov-Balabanova *Bulharka jako poetka*, D. Christovova *Čím přispěla Bulharka k bulharské hudbě* a A. Karimy *Ženské hnutí v Bulharsku*.

[176] T. Panov: *Štěstí*, přeložil V. Šak, Tisíc nejkrásnějších novel, svazek č. 82, J. R. Vilímek, Praha, 1915, str. 36–43.

nazvanou *Пораждане и развитие на общославянската идея въ Чехия до 1848 година* [Zrod a vývoj všeslovanské myšlenky v Čechách do roku 1848] [Šan4], která vyšla ve třetí knížce prvního ročníku edice Библиотека на Славянска Беседа [Knihovna Slovanské Besedy]. Pokusil se v ní ukázat příčiny vzniku a rozvoje myšlenky slovanské vzájemnosti v českých zemích a stručně vyložil slovanské ideje Karla Havlíčka Borovského. Z pohledu česko-bulharských vztahů je zajímavá tím, že v ní V. Šak uveřejnil vlastní překlad úryvku ze slavné satiry *Křest svatého Vladimíra*.

O rok později ve druhé knížce druhého ročníku stejnojmenné edice uveřejnil třicetistránkový text své přednášky *Лужицките сърби. Сказка* [Lužičtí Srbové. Přednáška] [Šan5], která popsala historii, osudy, kulturu, zvyky a tradice Lužických Srbů. Vladislav Šak čerpal náměty v práci Adolfa Černého nazvané *Různé listy o Lužici* (1894) a v rozsáhlém hesle Lužice uveřejněném v Ottově Slovníku naučném. Je zajímavé, že se ve své podstatě jedná o první populárně-naučné sorabistické pojednání v bulharštině. Přednáška má další zajímavé prvenství, neboť kromě původního dolnolužickosrbského znění básně *Skjarźba* [Smutek] básníka Mata Kósyka V. Šak uvedl i její neveršovaný bulharský překlad, který byl prvním bulharským překladem z tohoto jazyka.[177]

Vladislav Šak se snažil bulharským čtenářům přiblížit také zajímavé české osobnosti, které se výrazným způsobem podílely na rozvoji Bulharska. Roku 1904 přeložil do bulharštiny článek o K. Jirečkovi, který vyšel pod názvem *Константин Иречек (По повод на 50-годишнината от рождението му)* [Konstantin Jireček. K 50. výročí narození] [Šan2]; jeho autorem byl V. Vlček[178] a poprvé byl otištěn v českém časopise *Osvěta*.[179] Čtenáři se tak mohli seznámit s českým historikem, slavistou, pedagogem, spisovatelem a vlivnou postavou podílející se na rozvoji bulharského školství po osvobození od turecké vlády.

Syn Vladislav o těchto otcových aktivitách napsal:

Také bulharskou inteligenci seznamoval s činností našeho národa. Psal bulharské články a přednášel o různých českých otázkách historických, politických a uměleckých a zvolna dobýval srdce Bulharů, až konečně se mu podařilo zlomiti jejich předsudky o našem národě, čerpané skoro vesměs z německých pramenů. Bulhaři poznali, že ten český národ je přece jenom jiný, než jak jim byl líčen ve školských učebnicích, velmi často dosti nedbale překládaných z němčiny (tak na př. v „Zeměpisu pro III. ročník reálky“, měli jsme obrázek našich Hradčan s dojemným textem „Chradčin rakouský zámek“) a přestali se konečně na nás dívat jako na „cuzdence“ (cizince), v Bulharsku jen z milosti trpěné. Kdo z vás ví, co znamenalo slovo „cuzdenec“ v předválečném, silně nacionalistickém Bulharsku! Jak často zabolel jeho podivný, chladný a cizí, skoro nepřátelský přízvuk!

---

[177] Podrobnější hodnocení této přednášky viz [Če].

[178] Václav Vlček (1839–1908) byl český spisovatel a novinář, redaktor časopisu *Osvěta*, autor historických románů a dramat.

[179] Viz Osvěta 34(1904) a Училищен Преглед [Školní přehled] 9(1904), str. 684–689, 920–934.

Pochovali chlad, zahrabali nepřátelství, a dnes Češi ze všech Slovanů těší se největší oblibě v Bulharsku.[180]

Šakovy názory na bulharsko-makedonskou otázku

S tématikou zabývající se životem a právy Slovanů úzce souvisí i Šakův zájem o bulharsko-makedonskou otázku. V. Šak byl od počátku 20. století velkým zastáncem práv bulharského národa, který vedl na Balkáně války s Tureckem a později se svými bývalými přáteli a spojenci – Srbskem a Makedonií – o území dobyté na Turecku.[181] Tato tématika nebyla v Čechách nová. Česká bulharistika od počátku 20. století popisovala události v Makedonii a především její snahu vymanit se ze sféry tureckého vlivu. V souvislosti s mezinárodním válečným konfliktem se zájem o tuto problematiku ještě zvýšil, v novinách se objevovalo hodně kratších i delších zpráv o situaci na Balkáně.[182] Vladislav Šak se po vypuknutí vražedné balkánské války spojil s českými vydavateli novin a snažil se publikovat své politické články a názory na situaci v Bulharsku. Roku 1912 pracoval také jako válečný zpravodaj a uveřejňoval zasvěcené zprávy o válečném konfliktu a náladách v Bulharsku. Na stránkách *Pedagogického přehledu*, *Národních listů*, *Českého slova* a *Hlasu národa* se pokusil vyvracet české antibulharské smýšlení. Jako válečný zpravodaj[183] během podzimních měsíců první balkánské války podával informace přímo z bojiště.[184] Po ukončení bitev informoval o situaci na Balkánu v několika dalších článcích.[185] Měl však s uveřejňováním svých názorů značné problémy,[186] nejprve publikoval

---

[180] V. Šak: *Z mých pamětí*, str. 20.

[181] Šakův zájem o makedonskou otázku můžeme najít již na počátku 20. století. Například v dopise A. Černému z 22. února (podle „bulharského" kalendáře 9. února) 1903 kritizuje česko-vídeňského slavistu Josefa Karáska (1868–1916) za jeho stať *Několik slov o Makedonii a makedonských Slovanech* (Slovanský přehled 5(1902/1903), str. 113–119).

[182] Více o této otázce viz I. Dorovský: *České země a Balkán. Kapitoly z dějin česko-makedonských a makedonsko-českých styků*, Brno, 1973.

[183] O jeho práci válečného zpravodaje viz např. *Pražští váleční zpravodajové Hejret a prof. Šak odjíždějí ze Sofie do hlavního tábora ve St. Zagoře*, Ilustrovaný kurýr 1912, č. 306; Morfov: *Dopis z bulharské armády válečnému zpravodaji Českého slova*, České slovo 6(1912), č. 310 ze dne 29. 12. 1912, str. 1–2 [Článek vyjadřuje sympatie k Šakovým přednáškám – o morální kvalitě bulharského vojska.].

[184] Více viz druhá poznámka na konci této kapitoly.

[185] Viz např. *Zvěrstva – zhovadilců!*, České slovo 7(1913) ze dne 25. 1. 1913, str. 1–2 a dále [Seriál článků o Makedonii; polemika s články Emanuela Škatuly (Právo lidu 22(1913), č. 51 ze dne 21. 2. 1913, str. 3–4) a redakce Naše snahy (16(1913), č. 10 ze dne 7. 3. 1913, str. 1–3). V. Šak se ohradil proti hlasům sociálně-demokratického tisku, že se Srbové a Bulhaři dopouštějí krutostí na Turcích.]; *Bratrovražedná bulharsko-srbská válka roku 1885*, České slovo 7(1913) ze dne 12. 4. 1913, str. 1–2 [Pojednání.]; *Bulharsko v neštěstí*, České slovo 7(1913), č. 170 ze dne 18. 7. 1913, str. 2 [Úvaha.]; *Rozmluva s bývalým bulharským minist. předsedou dr. S. Danevem*, České slovo 7(1913), č. 224 ze dne 17. 9. 1913, str. 1–2 [Rozhovor o bulharsko-srbské válce.]; *Rozmluva s bulharským ministrem zahraničních záležitostí drem Genadievem*, České slovo 7(1913), č. 228 ze dne 21. 9. 1913, str. 2 [Rozhovor o bulharsko-srbské válce.].

[186] Negativní reakce na Šakovu činnost viz např. *Je důvod k obavám? V Praze, 5. prosince*, České slovo – Večerník ze dne 5. 12. 1912, str. 1 [Úvodník navazující na Šakův článek z ranního čísla Českého slova pojednávající o vítězství balkánských Slovanů.]; *Měsíček*

v Čechách, později na Moravě. Nakonec přešel od novinových polemik a politických zpráv k proslovování přednášek po různých českých městech a vesnicích. Během balkánského konfliktu a krátce po jeho ukončení prý měl sto takovýchto vystoupení.[187] Ocitujme jeho památná slova:

Изслушайте ме, чуйте ме и вие ще се убедите, че в Балканската война правото е на страната на българите, че всичко лошо, що се пише за тях, не е истина.[188]

Jednu z prvních delších a zasvěcených studií o makedonském problému napsal roku 1914 Vladimír Sís (1889–1958) a uveřejnil ji pod názvem *Studie zeměpisná, historická, národopisná, statistická i kulturní*. Vladislav Šak roku 1916 vydal velkou studii nazvanou *Spor o Makedonii* [Šan9],[189] v níž obhajoval spravedlivý boj bulharského národa a jeho historické právo na území v okolí Ochridu a Soluně. V. Sís i V. Šak chápali Makedonii jako území obývané Bulhary, které se však díky nepřízni osudu dostalo mimo území bulharského království. Za velikou chybu novodobé bulharské politiky pokládali sjednocení

---

svítí, České slovo – Večerník ze dne 7. 12. 1912, str. 3 [Polemika s Právem lidu o Šakových přednáškách o Balkáně.]; Emanuel Škatula: *„Zvěrstva – zhovadilců“*, Právo lidu 22(1913), č. 51 ze dne 21. 2. 1913, str. 3–4 [Polemika s V. Šakem o zvěrstvech páchaných v balkánské válce.]; *Slovanský nadšenec pan Šak …*, Právo lidu 22(1913), č. 56 ze dne 26. 2. 1913, str. 4 [Útočná polemika s V. Šakem, jemuž se vytýká závislost na bulharské vládě.]; *Národní sociál před bulharským carem*, Právo lidu 22(1913), č. 58 ze dne 28. 2. 1913, str. 5 [Parodie na Šakův rozhovor s bulharským panovníkem ve Staré Zagoře.].

[187] Viz [PP], str. 116–117. O Šakových přednáškách viz např. *Manifestace pro oběti záhřebského velezrádného procesu*, České slovo 3(1909), č. 91 ze dne 21. 4. 1909, str. 1 [Úvodník obsahující informace o přednášce profesora sofijské univerzity V. Šaka.]; *Proti trestu smrti a násilnostem v Chorvatsku*, České slovo 6(1912), č. 199 ze dne 20. 8. 1912, str. 5 [Referát o protestní schůzi národně-socialistické mládeže v Praze obsahující mimo jiné proslov V. Šaka.]; *Válečný zpravodaj Českého slova prof. Vlad. Šak*, České slovo – Večerník ze dne 22. 11. 1912, str. 1 [Oznámení Šakovy přednášky o válce na Balkáně konané dne 25. 11. 1912 v Národním domě na Vinohradech.]; *Válečný zpravodaj Českého slova bratr Vladimír* [sic!] *Šak*, Naše snahy 15(1912), č. 89 ze dne 6. 12. 1912, str. 4, č. 90 ze dne 13. 12. 1912, str. 2 [Oznámení Šakovy přednášky o válce na Balkáně konající se dne 12. 12. 1912 v Plzni a zpráva o ní.]; *O státech balkánských …*, Obzor 6(1912), č. 49 ze dne 6. 12. 1912, str. 1 [Zpráva o Šakově přednášce o Bulharsku.]; *Válka na Balkáně*, Směr 3(1912), č. 49 ze dne 7. 12. 1912, str. 7 [Oznámení Šakovy přednášky konající se dne 12. 12. 1912 v Plzni.]; *Neobyčejnému zájmu těší se přednášky našeho válečného referenta prof. Vlad. Šaka*, České slovo 6(1912), č. 293 ze dne 7. 12. 1912, str. 4 [Referát o Šakových přednáškách v různých českých městech.]; *Čelakovice*, České slovo 6(1912), č. 300 ze dne 15. 12. 1912, str. 20 [Referát o Šakově přednášce o válce na Balkáně, je připojen také krátký referát o přednášce konané v Karlíně dne 9. 12. 1912.]; *O balkánských poměrech*, Osvěta lidu 18(1913), č. 10 ze dne 25. 1. 1913, str. 7 [Referát o Šakově přednášce konané v Chrudimi dne 22. 1. 1913.]; *Nová Kdyně*, Naše snahy 16(1913), č. 8 ze dne 21. 2. 1913, str. 6 [Referát o Šakově přednášce konané v Nové Kdyni dne 16. 2. 1913.]; *Válka na Balkáně*, Jiskra 11(1913), č. 15 ze dne 10. 4. 1913, str. 5 [Referát o Šakově přednášce konané v Českých Budějovicích dne 3. 4. 1913.]; *Přednáška „O válce balkánské“*, Jiskra 11(1913), č. 16 ze dne 17. 4. 1913, str. 10 [Referát o Šakově přednášce konané v Benešově dne 10. 4. 1913.]; *Bulhaři a Srbové*, Slavie 1(1920), č. 34 ze dne 8. 5. 1920, str. 5 [Referát o Šakově přednášce.].

[188] Vyslechněte mě, poslouchejte mě a ujistíte se, že v Balkánské válce je právo na straně Bulharů, že vše špatné, co se o nich píše, není pravda. ([PP], str. 117, a též [Ša], str. 27–28.)

[189] Hejda a Tuček, Praha, 1916, 175 stran.

Bulharského knížectví s Východní Rumelií bez připojení Makedonie.[190] V. Šak v první části studie nejprve popsal bulharsko-srbské poměry a připomněl historii makedonské otázky od jejího vzniku na počátku 60. letech 19. století až do vypuknutí první balkánské války. Ve druhé části studie se věnoval krvavému sporu z let 1912 až 1916. Svůj postoj k řešení problému shrnul takto:

Považuji za svou povinnost, aspoň před českým veřejným míněním, ozvati se na obhájení pravdy a vypsati věrně historii sporu mezi Bulhary a Srby. Dnešní pohnutá doba ovšem zaměšuje mnohé závaží na mé péro, ale přes to nespornými fakty dokážu, že ve sporu srbo-bulharském byl viníkem Srb, kterému „kousek Makedonie byl cennějším než sympatie Bulharů" a který věrolomně zradiv spojence, přichystal na konec pohromu sám sobě.[191]

Když u nás roku 1919 vrcholilo protibulharské smýšlení, V. Šak nezaváhal a napsal memorandum o právech bulharského národa prezidentu republiky T. G. Masarykovi, premiérovi československé vlády Karlu Kramářovi a českému slavistovi a archeologovi Luboru Niederlemu.[192] V memorandu mimo jiné napsal:

Вие винаги сте се застъпвали за потиснатите и несправедливо осъдените. Застъпете се и днес за бедния български народ. Истината е само една. Тя е еднаква както з чехите, така и за българите. И ако ние, чехите, защитаваме правото си на т. нап. затворена територия, понеже в нея живеят чехи и насилствено понемчени чехи, ние трябва в същото време да признаем и на българите правото за българска Македония и българска Добруджа … Формулата за правилното решаване на балканския проблем е проста: да се даде всекиму онова, което му принадлежи по право. ([Mi], str. 36)[193]

I na počátku dvacátých let hájil bulharské (slovanské) zájmy na Balkánu, jak dokládají jeho polemické články uveřejňované v denním tisku, které vyvolávaly polemiky a negativní reakce.[194]

---

[190] Šakovo stanovisko k makedonské otázce lze stručně charakterizovat takto: Bulharům, kteří měli hlavní podíl na porážce turecké armády v jižní Thrákii, byla na základě míru uzavřeného v Bukurešti odňata velká část jejich území, přesněji řečeno území s velkým podílem bulharského osídlení. Navíc ztratili všechny naděje na získání Makedonie, o niž s Tureckem roku 1912 vedli válku.

[191] V. Šak: *Spor o Makedonii* [Šan9], str. 6.

[192] Lubor Niederle (1865–1944) byl český archeolog, antropolog a etnograf, první profesor prehistorie na Karlově univerzitě, zakladatel Archeologického ústavu v Praze a první předseda Slovanského ústavu. Mezi jeho nejdůležitější práce patří rozsáhlá studie *Slovanské starožitnosti* vydávaná v letech 1902 až 1925 a společné dílo s K. Buchtelou, *Rukověť české archeologie*, vydané roku 1910. Podle informací uvedených v [PP] se jeden exemplář Šakova memoranda nacházel v archivu prezidentské kanceláře.

[193] Vy jste se vždy zastávali utiskovaných a nespravedlivě odsouzených. Zastaňte se i dnes ubohého bulharského národa. Pravda je jen jedna. Je stejná jak pro Čechy, tak pro Bulhary. A pokud my, Češi, hájíme právo na tzv. uzavřené území, poněvadž na něm žijí Češi a násilně poněmčení Češi, musíme zároveň přiznat Bulharům právo na bulharskou Makedonii a bulharskou Dobrudžu … Formule spravedlivého rozhodnutí balkánského problému je jednoduchá: nechť se dá každému to, co mu po právu náleží.

[194] O Šakových názorech na poválečnou situaci v Bulharsku viz např. *Ke sporu o Ma-*

Libretista

Většina biografických prací věnovaných Šakovu životu a dílu mu připisuje překlady libret známých oper *Prodaná nevěsta*, *Lucrezia Borgia* [*Лукреция Борджия*],[195] *Malý zlatý kříž* [*Златното кръстче*], *Cavalleria rusticana* [*Кавалерия рустикана*],[196] *Mignon* [*Миньон*][197] a operety *Krásná Galatea* [*Хубавата Галатея*].[198]

Je však pravděpodobné, že tyto překlady jsou V. Šakovi připisovány omylem. Poprvé se informace objevuje v encyklopedii *Български периодичен печат 1844–1944*,[199] kde je však současně uvedeno, že byl dirigentem a hudebním skladatelem. Pravděpodobně došlo k záměně otce a syna; připomeňme, že Vladislav Šak mladší působil v letech 1926 až 1929 jako šéfdirigent filharmonie v Sofii. V základních bulharských biografických zdrojích o Šakově životě [P] a [PP] se píše, že napsal veršovaná libreta *Jades*[200] a *Karmelita* (či též *Carmela*)[201] a sepsal libreto podle dramatu *Irina* dnes zapomenutého autora

---

kedonii, Naše slovo – Večerník ze dne 17. 3. 1915, str. 2 [Pojednání o makedonské otázce.]; *Slovanské korektury a Bulhaři*, Tribuna 2(1920), č. 76 ze dne 28. 3. 1920, str. 3–4, a č. 80 ze dne 2. 4. 1920, str. 2 [Článek sepsaný na obhajobu Bulharů, polemika s Josefem Holečkem, Stanislavem Nikolauem a starostou České obce sokolské Štěpánkem. Úvaha o významu Bulharska pro jednotu Slovanů.]; *„Zrada Bulharska“*, Tribuna 2(1920), č. 93 ze dne 17. 4. 1920, str. 2–3 [Polemika se Stanislavem Nikolauem a Jaroslavem Urbanem, kteří kritizovali Šakův článek Slovanské korektury a Bulhaři, Tribuna 2(1920), č. 76 ze dne 28. 3. 1920, str. 3–4, a č. 80 ze dne 2. 4. 1920, str. 2.]; *Slovanská Thrakie – Řekům*, Tribuna 2(1920), č. 127 ze dne 30. 5. 1920, str. 3 [Článek o 14 Wilsonových bodech k řešení balkánského problému.]; *Řekové pány slovanské Thrakie*, Tribuna 2(1920), č. 142 ze dne 18. 6. 1920, str. 2 [Článek o problémech v Thrákii.].

[195] Lucrezia Borgia je opera, kterou na motivy stejnojmenného románu Victora Huga (1802–1885) složil italský operní skladatel Gaetano Donizetti (1797–1848).

[196] Cavalleria rusticana (česky též Sedlák kavalír) je slavná opera, kterou složil italský hudební skladatel Pietro Mascagni (1863–1945), hlavní představitel italského versismu reagujícího na nedostatky romantismu. Směr se snažil o zachycení skutečného života a lidských osudů, aniž by autor zaujal nějaké stanovisko k popisovanému příběhu. V červenci roku 1888 byla v Miláně vypsána soutěž na jednoaktovou operu, kterou vyhrála Mascagniova opera Cavalleria rusticana; její premiéra se konala dne 17. května v Teatro Constanzi v Římě a byla ohromující senzací. Během několika měsíců byla hrána po celé Itálii, od roku 1891 i v celém světě.

[197] Mignon je francouzská lyrická opera, kterou složil Charles Louis Ambroise Thomas (1811–1896) na libreto M. Carrého a J. Barbiera inspirované Goethovým románem Vilém Meister. Její premiéra se konala v Paříži dne 17. listopadu 1866. V Čechách se objevila koncem 70. let 19. století a stala se na dlouhou dobu jednou z nejoblíbenějších oper.

[198] Operetu Krásná Galatea zpracovávající osud řecké mýtické milenky kyklopa Polyféma složil rakouský hudební skladatel a vídeňský dirigent Franz von Suppé (1819–1895). Její premiéra se konala ve Vídni roku 1865.

[199] Bulharský periodický tisk, 3. díl, Sofie, 1969, str. 319.

[200] A. Rudolf v úvodu k Šakově sbírce *Pod Vitoší. Bulharské sonety* [Šan3] na straně 12 napsal: *Z původních prací Š–ových jmenuji . . . libreto k opeře „Jades“, na které právě pracuje náš krajan kapelník Karel Jos. Jermář.* Poznamenejme, že Karel Josef Jermář (1868–1920/1) většinu svého aktivního života ztrávil jako dirigent v různých bulharských orchestrech.

[201] Patrně se jednalo o libreto napsané podle stejnojmenné povídky italského pedagoga a spisovatele Edmonda De Amicis (1846–1908). Český překlad povídky Carmela vyšel roku 1879 v časopise *Květy*.

K. Geogrieva-Mochového. Ani zde není úplně jasné, zda se jedná o práce otce, či syna.[202]

Šakův ztracený román

Podle některých informací V. Šak sepsal kritický román z prostředí české menšiny v Sofii nazvaný *Kolonie*, který však zůstal v rukopise. Vzhledem k tomu, že o osudu jeho pozůstalosti nic nevíme, nepodařilo se jej najít.[203] V roce 1917 J. Páta napsal:

Škoda že dosud nevyšlo Šakovo dílo „Kolonie", jež mělo obsahovati náplň života sofijských Čechů, ledacos bychom už věděli ze života našich krajanů v Bulharsku. Mnohé jméno by znova vstoupilo v život a mnohá bytost by oživla a vypravovala o bulharské odysei našich lidí. Odumírají zvolna pamětníci prvních let po osvobození, let prvního hledání a budování nynějšího bulharského království, kladení kamene ke kameni, aby mohla vzniknouti velkolepá stavba pravidelného národního, společenského i státního života. Ještě dnes, cestujeme-li po Bulharsku, jsme svědky české práce, ještě dnes můžeme tu zastihnouti mnohé naše krajany, v cizích – třebas slovanských – službách zestárlé a hynoucí.[204]

Vydání románu bylo plánováno v ediční řadě *Rudolfova knihovna bulharská*, kterou vydával Šakův přítel a ctitel bulharské literatury Alfréd Rudolf. K jeho otištění však nikdy nedošlo.[205]

Diplomatická služba v Praze

Dne 1. srpna 1920 se Vladislav Šak stal honorárním konzulem Bulharského království v Československé republice; jeho oficiální jmenování bylo oznámeno dne 16. srpna 1920, jak dokládá dopis Dr. Parela z ministerstva zahraničních věcí ze dne 27. listopadu 1920. V něm je napsáno:

Dle přípisu presidia ministerstva věcí zahraničních ze dne 11. listopadu 1920 č. j. 28 639 pres. bulharské vyslanectví v Praze oznámilo ministerstvu věcí zahraničních, že královským úkazem ze dne 16. srpna 1920 byl jmenován prof. Vladislav Šak, bulharský příslušník, bulharským honorárním konsulem v Praze a pověřen vedením konsulární služby při zdejším bulharském vyslanectví.[206]

---

[202] Některá libreta údajně vyšla v Sofii tiskem. Žádné Šakovo libreto se však nepodařilo najít.

[203] Více o románu viz [Če].

[204] J. Páta: *Několik kapitol z dějin styků česko-bulharských*, Osvěta 47(1917), str. 549–562, 622–634. Citát je ze stran 626–627.

[205] Podle zprávy uveřejněné ve Slovanském přehledu 7(1904/1905), str. 192, měly vyjít tyto knihy: *Carevna z Kazaláru* I. Vazova, *Na paměť hrdinům* A. Rudolfa, *Pod Vitoší* M. Prentova (pseudonym V. Šaka), *V žaláři* K. Veličkova, *Kolonie* V. Šaka a nejmenované spisy J. Šišmanova a S. Michajlovského. V letech 1907 až 1909 vyšlo jen 5 svazků, pak ediční řada zanikla.

[206] Dopis je uložen ve fondu Diplomatický protokol 1918–1939, Zastupitelské úřady cizích států, zastoupení cizích států v ČSR, kartón č. 8, složka Bulharsko – bulharský sbor, Archiv ministerstva zahraničních věcí České republiky.

Tento dopis byl rozeslán na všechny důležité instituce (např. ministerstvo zahraničních věcí, ministerstvo obchodu, pozemkový úřad, tiskárna odboru presidia ministerské rady, Státní statistický úřad, Nejvyšší správní soud v Praze, Nejvyšší soud v Brně, Nejvyšší účetní kontrolní úřad v Praze) tak, aby V. Šak mohl řádně vykonávat svůj úřad. Poznamenejme, že místo honorárního konzula bylo místo důležité, ale čestné a neplacené. Jeho nositel byl vládou jmenovaný zástupce příslušné země ve velkém městě (obvykle hlavním) cizího státu. Měl na starosti ochranu hospodářských a právních zájmů svého státu a jeho občanů. Nebyl členem diplomatického sboru a měl jen velmi omezenou imunitu a politické výsady. Jeho hlavní prací bylo ověřování dokumentů, vystavování nových cestovních dokumentů, potvrzování domovských listů, rozesílání povolávacích lístků k nástupu prezenční vojenské služby a na vojenská cvičení, dohled nad uzavíráním sňatků, zápisy narození či úmrtí krajanů v zemi svého působení, pomoc spoluobčanům, kteří se ocitli v dané cizí zemi v nouzi, zprostředkování kulturních a obchodních kontaktů apod.

Vladislav Šak své místo oficiálně nastoupil dne 28. října 1920.[207] Práci vykonával svědomitě, poctivě a s velkým nasazením, jak dokládají dochované materiály v Archivu ministerstva zahraničních věcí České republiky.[208] Například dne 17. března 1931 a opětovně 24. listopadu 1931 napsal ministerstvu zahraničních věcí Československé republiky dopisy obsahující prosbu o přešetření případu neudělení pracovních povolení bulharským zahradníkům, žádost o odpověď na stížnosti československých úřadů na nedodržování pracovních norem, hygieny, stravování a nekalou konkurenci, žádost o nápravu neoprávněného vymáhání zdravotního pojištění bulharských občanů, požadavek o odstranění překážek pro vystěhovalectví a udělování pasů s delší dobou platnosti. Dne 31. března 1926 požádal ministerstvo zahraničních věcí o sdělení českých podmínek a právních předpisů pro udělování výsluhových důchodů a dávek válečným vysloužilcům, které se měly stát vzorem pro obdobné bulharské normy.[209] Pravidelně se staral o přijímání bulharských hostů a delegací na vládní úrovni.[210]

Dne 21. listopadu 1922 bulharské vyslanectví československému ministerstvu zahraničních věcí oznámilo, že dne 28. října 1922 byl Vladislav Šak bulharskou vládou a královským dekretem č. 028 jmenován generálním honorár-

[207] V Archivu ministerstva zahraničních věcí České republiky ve fondu Diplomatický protokol 1918–1939 je Šakovo jméno zapsáno v seznamech diplomatických pracovníků a na kartotéčním lístečku. Tam je uvedeno, že byl bulharským státním příslušníkem a že bydlel na Riegrově nábřeží č. 20 v Praze 2.

[208] Viz fond II. sekce 1918–1939, III. řada, Zastupitelské úřady cizích států v ČSR, kartón č. 556, složka Bulharsko, Archiv ministerstva zahraničních věcí České republiky.

[209] Ministerstvo zahraničních věcí se obrátilo na ministerstvo obrany, které však odmítlo informace poskytnout.

[210] Například dne 28. 12. 1922 v 15 hodin 45 minut zaznamenalo ministerstvo zahraničních věcí Šakův telefonogram tohoto znění: *Bulharský konsul Šak žádal telefonicky Kancelář Presidenta Republiky, aby pan President přijal 29. 12. 1922 pana ministerského předsedu Stambolijského, který dnes odpoledne přijede do Prahy.* Viz fond I. sekce – presidium 1918–1939, Diplomat. a kons. sbor cizích států v ČSR, Bulharsko, Archiv ministerstva zahraničních věcí České republiky.

ním konzulem v Praze[211] a že bude svoji činnost vyvíjet při bulharském vyslanectví.[212] Poznamenejme, že generální honorární konzul byl představeným všech honorárních konzulů své země v dané cizí zemi. Jednalo se o důležitou, ale neplacenou funkci.[213]

Místo generálního honorárního konzula Vladislav Šak vykonával až do 2. září 1932, kdy byl vystřídán Slavčem Drenovským (1880–?),[214] jak dokládá nóta bulharského vyslanectví z 2. září 1932:

No 953 *Note Verbale*

La Légation Royale de Bulgarie a l'honneur d'iformer l'honorable Ministère des Affaires Etrangères que M. Vladislav Šak, Consul Général Honoraire de Bulgarie à Prague, vient d'être revelé de ses fonctions et qu'en son remplacement le Gouvernement Royale de Bulgaria a nommé M. Slavtcho Drenovski ...[215]

Poznamenejme, že bulharskými vyslanci v Československu v době Šakova vedení konzulárního oddělení byli Stefan Balamezov (v letech 1920 až 1922), Rajko Daskalov (v letech 1922 až 1923), Dimităr Michalčev (v letech 1923 až 1927) a Boris Vazov (v letech 1927 až 1932), mladší bratr slavného bulharského básníka Ivana Vazova (1850–1921).

Dvojí občanství

V Národním archivu České republiky v Praze se dochoval velmi zajímavý materiál obsahující Šakovy cestovní doklady a žádosti o jejich vydání nebo prodloužení.[216] Z uložených dokumentů je patrné, že V. Šak byl od roku 1919 československým občanem s domovskou obcí Nalžovy. Je tedy pravděpodobné, že měl dvojí občanství – bulharské a československé. Není však jasné, kdy a za jakých podmínek získal bulharskou státní příslušnost, zda musel o československou příslušnost v roce 1918 opět žádat.

---

[211] Viz fond I. sekce – presidium 1918–1939, Diplom. a kons. sbor cizích států v ČSR, složka Bulharsko, kartón č. 8, Archiv ministerstva zahraničních věcí České republiky.

[212] Královské bulharské vyslanectví sídlilo ve dvacátých a třicátých letech 20. století na adrese U Vorlíku 4, Praha XIX.

[213] Bulharsko mělo ve dvacátých letech 20. století konzulární úřady v Praze, Brně, Bratislavě a Karlových Varech.

[214] S. Drenovski získal vzdělání v bulharském Plevnu, pak studoval zemědělskou školu v českém Táboře a nakonec absolvoval diplomatický kurz v Sofii. Dvakrát byl poslancem bulharského národního shromáždění, pak pracoval jako tajemník bulharského ministerstva zahraničních věcí, ve dvacátých letech byl členem zemědělské akademie v Praze a členem svazu žurnalistů v Sofii. Generálním honorárním konzulem v Praze byl jmenován ke 2. září 1932. Svoji misi v Praze ukončil dne 17. června 1934, kdy byl ze své funkce odvolán.

[215] Viz fond I. sekce – presidium 1918–1939, Diplom. a kons. sbor cizích států v ČSR, složka Bulharsko, kartón č. 8, Archiv ministerstva zahraničních věcí České republiky.

[216] Jedná se o pasy vystavené v letech 1919 až 1920 pod čísly 503, 513, 22 348. Poznamenejme, že pas vydaný dne 8. ledna 1919 pod číslem 513 se kompletně dochoval včetně fotografie, víz a spousty razítek z nejrůznějších hraničních přechodů celé Evropy. Z cestovního dokumentu je též patrné, že V. Šak konal více méně pravidelné cesty do Bulharska. Viz fond Policejní ředitelství Praha I – všeobecná registratura 1914–1920, kartón č. 8640, sig. Z60/7 Šak Vlad., Národní archiv České republiky v Praze.

Ocenění celoživotní práce

Roku 1905 byla Šakova dlouholetá práce v Bulharsku oceněna státním vyznamenáním *Народен орден За гражданска заслуга IV степен – офицерски кръст* [Národní řád za občanské záluhy 4. stupeň – důstojnický kříž].[217]

V materiálech Archivu ministerstva zahraničních věcí se uvádí, že Vladislav Šak byl nositelem řádu *Croix de commandeur de l'Ordre du Mérite Civil de Bulgarie*.[218] S největší pravděpodobností se jednalo o řád *Народен орден За гражданска заслуга III степен – командирски кръст* [3. stupeň – komandérský kříž].[219] Tato informace je sice správná, ale nevztahuje se k roku 1920, kdy byl její záznam proveden.

Podle biografických a vzpomínkových článků[220] víme, že Vladislav Šak byl bulharským králem podruhé vyznamenán až roku 1930 u příležitosti svých 70. narozenin, a to právě výše uvedeným řádem *Народен орден За гражданска заслуга III степен – командирски кръст*.[221]

Konec života

Dne 18. června 1940 Vladislav Šak oslavil 80. narozeniny v kruhu svých bulharských přátel žijících v Praze. Blahopřání přišla i z Bulharska.[222] Dne

---

[217] Viz [Mi], str. 46. Poznamenejme, že na fotografii uveřejněné ve Zlaté Praze (25(1908), str. 130) je s malířem Otto Hořejším (1857–1937), nakladatelem Alfrédem Rudolfem a kapelníkem Karlem Josefem Jermářem a má zcela jednoznačně připjat řád 4. stupně (důstojník). V. Šak má řád umístěný na prsou, jedná se o rozetu na stuze (viz vyobrazení řádu http://pridvorni.blog.com/2328417). Podrobnosti viz F. Lobkowicz: *Encyklopedie řádů a vyznamenání*, Praha, 1995, str. 54. Šakova informace v autobiografii, kde uvádí, že obdržel řád 3. stupně, je chybná.

[218] Viz fond Diplomatický protokol 1918–1939, seznam diplomatických pracovníků – V. Šak, Archiv ministerstva zahraničních věcí České republiky. Zápis pochází z 19. 10. 1920.

[219] Zápis na kartotéční lístek seznamu diplomatických pracovníků byl proveden na základě Šakova ústního sdělení.

[220] Viz např. *Prof. Vladislav Šak*, Světozor 30(1929/1930), č. 38 ze dne 26. 6. 1930, str. 645; *Generální konsul Šak sedmdesátníkem*, Národní listy 70(1930), Večerní vydání, č. 169.

[221] Na fotografii uveřejné ve Světozoru (30(1929/1930), č. 38, ze dne 26. 6. 1930, str. 645) má V. Šak na stuze kolem krku zavěšen *Národní řád Za civilní zásluhy 3. stupně – komandérský kříž*. V. Šak ve své autobiografii podotýká, že při příležitosti 70. narozenin mu byl udělen druhý stupeň řádu, ale stupeň uvádí pouze číslem bez příslušné hodnosti. Podle výše uvedené publikace F. Lobkowicze nositel *2. stupně* (tzv. velkodůstojník) by musel mít navíc na prsou hvězdu (viz vyobrazení řádů http://pridvorni.blog.com/2328417). Je tedy pravděpodobné, že se jednalo o bezděčný Šakův omyl nebo jen o nepřesné či neúplné vyjádření.

[222] Poznamenejme, že Vladislav Šak patřil ke známým osobnostem Prahy, jak ukazují články sepsané k oslavě jeho narozenin. Viz *Prof. Vlad. Šak*, Světozor 25(1924/1925), č. 22 ze dne 16. 7. 1925, str. 535 [S podobiznou.]; *Vladislav Šak*, Národní politika 43(1925), č. 167 ze dne 18. 6. 1925, str. 4; *Prof. Vladislav Šak*, Světozor 30(1929/1930), č. 38 ze dne 26. 6. 1930, str. 645 [S podobiznou.]; *Generální konsul Šak sedmdesátníkem*, Národní listy 70(1930), Večerní vydání, č. 169 [S podobiznou.]; S. V. (Vladimír Sís): *Sedmdesátiny Vladislava Šaka*, Národní listy 70(1930), č. 175, 2. vydání ze dne 27. 6. 1930, str. 3; *Významný projev československo-bulharské vzájemnosti*, Národní listy 70(1930), Večerní vydání, č. 176; Josef Páta: *Vladislav Šak*, Slovanský přehled 22(1930), str. 475–476; Josef Páta: *Bulharský*

19. července 1941 zemřel v Praze na rakovinu a pochován byl podle svého přání do rodinného hrobu na hřbitově v Nalžovských Horách.[223]

POZNÁMKY:

1) Časopisecky vyšly tyto Šakovy překlady bulharské prózy a poezie:

[P1] Michail Georgiev: *Honba za filoxerou*, Šumavan 20(1887), č. 8 ze dne 26. 2. 1887, str. 81–82.
[Povídka.]

[P2] Ivan Vazov: *Vítoš*, Čas 2(1897), Beletristická příloha k politickému týdeníku, č. 20, str. 153.
[Báseň ve formě sonetu; pod souborným názvem *Ukázky z bulharské poesie ...*]

[P3] Konstantin Veličkov: *V cizině*, Čas 2(1897), Beletristická příloha k politickému týdeníku, č. 20, str. 153.
[Báseň ve formě sonetu; pod souborným názvem *Ukázky z bulharské poesie ...*]

[P4] Stojan Michajlovski: *Jeden ze sofijských typů*, Čas 2(1897), Beletristická příloha k politickému týdeníku, č. 20, str. 153.
[Báseň ve formě sonetu; pod souborným názvem *Ukázky z bulharské poesie ...*]

[P5] Penčo Slavejkov: *Výstraha*, Čas 2(1897), Beletristická příloha k politickému týdeníku, č. 20, str. 153.
[Báseň ve formě sonetu; pod souborným názvem *Ukázky z bulharské poesie ...*]

[P6] Aleksandr Uzunov: *V aleji*, Čas 2(1897), Beletristická příloha k politickému týdeníku, č. 20, str. 153–154.
[Báseň; pod souborným názvem *Ukázky z bulharské poesie ...*]

---

román Vladislava Šaka. K Šakově osmdesátce 18. června tohoto roku, Venkov 1940, Příloha Neděle Venkova ze dne 16. 6. 1940; Josef Páta: *Profesor Vladislav Šak osmdesátníkem*, Národní politika 58(1940), zprávy ze dne 18. 6. 1940 a 29. 6. 1940; Josef Páta: *Profesor Vladislav Šak osmdesátníkem (K 18. červnu 1940)*, Česko-bulharská vzájemnost 7(1940), č. 3, str. 1–4; ft.: *Vladislav Šak osmdesátníkem*, Lidové noviny 48(1940), č. 303 ze dne 18. 6. 1940, str. 7; *Česko-bulharský pracovník prof. V. Šak osmdesátníkem*, České slovo 32(1940), č. 140 ze dne 18. 6. 1940, str. 8; *Česko-bulharský pracovník V. Šak osmdesátníkem*, Národní práce (1940), č. 163 ze dne 18. 6. 1940, str. 4; *Vladislav Šak osmdesátníkem*, Národní listy 80(1940), č. 162 ze dne 18. 6. 1940; Josef Páta: *Vzpomínka na profesora Vladislava Šaka*, Národní politika 59(1941), článek z 26. 7. 1941.

[223] O úmrtí Vladislava Šaka informovaly sofijské *Славянски вести* [Slovanské noviny] 6(1941), č. 65, str. 4, české noviny *Vlad. Šak*, Naše věda 22(1943), str. 140, a Rudolf Künzl-Jizerský: *Vladislav Šak*, Ročenka Slovanského ústavu 12(1947), str. 158–159.

[P7] Kiril Christov: *Zimní motiv*, Čas 2(1897), Beletristická příloha k politickému týdeníku, č. 20, str. 154.
[Báseň; pod souborným názvem *Ukázky z bulharské poesie …*]

[P8] Mikuláš Načov: *Touha*, Čas 2(1897), Beletristická příloha k politickému týdeníku, č. 20, str. 154.
[Báseň; pod souborným názvem *Ukázky z bulharské poesie …*]

[P9] Kiril Christov: *František Palacký!*, Čas 3(1898), Beletristická příloha k politickému týdeníku, č. 14, str. 112.
[Báseň. Překladatel není uveden, identifikováno na základě *Съчинения* 5/2, str. 178.]

[P10] Ivan Vazov: *Sova – Práce – „Popatřte na nás jen!“*, Slovanský přehled 2(1899/1900), str. 258–260.
[Tři básně; pod souborným názvem *Z nové bulharské poesie.* Šakův medailon věnovaný I. Vazovovi doplněný jeho podobiznou je na str. 257–258.]

[P11] Ivan Vazov: *Kde je Bůh? – Dvacátý věk – Listopadové noci*, Slovanský přehled 3(1900/1901), str. 297–299.
[Tři básně; pod souborným názvem *Z bulharské poesie.*]

[P12] Petko Račo Slavejkov: *S bohem buď, s bohem, ženo má milá – Mně není do zpěvu – Má krutost shasla …*, Slovanský přehled 3(1900/1901), str. 300–302.
[Tři básně; pod souborným názvem *Z bulharské poesie.* Šakův medailon věnovaný P. R. Slavejkovovi doplněný jeho podobiznou je na str. 299–300.]

[P13] Penčo Slavejkov: *Blízko cesty, jež se táhne lesem – Cesta, která vede místy – Před minutou vichr v letu – Stinný sad. Ve větví hustém loubí*, Slovanský přehled 3(1900/1901), str. 302–303.
[Čtyři básně; pod souborným názvem *Z bulharské poesie.* Šakův medailon věnovaný P. Slavejkovovi doplněný jeho podobiznou je na str. 302.]

[P14] Konstantin Veličkov: *Na břehu moře – Podzimní motiv – Zpátky*, Slovanský přehled 4(1901/1902), str. 158–160.
[Tři básně; pod souborným názvem *Z bulharské poesie.* Šakův medailon věnovaný K. Veličkovovi doplněný jeho podobiznou je na str. 157–158.]

[P15] Ivan Grozev: *Moře*, Slovanský přehled 4(1901/1902), str. 160.
[Báseň; pod souborným názvem *Z bulharské poesie.* Šakův medailon věnovaný I. Grozevovi je na str. 160.]

[P16] Ivan Vazov: *Nehasí se, co nelze hasit!*, Slovanský přehled 6(1903/1904), str. 293.
[Báseň; pod souborným názvem *Z bulharské poesie.*]

[P17] Kiril Christov: *Noc v Neapoli, V dnech sklamání, Scirocco, Adriatika, Černé oči*, Slovanský přehled 6(1903/1904), str. 294–296.
[Pět básní; pod souborným názvem *Z bulharské poesie …*; s portrétem K. Christova a průvodním textem od A. Černého, str. 335–336.]

[P18] *Peju K. Javorov*, Slovanský přehled 9(1906/1907), str. 2–4.
[Medailon a básně; pod souborným názvem *Z nové poesie bulharské*.]

[P19] Ivan Vazov: *Opolčenci na Šipce (11. (23.) srpna 1877.), Nehasí se, co nelze hasit (Pole i hory. 1884.)*, Česká demokracie 1(1909/1910), č. 6, str. 174–178.
[Dvě básně; pod souborným názvem *Z epopeje zapomenutých*.]

[P20] Ivan Vazov: *Děla*, České slovo 6(1912), č. 310 ze dne 29. 12. 1912, str. 3.
[Báseň.]

[P21] Konstantin Veličkov: *V žaláři. Vzpomínky na rok 1876*, České slovo 7(1913), č. 78 ze dne 1. 4. 1913, str. 9–10, až č. 121 ze dne 22. 5. 1913, str. 11–12.
[Románová příloha Českého slova. Veličkovovy vzpomínky na věznění v roce 1876 vycházely denně na pokračování; celkem 134 stran.]

[P22] Theodor Šop: *Za svou rodinu. Obrázek z poslední války*, Klatovské listy 27(1913), č. 20 ze dne 17. 5. 1913, str. 1–2.
[Povídka.]

[P23] Christo Botev: *Z básně „Hadži Dimitrij“*, in Josef Horčička – Josef Ledr: *Lípa. Všeslovanská čítanka*, Praha, 1920, str. 261–262.
[Báseň s vysvětlivkou o bulharském povstalci.]

[P24] Ivan Vazov: *Nehasí se, co nelze hasit!*, in Josef Horčička – Josef Ledr: *Lípa. Všeslovanská čítanka*, Praha, 1920, str. 263–264.
[Báseň na M. Jana Husa.]

[P25] Christo Borina: *Rylské jezero*, Svobodné slovo – Nedělní obrazová a zábavná příloha, č. 31 ze dne 16. 4. 1925, str. 1.
[Báseň.]

[P26] Christo Borina: *Oráčům*, Svobodné slovo – Nedělní obrazová a zábavná příloha, č. 32 ze dne 24. 4. 1925, str. 1.
[Báseň.]

[P27] Christo Borina: *Lesní bystřina, Podzim, Sněženka*, Svobodné slovo – Nedělní obrazová a zábavná příloha, č. 35 ze dne 14. 6. 1925, str. 1.
[Tři básně.]

[P28] Christo Borina: *Poslední cestou půjdem spolu …, Ona*, Svobodné slovo – Nedělní obrazová a zábavná příloha,[224] č. 92 ze dne 2. 8. 1925, str. 2.
[Dvě básně.]

[224] V celém ročníku jsou čísla příloh uvedena chybně.

[P29] Christo Borina: *Otázka*, Svobodné slovo – Nedělní obrazová a zábavná příloha, č. 96 ze dne 30. 8. 1925, str. 3.
[Báseň.]

[P30] Georgi Konstantinov: *Tolstoj v Bulharsku*, Slovanský přehled 20(1928), str. 516–529.
[Článek o recepci Tolstého díla v Bulharsku.]

[P31] Christo Borina: *Oráčům*, Nezávislost 20(1929), č. 45 ze dne 8. 11. 1929, str. 6.
[Báseň.]

[P32] Kiril Christov: *Ve dnech zklamání*, Národní listy 70(1930), č. 66, příloha Bulharsko ze dne 8. 3. 1930, str. 11.
[Báseň.]

[P33] Elisaveta Bagrjana: *Requiem*, Národní politika – odpolední vydání 48(1930), č. 122 ze dne 4. 5. 1930, str. 2.
[Báseň s medailonem.]

[P34] Kyril Christov: *Svátek otroka*, Národní politika – odpolední vydání 48(1930), č. 142 ze dne 24. 5. 1930, str. 2.
[Báseň doplněná poznámkou o slavnostním večeru na autorovu počest, který se konal dne 24. května 1930 v Praze. Překladatel není uveden, pravděpodobně se jedná o překlad V. Šaka.]

[P35] Kyril Christov: *Sv. Kyril a Methoděj*, Slovanský obzor 2(1931), č. 3–4, str. 12.
[Báseň.]

[P36] Kyril Christov: *Symfonie Prahy. I; XXX*, Slovanský obzor 2(1931), č. 5–6, str. 8.
[Dvě básně; výňatek z dosud nevydaného básnického díla doplněný stručným medailonem a podobiznou autora.]

[P37] Christo Borina: *Sněženka*, Nezávislost 22(1931), č. 11 ze dne 13. 3. 1931, str. 5.
[Báseň.]

[P38] Christo Borina: *Již spí svůj věčný sen … (Po návratu z pohřbu Al. Jiráska 16. III. 1930.)*, Světozor 32(1931/1932), č. 14 ze dne 7. 1. 1932, str. 114.
[Báseň je připojena k článku J. Páty *Bulharský zájem o Al. Jiráska* a doplněna podobiznou Ch. Boriny. V textu je uvedeno: *Znělku přeložil do češtiny Vlad. Šak.*]

[P39] A. N. Fatějev: *Bulharská země a žena*, Slovanský přehled 29(1937), str. 178–181.
[Článek, jméno překladatele není uvedeno; v textu je báseň I. Vazova *Bulharka, žena naše pravá* přeložená V. Šakem, str. 179.]

[P40] T. D. D.: *Proti mému oknu*, Vlasta 3(1949), č. 7, str. 12.
[Povídka. Jako překladatel je uveden V. V. Šak. S největší pravděpodobností se jedná o překlad syna V. Šaka.]

Vladislav Šak sepsal tyto články o bulharských básnících a spisovatelích, o krásách a historii bulharské země a o aktuálních událostech v Bulharském království:[225]

[C1] *Z nové poezie bulharské. Ivan Vazov*, Slovanský přehled 2(1899/1900), str. 257–258.
[Článek o životě a díle básníka doplněný podobiznou.]

[C2] *Petko Račo Slavejkov*, Slovanský přehled 3(1900/1901), str. 299–300.
[Článek o životě a díle básníka doplněný podobiznou; pod souborným názvem *Z bulharské poesie*.]

[C3] *Penčo Slavejkov*, Slovanský přehled 3(1900/1901), str. 302.
[Článek o životě a díle básníka doplněný podobiznou; pod souborným názvem *Z bulharské poesie*.]

[C4] *Bulharské povstání r. 1876*, Slovanský přehled 3(1900/1901), str. 356–361, 405–417, 455–462.
[Obsáhlý článek.]

[C5] *Konstantin Veličkov*, Slovanský přehled 4(1901/1902), str. 157–158.
[Článek o životě a díle básníka doplněný podobiznou; pod souborným názvem *Z bulharské poesie*.]

[C6] *Ivan Grozev*, Slovanský přehled 4(1901/1902), str. 160.
[Krátký Šakův medailon věnovaný I. Grozevovi.]

[C7] *Ivan Vazov: Виdемо u чуmо*, Slovanský přehled 4(1901/1902), str. 247–248.
[Recenze Vazovovy sbírky podepsaná zkratkou Š.]

[C8] *Z Bulharska*, Slovanský přehled 4(1901/1902), str. 273–277.
[Článek o zavraždění ministra Vasila Kănčeva a o jmenování Konstantina Veličkova konzulem v Bělehradě. Podepsáno Martin Prentov.]

[C9] *Z Bulharska*, Slovanský přehled 4(1901/1902), str. 373–376.
[Článek o Němcích v Bulharsku, o oživení slovanské myšlenky a o činnosti Slovanské besedy. Podepsáno Martin Prentov.]

[C10] *Z Bulharska. Sofie, 13. září 1902*, Slovanský přehled 5(1902/1903), str. 44–47.
[Článek o slavnosti na Šipce a o příčinách zdrženlivosti proti nim. Podepsáno Martin Prentov.]

[225] Poznamenejme, že kritické zprávy o politickém dění a hospodářské situaci v Bulharsku podepisoval Vladislav Šak zásadně pseudonymem Martin Prentov.

[C11] *Z Bulharska. Sofie, 6. (19.) list. 1902*, Slovanský přehled 5(1902/1903), str. 135–137.
[Článek o slavnosti na Šipce a uvítání hraběte Ignatěva, o kabinetní krizi a volbě rektora sofijské vyšší školy. Podepsáno Martin Prentov.]

[C12] *Z Bulharska*, Slovanský přehled 5(1902/1903), str. 316–319.
[Článek o dvou tématech: Makedonské komitéty vnitřní a vnější, Vzrůst slovanské myšlenky v Sofii.]

[C13] *Z Bulharska. V Sofii na den sv. Cyrila a Methoděje*, Slovanský přehled 5(1902/1903), str. 415–418.
[Článek o tématech: Projevy o úmrtí F. L. Riegra, Veličkovovův nekrolog v Letopisech, Změna kabinetu, Letošní svátek sv. Cyrila a Metoděje, Zase zdejší Němci. Podepsáno Martin Prentov.]

[C14] *Předseda Slovanského dobročinného spolku v Moskvě o makedonské otázce*, Národní politika 21(1903), č. 226 ze dne 20. 8. 1903, str. 1.
[Úvodník.]

[C15] *Z Bulharska*, Slovanský přehled 6(1903/1904), str. 70–73.
[Článek o povstání v Makedonii a volbách v Bulharsku.]

[C16] *Ze Sofie. 22. listopadu 1903*, Slovanský přehled 6(1903/1904), str. 129–131.
[Článek o současných politických poměrech v Bulharsku. Podepsáno V. Š.]

[C17] *Ze Sofie*, Slovanský přehled 6(1903/1904), str. 274–278.
[Článek o současných událostech, o činnosti Slovanského družstva v Sofii, jehož čestnými členy byli jmenováni Konstantin Jireček, Alfréd Rudolf a Adolf Černý.]

[C18] *Bulharské školství za doby tureckého jařma*, Pedagogické rozhledy 17(1904), str. 45–47, 115–118, 182–186.
[Stať.]

[C19] *Učitelské ústavy v Bulharsku*, Pedagogické rozhledy 18(1905), str. 565–569.
[Stať.]

[C20] *Z Bulharska. V Sofii 6. (19.) září 1905*, Slovanský přehled 8(1905/1906), str. 38–41.
[Článek o utišení politické situace v Bulharsku a o vládě A. Stambolijského, o situaci v Makedonii, o stavebním ruchu a drahotě v Sofii. Podepsáno Martin Prentov.]

[C21] *Z Bulharska. V Sofii 15. října 1905*, Slovanský přehled 8(1905/1906), str. 135–139.
[Článek o Češích v Bulharsku, návštěvě A. Rudolfa a odsouzení české loajality vůči Němcům. Podepsáno Martin Prentov.]

[C22] *„Ševčíkovo“ kvarteto v paláci knížete bulharského*, Národní listy 46(1906), č. 56 ze dne 26. 2. 1906, str. 1.
[Fejeton.]

[C23] *Peju K. Javorov*, Slovanský přehled 9(1906/1907), str. 2.
[Článek o životě a díle básníka P. K. Javorova.]

[C24] *Ze Sofie*, Slovanský přehled 9(1906/1907), str. 464–466.
[Fejeton. Podepsáno Martin Prentov.]

[C25] *Obecná škola v Bulharsku*, Pedagogické rozhledy 20(1907), str. 228–229, 313–316, 394–395, 472–476, 565–567, 650–652.
[Stať.]

[C26] *Němčina v Bulharsku*, Národní listy 49(1909), č. 32 ze dne 1. 2. 1909, str. 1.
[Fejeton.]

[C27] *Český obchod a bulharské země*, Národní listy 49(1909), č. 63 ze dne 4. 3. 1909, str. 1.
[Fejeton.]

[C28] *Co se dělo před záborem Bosny a Hercegoviny*, Česká demokracie 1(1909/1910), č. 6, str. 167–168; č. 7–8, str. 205–208; č. 9–10, str. 249–252; 2(1910/1911), č. 2, str. 41–44.
[Stať o diplomatické předehře anexe a zejména o účasti Ruska.]

[C29] *Sofia*, Zlatá Praha 26(1909), č. 4, str. 39–43.
[Článek o Sofii a o Vitoše se snímky města na str. 40–42, 44–45.]

[C30] *K Vítoši!*, České slovo 4(1910), č. 149 ze dne 3. 7. 1910, str. 1.
[Článek k chystanému slovanskému sjezdu. Podepsáno Martin Prentov.]

[C31] *Klepy o Bulharsku. I. Sofija*, České slovo 4(1910), č. 150 ze dne 5. 7. 1910, str. 1–2; č. 151 ze dne 6. 7. 1910, str. 1–2; č. 152 ze dne 7. 7. 1910, str. 1–2.
[Fejeton o situaci v Sofii. Podepsáno Martin Prentov.]

[C32] *Příjezd prvých delegátů sjezdu slovanského*, České slovo 4(1910), č. 154 ze dne 9. 7. 1910, str. 1.
[Článek o příjezdu delegátů slovanského sjezdu.]

[C33] *Pod Vítoší. V Sofiji, dne 6. VII. 1910*, České slovo 4(1910), č. 155 ze dne 10. 7. 1910, str. 1–2.
[Fejeton o situaci v Sofii. Podepsáno Martin Prentov.]

[C34] *Pod Vítoší! V Sofii, dne 8. července 1910*, České slovo 4(1910), č. 156 ze dne 12. 7. 1910, str. 1–2.
[Článek o slovanském sjezdu v Sofii, výňatky z řečí V. Klofáče a K. Kramáře.]

[C35] *Český „Sokol“ pod Vítoší. V Sofiji, 10. července 1910*, České slovo 4(1910), č. 157 ze dne 13. 7. 1910, str. 1.
[Článek o příjezdu českých Sokolů do Sofie.]

[C36] *Pod Vítoší. Sofija, 11. července 1910*, České slovo 4(1910), č. 158 ze dne 14. 7. 1910, str. 1–2.
[Zpráva o představení cviků českých Sokolů v Sofii.]

[C37] *Pod Vítoší. V Sofiji, 12. července 1910*, České slovo 4(1910), č. 159 ze dne 15. 7. 1910, str. 1–2.
[Zpráva o slovanském sjezdu.]

[C38] *Klepy o Bulharsku*, České slovo 4(1910), č. 162 ze dne 19. 7. 1910, str. 1–2.
[Fejeton o situaci v Bulharsku. Podepsáno Martin Prentov.]

[C39] *Z cesty po Bulharsku. (V Staré Zágoře, 16. července 1910)*, České slovo 4(1910), č. 163 ze dne 20. 7. 1910, str. 1–2.
[Fejeton o situaci v Bulharsku. Podepsáno Martin Prentov.]

[C40] *Klepy o Bulharsku. Na vlnách Dunaje*, České slovo 4(1910), č. 174 ze dne 1. 8. 1910, str. 1–2.
[Fejeton o situaci v Bulharsku. Podepsáno Martin Prentov.]

[C41] *Klepy o Bulharsku. Plevno*, České slovo 4(1910), č. 180 ze dne 9. 8. 1910, str. 1–2.
[Fejeton o oslavách bitvy o Plevno. Podepsáno Martin Prentov.]

[C42] *Klepy o Bulharsku (Všelicos o Caři Bulharů)*, České slovo 4(1910), č. 184 ze dne 13. 8. 1910, str. 1–2.
[Fejeton o bulharském caru. Podepsáno Martin Prentov.]

[C43] *Sofie*, Sokolské besedy 5(1910), str. 222–230.
[Článek o příjezdu českých Sokolů do Sofie a popis města doplněný řadou fotografií.]

[C44] *Malý návod k snadnému dorozumění se Čecha s Bulharem*, Sokolské besedy 5(1910), str. 355–356.
[Článek o bulharštině.]

[C45] *„Černý vojvoda“, diakon Evstatij*, Zlatá Praha 27(1910), č. 24, str. 285.
[Medailon diakona Evstatije doplněný popisem bojů Makedonců s Turky v letech 1903 až 1904. Připojen je snímek „Povstalecká četa diakona Evstatije“.]

[C46] *Sofia*, Pozdrav ze staré vlasti 3(1911), č. 17–19.
[Článek.]

[C47] *Kletba Beaconsfieldova zločinu*, České slovo 6(1912), č. 239 ze dne 5. 10. 1912, str. 1.
[Článek o nepříteli Slovanů Disraeli a o Gladstonovu vztahu k Turecku, Rusku a Bulharsku; podepsáno V. Š.]

[C48] *Vzpomínky na velké události Bulharska. I. Ve Slivně*, České slovo – Večerník, 1912, ze dne 5. 10. 1912, str. 1.
[Fejeton o sjednocení Bulharska 1885.]

[C49] *Šumí Marica*, České slovo 6(1912), č. 306 ze dne 22. 12. 1912, str. 3; přetištěno též v časopisu Nový lid 10(1913), str. 15.
[Článek o bulharské hymně od Nikoly Živkova přepracované Ivanem Vazovem s otiskem bulharského textu a českého překladu.]

[C50] *Přítel Bulharů*, České slovo – Večerník ze dne 25. 1. 1913, str. 1–2.
[Fejeton o dubnovém bulharském povstání roku 1876, o jeho oslavách roku 1901 a vzpomínka na A. Pflanzera.]

[C51] *Jaroslav Věšín. Vzpomínka*, Zlatá Praha 32(1915), č. 33, str. 391–393.
[Nekrolog obsahující informace o malířově působení v Bulharsku doplněný fotografií na str. 381.]

[C52] *Prof. Ivan D. Šišmanov*, Slovanský přehled 20(1928), str. 556–557.
[Nekrolog podepsaný zkratkou V. Š.]

2) Podařilo se identifikovat jen některé Šakovy zprávy z doby, kdy působil jako válečný korespondent:[226]

[V1] *Strachy o tureckou kůži!*, České slovo 6(1912), č. 240 ze dne 6. 10. 1912, str. 1–2.
[Článek o Makedonii a Turecku chráněném velmocemi a Ruskem, na něž se Bulhaři nemohou spolehnout; podepsáno V. Š.]

[V2] *Před rozhodnutím na Balkáně. Advokáti Moslemína*, České slovo 6(1912), č. 241 ze dne 8. 10. 1912, str. 1.
[Článek o Slovanech v Makedonii a evropských výtkách „zbrklého nacionalismu“ Bulharů a Srbů; podepsáno V. Š.]

[V3] *Hodina dvanáctá?*, České slovo 6(1912), č. 242 ze dne 9. 10. 1912, str. 1.
[Článek o balkánské otázce; podepsáno V. Š.]

[V4] *Metla na „neposlušné“ děti Balkánu*, České slovo 6(1912), č. 244 ze dne 11. 10. 1912, str. 1.
[Článek o intervenci velmocí na Balkáně; podepsáno V. Š.]

[V5] *„Status quo“, peklo na zemi*, České slovo 6(1912), č. 245 ze dne 12. 10. 1912, str. 1.
[Článek o situaci v Makedonii; podepsáno V. Š.]

[V6] *Turecké „reformy“*, České slovo – Večerník ze dne 12. 10. 1912, str. 2.
[Původní dopis o nesplněných reformách a dubnovém povstání; podepsáno V. Š.]

[V7] *Celý týden – týdnem očekávání? V Zemuni, 14. října 1912*, České slovo – Večerník ze dne 16. 10. 1912, str. 2.
[Původní dopis o rozmluvě s bulharským vyslancem I. P. Salabaševem (ve Vídni) a o návštěvě na srbském vyslanectví; podepsáno V. Š.]

[V8] *Bělehrad v předvečer války. V Bělehradě, 14. října 1912*, České slovo 6(1912), č. 249 ze dne 17. 10. 1912, str. 1.
[Původní dopis o balkánské válce; podepsáno V. Š.]

[226] Není-li uvedeno jinak, jsou zprávy podepsány V. Šak, Vl. Šak nebo Vladislav Šak. Poznamenejme, že v českých novinách dosti značně kolísalo psaní bulharských jmen a názvů měst.

[V9] *Z Bělehradu do Sofie. V Sofiji, 3. (16.) X. 1912*, České slovo 6(1912), č. 252 ze dne 20. 10. 1912, str. 1–2.
[Původní dopis o problémech cestování ve válečných podmínkách Balkánu; podepsáno V. Š.]

[V10] *Do Thrakie! V Sofii, na večer 3. (16.) X. 1912*, České slovo – Pondělník ze dne 21. 10. 1912, str. 4.
[Původní dopis o balkánské válce; podepsáno V. Š.]

[V11] *Do boje! V Sofii, 4. (17.) X. 1912*, České slovo – Večerník ze dne 21. 10. 1912, str. 1.
[Původní dopis o připravenosti Bulharska na válku a o cenzuře; podepsáno V. Š.]

[V12] *Po pěti stech letech! V Sofiji o půlnoci památného dne 17. října 1912*, České slovo 6(1912), č. 253 ze dne 22. 10. 1912, str. 1–2.
[Původní dopis o bojechtivosti Bulharů a o pochodu na Turky; podepsáno V. Š.]

[V13] *Po prohlášení manifestu. V Sofiji, dne 18. října 1912*, České slovo – Večerník ze dne 22. 10. 1912, str. 1.
[Původní dopis o Šakově přijetí u Gešova; podepsáno V. Š.]

[V14] *Na pochodu k vítězství. V Sofiji, 19. října 1912*, České slovo – Večerník ze dne 22. 10. 1912, str. 1.
[Původní dopis o Šakově čekání na povolení k odjezdu na frontu; podepsáno V. Š.]

[V15] *Na pochodu k Cařihradu. V Sofiji, dne 19. října 1912*, České slovo 6(1912), č. 254 ze dne 23. 10. 1912, str. 2–3.
[Původní dopis o balkánské válce; podepsáno V. Š.]

[V16] *V Sofijském zajetí. V Sofiji, 20. října 1912*, České slovo – Večerník ze dne 23. 10. 1912, str. 1.
[Původní dopis popisující nálady Bulharů a výzva k československým lékařům; podepsáno V. Š.]

[V17] *Po stopách reků. V Sofiji, 20. října 1912*, České slovo 6(1912), č. 256 ze dne 25. 10. 1912, str. 1.
[Původní dopis o balkánské válce; podepsáno V. Š.]

[V18] *Čermen. V Sofiji (před odjezdem do hlavního stanu), 21. října 1912*, České slovo 6(1912), č. 256 ze dne 25. 10. 1912, str. 1.
[Původní dopis připomínající válečné události před 500 lety; podepsáno V. Š.]

[V19] *Po stopách bohatýrů! V Staré Zagoře, 21. října 1912*, České slovo 6(1912), č. 259 ze dne 29. 10. 1912, str. 1–2.
[Původní dopis o chrabrosti Bulharů a o zmateném útěku Turků během bitvy; podepsáno V. Š.]

[V20] *V zajetí hlavního stanu. Stará Zágora, 10. (23.) října 1912*, České slovo – Večerník ze dne 29. 10. 1912, str. 1–2.
[Původní dopis popisující situaci korespondentů připoutaných k hlavnímu stanu a ústup Turků.]

[V21] *„Aman, aman!“. V hlavním stanu, ve Staré Zagoře, 11. (24.) X. 1912*, České slovo 6(1912), č. 260 ze dne 30. 10. 1912, str. 2.
[Původní dopis o zajatých Turcích.]

[V22] *Pád Turecka! V hlavním stanu, v Staré Zágoře, v noci 11. (24.) října 1912*, České slovo 6(1912), č. 261 ze dne 31. 10. 1912, str. 2.
[Původní dopis o pádu Lozengradu.]

[V23] *Klepy o hlavním stanu. V Staré Zágoře, 14. (27.) října 1912*, České slovo – Večerník ze dne 31. 10. 1912, str. 1.
[Fejeton o městě, jídle v restauracích a o drzosti dopisovatele vídeňské Neue Freie Presse.]

[V24] *Na cestě do Mustafa-paši. V hlavním bulharském stanu ve Staré Zagoře 14. (27.) října 1912*, České slovo 6(1912), č. 262 ze dne 1. 11. 1912, str. 3–4.
[Původní dopis o Angličanu Bancherovi, který kdysi procestoval Makedonii, a odhaloval turecké krutosti na zdejším obyvatelstvu a o bitvě u Drinopolu.]

[V25] *Na Adrianopol! V hlavním bulharském stanu ve Staré Zagoře 13. (26.) října 1912*, České slovo 6(1912), č. 263 ze dne 2. 11. 1912, str. 3.
[Původní dopis o Drinopolu a jeho opevnění.]

[V26] *Děkovací meleben za vítězství. V hlavním bulharském stanu 12. (25.) října 1912*, České slovo – Večerník ze dne 2. 11. 1912, str. 1–2.
[Původní dopis obsahující popis mše (*молибен*) za vítězství u Lozengradu; ve svitě byl přítomen i malíř Jaroslav Věšín; podepsáno V. Š.]

[V27] *Drobné zprávy z hlavního stanu. V Staré Zágoře, 14. (27.) října*, České slovo 6(1912), č. 264 ze dne 3. 11. 1912, str. 2–3.
[Původní dopis o zbabělosti Turků; zatímco byli Turci ve Staré Zagoře v bezpečí, Bulhaři byli na tureckém území vražděni ustupujícím tureckým vojskem.]

[V28] *Válečné drobnosti. Svilen 17. (30.) října 1912*, České slovo – Večerník ze dne 4. 11. 1912, str. 1.
[Fejeton o raněných z obléhání Drinopole a setkání se známými ze Sofie; podepsáno V. Š.]

[V29] *Rozmluva zpravodaje „Českého slova“ s carem Ferdinandem. V hlavním stanu, před odjezdem do Mustafa-paši, 14. (27.) října 1912*, České slovo 6(1912), č. 265 ze dne 5. 11. 1912, str. 3.
[Původní rozhovor o vztahu bulharského cara Ferdinanda k Čechám.]

[V30] *Na osvobozeném území. Mustafa-paša, 15. (28.) října 1912*, České slovo – Večerník ze dne 5. 11. 1912, str. 1.
[Původní dopis zachycující dojmy z prvního dne.]

[V31] *Chrysanthémy. Svilen (Mustafa-paša), 16. (29.) října 1912*, České slovo 6(1912), č. 266 ze dne 6. 11. 1912, str. 4.
[Původní dopis obsahující popis města a zmínky o přítomnosti ruských a německých válečných zpravodajů.]

[V32] *Na, brate, chléb! Svilen (Mustafa-paša), v noci 16. (29.) září* [sic!] *1912*, České slovo – Večerník 1912, ze dne 6. 11. 1912, str. 2–3.
[Původní dopis obsahující popis okolí Svilenu, vzpomínky na Prahu a srovnání českého a bulharského vlastenectví; podepsáno V. Š.]

[V33] *V náladě stesku. Svilen, v noci před Všemi Svatými 1912*, České slovo 6(1912), č. 267 ze dne 7. 11. 1912, str. 2.
[Původní dopis s reportáží ze Svilenu.]

[V34] *U mostu Marice. Svilen, na dušičky 1912*, České slovo 6(1912), č. 268 ze dne 8. 11. 1912, str. 3.
[Původní dopis o vyhlídkách na dobytí Drinopole a o situaci válečných zpravodajů.]

[V35] *Dvanáctá hodina pádu Adrianopole. Svilen, 18. (31.) října 1912*, České slovo 6(1912), č. 270 ze dne 10. 11. 1912, str. 2–3.
[Původní dopis o poměrech v tureckém vojsku.]

[V36] *Obléhání Drinopole. Svilen, 18. (31.) října v pozdní noci*, České slovo – Pondělník ze dne 11. 11. 1912, str. 3.
[Původní dopis o srbském vojsku ve Svilenu, o povaze Srbů a jejich účasti v obléhání Drinopolu.]

[V37] *Blíž k Edrinu! Svilen, 3. listopadu 1912*, České slovo – Večerník ze dne 11. 11. 1912, str. 1.
[Původní dopis informující o tom, že cenzura nepouští žádné zprávy a o problémech bulharského obyvatelstva v okolí Drinopole, které očekává pád města.]

[V38] *Na „dušičky“. Svilen, v noci na dušičky 1912*, České slovo 6(1912), č. 271 ze dne 12. 11. 1912, str. 1–2.
[Původní dopis o pasivním chování Evropy k tureckým krutostem.]

[V39] *První „válečný“ výlet. Svilen, 23. X. (5. XI.) 1912*, České slovo 6(1912), č. 272 ze dne 13. 11. 1912, str. 1, č. 274 ze dne 15. 11. 1912, str. 2–3.
[Původní dopis o povoleném „výletě“ blíže k frontě (spolu se zpravodajem Hejretem a několika Rusy) doplněný o popis bojiště.]

[V40] *Na útěku! Trnovo–Sejmen, 24. X. (6. XI.) 1912*, České slovo 6(1912), č. 276 ze dne 17. 11. 1912, str. 2–3.
[Původní dopis o strastech válečných zpravodajů a setkání s Jankem Sakăzovem.]

[V41] *Pospěch nového vojska k Edrinu. Trnovo–Sejmen, 24. X. (6. XI.) 1912*, České slovo – Večerník ze dne 18. 11. 1912, str. 1–2.
[Původní dopis obsahující popis města.]

[V42] *V hlavním městě jižního Bulharska. V Plovdivě, na večer 24.* [října] *(6.) listopadu*, České slovo 6(1912), č. 277 ze dne 19. 11. 1912, str. 1.
[Původní dopis o setkání s českou expedicí (Artur Pflanzer, Ivan Šak) a o znalosti české kultury v Bulharsku.]

[V43] *Jízda s raněnými. V Sofiji, 25. X. (7. XI.) 1912*, České slovo 6(1912), č. 278 ze dne 20. 11. 1912, str. 1–2.
[Původní dopis popisující cestu do Sofie.]

[V44] *Ze Sofie domů! V Bělehradě, 27.* [října] *(9.) listopadu*, České slovo 6(1912), č. 280 ze dne 22. 11. 1912, str. 1–2.
[Původní dopis popisující rozhovor s cenzorem B. Conevem a cestu do Bělehradu.]

[V45] *Mír?*, České slovo 6(1912), č. 280 ze dne 22. 11. 1912, str. 2.
[Článek o příčinách turecké porážky v balkánské válce; podepsáno V. Š.]

[V46] *Co chtějí balkánští vítězové?*, České slovo 6(1912), č. 282 ze dne 24. 11. 1912, str. 2.
[Článek o poválečné situaci sepsaný na základě rozhovoru s Dimitrem Bajnovem ze Sofie; podepsáno V. Š.]

[V47] *Liché obavy*, České slovo 6(1912), č. 291 ze dne 5. 12. 1912, str. 1.
[Článek o stavu bulharsko-tureckých jednání, která jsou v evropském tisku zkreslována. Na článek navázala reakce *Je důvod k obavám? V Praze, 5. prosince*, České slovo – Večerník ze dne 5. 12. 1912, str. 1.]

[V48] *Na Balkáně – svoboda všem!*, České slovo – Večerník ze dne 16. 12. 1912, str. 1–2.
[Článek objasňující vztah českých katolíků k bulharskému vítězství.]

LITERATURA:

[A] *Алманах на Софийския университет „Климент Охридски“: 1888.–1939.* [Almanach Sofijské univerzity Klimenta Ochridského: 1888–1939], Nakladatelství Sofijské univerzity, Sofie, 1988 (reprint monografie z roku 1940); o Šakovi na str. 674.

[Am] Арнаудов М.: *История на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през първото му полустолетие 1888.–1938.* [Arnaudov M.: Historie Sofijské univerzity sv. Klimenta Ochridského v jejím prvním půlstoletí 1888–1938], Nakladatelství Sofijské univerzity, Sofie, 1939; o Šakovi na str. 94, 282, 292 a 294.

[At] Атанасов В.: *Спомени из живота и дейността ми*, София [Atanasov V.: Vzpomínky z mého života a činnosti, Sofie], 1936.

[Be1] Bečvářová M., *Česká matematická komunita v letech 1848–1918*, edice Dějiny matematiky, svazek č. 34, Ústav aplikované matematiky FD ČVUT, Matfyzpress, Praha, 2008.

[Be3] Bečvářová M., *Kořeny bulharské matematiky*, in 27. mezinárodní konference Historie matematiky, Velké Meziříčí, 25. 8. – 29. 8. 2006, sborník sylabů, Praha, 2006, 14–16.

[Bu] Бучков Н. А., *Математика и математици*, str. 91–92, in Юбилеен сборник на Физико-Математическото Дружество в София по случай 40-годишния му юбилей,

София [Bučkov N. A., Matematika a matematici, in Jubilejní sborník Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii u příležitosti jejího 40. výročí, Sofie], 1939.

[Če] Černý M., *Matematik s básnivou duší. Nad bulharistickým dílem Vladislava Šaka (1860–1941)*, str. 218–255, in Černý M., Grigorov D. (ed.): *Úloha české inteligence ve společenském životě Bulharska po jeho osvobození – Ролята на чешката интелигенция в обществения живот на следосвобожденска България*, Praha, 2008.

[ČR] Чобанов И., Русев П., *Български математици*, Държавно издателство „Народна просвета“, София [Čobanov I., Rusev P., Bulharští matematici, Státní nakladatelství Národní osvěta, Sofie], 1987.

[E] *Енциклопедия Българска възрожденска интелигенция*, София [Encyklopedie bulharské obrozenecké inteligence, Sofie], 1988.

[Ga] Ганчев И., *Сто и десет години Факултет по математика и информатика при СУ „Св. Климент Охридски“*, Годишник на Софийския Университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по математика и информатика [Gančev I., Sto deset let fakulty matematiky a informatiky SU sv. Klimenta Ochridského, Ročenka Sofijské univerzity sv. Klimenta Ochridského, Fakulta matematiky a informatiky] **93** (1999), 5–24.

[G1] Генчев Н., *Българско възраждане*, София [Genčev N., Bulharské obrození, Sofie], 1988.

[Hr] Hronková D., *X.* [kapitola: Bulharofil V. Šak], str. 78–85, in Hronková D., Manolová-Motejlová M., Mandažieva E. (ed.): *Kapitoly z minulosti česko-bulharských kulturních vztahů.* Antologie komentovaných textů 2, hlavní město Praha – Bulharská kulturně osvětová organizace v ČR, Praha, 2007.

[HT] Hineva S., Tzenova I., *Čeští geometři na sofijské univerzitě*, Pokroky matematiky, fyziky a astronomie **36** (1991), 237–242.

[JLH] Jílek F., Lomič V., Horská P., *Dějiny Českého vysokého učení technického v Praze*, SNTL, Praha, 1. díl, 2. díl, 1973, 1978.

[Jk] *Юбилейна книга на Първа Софийска мъжка гимназия по случай 50 години от основаването ѝ*, Държавна печатница, София [Jubilejní kniha Prvního sofijského chlapeckého gymnázia u příležitosti 50. výročí jeho založení, Státní tiskárna, Sofie], 1929.

[Jm] *Юбилеен Сборник на I^{ma} Софийска държавна мъжска гимназия 1879–1904*, Държавна печатница, София [Jubilejní sborník I. sofijského státního chlapeckého gymnázia 1879–1904, Státní tiskárna, Sofie], 1904.

[Jr] *Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku 1868–1928*, Nákladem Družstva československého národního domu T. G. Masaryka v Sofii, Sofie, 1929.

[Ju] *Юбилеен сборник на сливенската мъжка гимназия „Добри П. Чинтулов“. По случай 55-годишнината от основаването ѝ*, Държавна печатница, София [Jubilejní sborník slivenského chlapeckého gymnázia Dobri P. Čintulova. U příležitosti 55. výročí jeho založení, Státní tiskárna, Sofie], 1934.

[Js] *Юбилеен сборник на Физико-Математическото Дружество в София по случай 40-годишния му юбилей*, *София* [Jubilejní sborník Fyzikálně-matematické společnosti v Sofii u příležitosti jejího 40. výročí, Sofie], 1939.

[Mi] Милушев Я., *Чешки профили в общественото развитие на следосвобожденска България*, Академично издателство „Марин Дринов“, София [Milušev Ja., České profily ve společenském rozvoji po osvobození Bulharska, Akademické nakladatelství Marin Drinov, Sofie], 2005.

[P] Петров П., *Владислав Шак*, Обучение по математика [Petrov P., Vladislav Šak, Vyučování matematice] 1986, č. 4, 57–58.

[PP] Петров П., Пенев А., *Чужденци – просветни дейци в България*, Държавно Издателство „Народна просвета“, София [Petrov P., Penev A., Cizinci – osvětoví pracovníci v Bulharsku, Státní nakladatelství Národní osvěta, Sofie], 1988.

[Ša] Шак В., *Илюстрация Светлина*, Книжка юбилейна, бр. 25, София, [Šak V.: Ilustrovaná Osvěta, Knížka jubilejní, č. 25, Sofie], 1917, 27–28.

[U] Urban Z., *Z dějin česko-bulharských kulturních styků*, Praha, 1957.

[Va] Вълчева Г., *Чужденците в българската следосвобожденска култура 1879–1900*, Стара Загора [Válčeva G., Cizinci v bulharské kultuře po osvobození 1879–1900, Stará Zagora], 2001.

[Vf] Velflík A. V., *Dějiny technického učení v Praze, díl I. a II.*, Unie, Praha, 1906, 1909.